

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOS-YL-2014-0001**

**ÖZNELİK KAPASİTESİ BAĞLAMINDA BİYOLOJİK
ANNELİK: ÜREMEYE YARDIMCI TEKNOLOJİLERİ
KULLANAN KADINLARIN DENEYİMLERİ**

HAZIRLAYAN

Tuğba SARİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ

AYDIN-2014

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOS-YL-2014-0001**

**ÖZNELİK KAPASİTESİ BAĞLAMINDA BİYOLOJİK
ANNELİK: ÜREMEYE YARDIMCI TEKNOLOJİLERİ
KULLANAN KADINLARIN DENEYİMLERİ**

HAZIRLAYAN

Tuğba SARİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ

AYDIN-2014

YAZAR ADI-SOYADI: TUĞBA SARI

**BAŞLIK: ÖZNELİK KAPASİTESİ BAĞLAMINDA BİYOLOJİK
ANNELİK: ÜREMeye YARDIMCI TEKNOLOJİLERİ
KULLANAN KADINLARIN DENEYİMLERİ**

ÖZET

Eril sistemin geçerli olduğu geleneksel toplumlarda kadınlar küçüklüklerinden itibaren annelikle özdeşleştirilerek yetiştirilmekte ve annelik rolünün içselleştirilmesi sağlanmaktadır. Bu şekilde annelik üzerinden öznelliklerini inşa eden kadınlar için toplum içerisinde varoluşlarını tamamlayacak bir unsur olan biyolojik anneliğin önemi oldukça büyüktür. Bundan dolayı biyolojik olarak anne olamayan kadınlar anne olmak için üremeye yardımcı teknolojilere başvurmakta ve her ne kadar sıkıntılı, zor, maddi-manevi yıpratıcı bir süreç olsa da pek çok kadın bu sürece dâhil olmaktadır. Bu noktada kadınların biyolojik anne olma “kararlarını/istemlerini” etkileyen unsurların arka planının inceleme altına alınması, kadınların öznellik inşası, öznellik kapasitesi ve ataerkil inşaya direnme potansiyelinin tartışılması önemlidir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı; üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanarak biyolojik anne olmaya çalışan kadınların deneyimlerinden hareketle annelik inşasını öznellik kapasitesi üzerinden incelemek ve tartışmaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Öznellik, Öznellik Kapasitesi, Ataerkil Sistem, Biyolojik Annelik, Üremeye Yardımcı Teknolojiler.

NAME: TUĞBA SARI

TITLE: BIOLOGICAL MOTHERHOOD IN TERMS OF THE CAPACITY FOR SUBJECTIVITY: EXPERIENCES OF WOMEN WHO USE ASSISTED REPRODUCTIVE TECHNOLOGY

ABSTRACT

Starting from their childhood, women in traditional patriarchal societies are brought up by identifying them with motherhood and they are encouraged to internalize this role. Biologically having a baby is a very important and determining factor for those who build up their subjectivity in terms of motherhood in order to fulfil their existence as women. Therefore, although it is a socially and psychologically difficult and expensive process, some women turn to assisted reproductive technologies in order to become biological mothers. At this point it is important to investigate and discuss some issues such as the background factors that affect women's "decision/desire" to become biological mother, women's construction of subjectivity, their capacity for subjectivity and their potential to resist patriarchal construction. With this framework the main aim of this thesis is to investigate and discuss women's construction of motherhood in terms of the capacity for subjectivity by looking at the experiences of women who use assisted reproductive technologies in order to become biological mothers.

KEYWORDS

Subjectivity, Capacity for Subjectivity, Patriarchal System, Biological Motherhood, Assisted Reproductive Technologies.

ÖN SÖZ

Üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınların çocuk sahibi olma arzuları ve bu süreçte yaşadıkları şeyler, bu araştırmaya başlamadan önce dikkatimi çekmeye başlamıştı. Bu durumla hemen hemen birçoğumuz çevremizde, gündelik hayatlarımızda karşılaşırız. Çevremdeki kadınların deneyimledikleri bu süreç ise beni ‘kadınlar neden bu kadar çok anne olmak ister?’, ‘neden kadınlıklarını annelik üzerinden tanımlar?’ gibi sorularla karşı karşıya bıraktı. Gündelik hayatta sıklıkla bir şekilde tanık olduğum bu durumlara ilişkin sorular bende zaman içerisinde akademik bir ilgi haline dönüşmeye başladı. Bu çalışma da bu ilginin bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Tez çalışmamda beni yalnız bırakmayan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Sevil ŞAHİN ve babam Mehmet SARI’ya; uzakta olmasına rağmen sıkıntılı zamanlarımda her zaman varlığını hissettiğim biricik eşim Ümit Can SARI’ya; tezimi hazırlarken zor zamanlarımdaki destekçim Havva BASMACI’ya; iş yerinde tez çalışmamı daima destekleyen bana yardımcı olan iş arkadaşlarıma; okul başlangıcından tez savunmama kadar benim yanımda olan, beni yönlendiren ve bilgi birikimini aktaran değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gülhan DEMİRİZ’e; araştırma sürecinde araştırmamın ilerlemesi için yardımcı olan tüm arkadaşlarıma ve bütün sorularımı içtenlikle yanıtlayan katılımcılara sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ÖZNE, ÖZNELİK KAPASİTESİ, KADININ ÖZNELİĞİ VE ANNELİK	
1.1. ÖZNE VE ÖZNELİK TARTIŞMALARI	8
1.1.1. Toplumsaldan Bağımsız Öznellik	8
1.1.2. Toplumsal İnşanın Ürünü Olarak Öznellik	10
1.2. KADININ ÖZNELİĞİ VE ANNELİK	17
1.2.1. Ataerkil Sistem İçerisinde Cinsiyetler Arası Farklılıkların İnşası ve Öznellik Kapasiteleri	17
1.2.2. Ataerkil Sistemde Kadın Kimliğinin Oluşum Sürecinde Annelik İnşası	18
1.2.3. Kadın Bedeninin Denetim Aracı Olarak Annelik	24
1.2.4. Ataerkil Kültürün Yeniden Üretimine Öznese, Toplumsal Hayatın Nesnesi	27
1.2.5. Geleneksel Toplumlarda Çocuğun Önemi ve Kısırlık	28
1.2.6. İnfertil Kadınların Yaşadığı Duygular ve Üremeye Yardımcı Teknolojiler	34
1.2.7. Annelik Rolünün Reddi	43

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE METODOLOJİSİ

2.1. ARAŞTIRMANIN SORUNSALI VE AMAÇLAR	45
2.2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATAERKİL SİSTEMDE KADINLAR İÇİN YARATILAN ÖZNELİKLER: ÖZNELEŞME SÜRECİ

3.1. KADIN, KADINLIK ALGISI VE TANIMLAMASI	53
3.2. ANNE, ANNELİK ALGISI VE TANIMLAMASI	64
3.3. ANNELİĞE YÜKLENEN TOPLUMSAL ANLAMIN YANSIMALARI	78
3.4. BİR TERCİH YA DA ZORUNLULUK OLARAK ANNELİK	83
3.5. ANNE OLMAK: BİYOLOJİK ANNELİK Mİ SOSYAL ANNELİK Mİ?	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADINLIĞIN VE ANNELİĞİN TOPLUMSAL İNŞASI: TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDE BİREYSEL TECRÜBELER, ‘TEDAVİ’ SÜRECİ VE ÖZNELİK KAPASİTESİ

4.1. ANNE OLMA İSTEMİ, ANNELİK ‘İÇGÜDÜSÜ’: ÇOCUKLUKTAN BAŞLAYAN ÖĞRENME SÜRECİ	90
4.2. ANNE OLMA/OLAMAMA FİKRİNİN YARATTIĞI HİSSİYAT ALANI VE BU SÜREÇTE ‘TOPLUMSAL’ VE ‘BİREYSEL’ OLANIN BASKISI VE DENEYİMLENMESİ	94
4.3. KUTSAL ANNELİK	101

4.4. TEDAVİ SÜRECİNİN DENEYİMLENMESİ: KISIRLIK ‘SORUNUNUN!’ ÇÖZÜM SÜRECİ, BEKLENTİLER VE ‘OLASILIKLARIN BASKISI’	104
4.5. DİRENME, ÖZGÜRLEŞME VE ÖZNELİK KAPASİTESİ	115
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	124
KAYNAKÇA	129
ÖZGEÇMİŞ	136

GİRİŞ

Ataerkil sistem cinsiyete dayalı bir tahakküm sistemidir. Bu sistem eril iktidarda temellenen bir sistem olduğu için büyük ölçüde erkek egemenliği şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Bu kavramsallaştırma doğru gibi gözükmekle birlikte aslında egemenliği dolayısıyla tahakkümü erkek cinsiyetine yükleyerek ataerkil yapının oluşumu ve işleyişinde toplumsal ve tarihsel bağlamı dışarıda bırakma tehlikesini içerisinde barındırır. Aynı şekilde erkek egemenliği, erkek iktidarı kavramsallaştırmaları erkeğin ataerkil toplumsal yapı içerisinde özne, kadının ise nesne olduğu kabulünü de beraberinde getirir. Oysa ataerkil yapı, eril söylemle yalnızca kadınları değil, erkekleri de tahakküm ve kontrol altına alan; yalnızca kadınlığın değil erkekliğin de niteliklerini katı sınırlarla, kurallarla belirleyen bir sistemdir. Dolayısıyla aslında bu yapı içerisinde yalnızca kadınlar değil erkekler de tahakküm altına alınarak nesneleştirilmektedir. Fakat bu tahakküm süreci ve nesneleştirmenin erkeklerin ve kadınların deneyimlerine yansımaları farklı şekillerde gerçekleşmektedir.

Ataerkil sistemin yeniden üretilmesi için nesnelere –yani sistem için nesne olan erkek ve kadına- ihtiyaç vardır. Yani bir anlamda nesne olan kadın ve erkek ataerkil sistemi üreten özneler durumuna getirilir. Ancak burada Butler’ın da işaret ettiği gibi özneyi eğer ataerkil sistem üretiyorsa “ben” denilen şey hiçbir zaman kendisi olamaz (boell.org, 2014). Her zaman ‘ben’e dayatılan dış kavramları içselleştirerek var olabiliyorsa ‘ben’ dediğimiz şeyin, her zaman birazı eksik ve her zaman bir başkası olduğu söylenebilir. Kısacası aslında “ben” var olabilmek için, tamamen ‘ben’in olmadığı kendisi olmayan bir dış dünyaya boyun eğerek “ben” varım diyebilmektedir. İçselleştirme olarak tanımlayabileceğimiz bu süreçte dışarıdaki ses artık bireyin iç sesine dönüşmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet üzerinden bakıldığında kadınların ve erkeklerin ataerkil bakış açısını ve söylemi içselleştirerek veya boyun eğerek kendi söylemleri olarak yeniden üretmeleri yoluyla öznellik durumları da artık tartışmalı bir alana işaret etmeye başlar. Örneğin biyolojik olarak çocuk sahibi olma kararı ne derece öznellik kapasitesinin bir ürünü veya ne derece ataerkil söylemin içselleştirilmesinin bir ürünüdür? Aslında kadınlar ve erkekler ataerkil sistemin kendilerine sınırlanmış olduğu alanlar içerisinde tercihler yaparak varoluşlarını, öznelliklerini inşa etmeye çalışmaktadırlar.

Descartes’da birey, bir özne olarak, dünyadaki tüm deneyimin ve bilginin temeli olan bir özneliğe ve kendilik imgesine sahip olmakta ve dünyaya rasyonel yetisiyle o anlam vermektedir. Kant, tüm deneyimlerimizin ve tasarımlarımızın ancak ‘ben’ diyebilen ve belli bir kendilik düşüncesine sahip bir varlık aracılığıyla bir bütünlüğe ve birliğe kavuştuğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla aydınlanma döneminde birey, kendini merkeze koyan, aklıyla ön plana çıkan, kendine yeterlik duygusu içerisinde ve dünyadan bağımsız bir özneliğe sahip bir özne olarak tanımlanmaktadır. Heidegger ise, buna karşı çıkararak, hiçbir insanın dünyadan ayrı varlıklar olamayacağını ve deneyimlerimizle ona bağlı olduğumuzu vurgulamaktadır. Ona göre, özne için temel mesele var olmaktır. Foucault da Heidegger gibi özneyi, insanın kişiler arası etkileşimler yoluyla oluşan psikolojik yapılanma sürecinin kaçınılmaz bir parçası olarak değil toplumsal iktidar ilişkileri tarafından insanlara dışarıdan empoze edilen, onlara bedenletilen bir kurgu olarak ele alır. “Foucault, iktidarın ancak ‘özgür özneler’ üzerinde ve onlar ancak ‘özgür’ oldukları sürece var olabileceğini ileri sürer. Onun ‘özgür özne’den kastettiği şudur: Belli davranış biçimlerinin, hareketlerin, algıların, tavırların, tepkilerin oluşabileceği ve benimsenebileceği bir alan içerisinde yaşayan bireysel ve kolektif özneler” (Demren, 2008:78). Bu yüzden özgürlük, iktidarın bir ön koşuludur ve ona içkindir. Fakat direnme, kaçınma, kurtulma ihtimalinin bulunmadığı bir iktidar ilişkisinden de söz edilemez.

Freud’a göre ise “özne bölünmüş bir nitelik” arz etmektedir (Demren, 2008:76). Freud, öznedeki bilinçten farklı ve bilince karşıt olan bilinçdışını ortaya koymaktadır. Bilinçdışının daima bilincin içerisine sızdığını, varoluşu etkilediğini, gündelik yaşamın içerisinde bazı hareket, davranışlarda kendisini ortaya koyduğunu belirtmektedir. Sonuçta özne, toplumsal ve kültürel olarak bilinçli zihinsel süreçlerle, bilinçdışı süreçler arasında bölünmektedir ve dolayısıyla şiddetli enerjilere ve çatışmalara açık bir öznellik söz konusudur (Mansfield, 2006). Aynı zamanda Freud, bozulmamış, el değmemiş bir özneliğin olmadığını, insanlarla olan karşılıklı etkileşimler dolayısıyla yavaş yavaş özneliğin inşa edildiğini belirtmektedir.

Bu noktada bu araştırmada özneye ilişkin olarak Freud’un bilinç – bilinçdışılığa atfından ve Foucault’nun öznenin direnme, kaçınma, kurtulma ihtimali tartışmasından da faydalanılarak öznellik kapasitesi sorgulamaya açılmıştır. Bu çerçevede de söz

konusu sorgulama kadınların biyolojik yeniden üretimi özelinde somutlanmaya çalışılacağı için tüm bu tartışmalar kadının öznellik kapasitesi bağlamında yapılmıştır. Bu nedenle ataerkil sistem içerisinde özellikle kadının yeniden üretim rolüne odaklanarak özneliği, varoluşu ve öznellik kapasitesini açıklamak ve tartışmak gerekmektedir.

Kadın doğduğu andan itibaren toplumsal normlar ve değer yargıları ile kuşatılmaktadır. İçselleştirme süreciyle birlikte de kadına yönelik tutumlar ve kadının kendisine ilişkin algısı toplumsal yaşam biçimlerinden beslendiği gibi daha sonraki süreçlerde de yeniden üretilmektedir. Ataerkil toplumlarda kadın erkeğin karşısında ikincil konumda olup görece özne olan erkeğin nesnesi durumundadır. Toplumda kadın varoluşu erkeğin varoluşuna dayandırılmakta yani bir anlamda kadının erkek için var olduğu algısı yaratılmakla beraber kadının varoluş çabaları namus, töre, din gibi birçok toplumsal mekanizmalarla engellenmektedir. Bu şekilde de öznellik kapasitesi de kısıtlanmaktadır.

Bora'ya göre kadın, "itaatkâr, edilgen, hareketliliği düşük ve yaşam alanı sınırlı" (2005: 103) bir nesne olarak, hiçbir vakit özerk olamamakla birlikte, ikinci derecede bir yere sahip olmayı kabullenmektedir. Kadın, topluma göre tanımlanmakta ve bu tanımlamada, bireysellikten, kendilikten ve öznelikten yoksun bir nesne haline gelmektedir. Bu noktada kadınların içinde yaşadıkları toplumsal ilişkileri yeniden üretme, bunu yaparken de kendileri için hareket alanı açamama, güçlenme olanaklarından yoksun olma, yani bir başka deyişle, öznellik kapasitelerinin kısıtlanmaları önemli noktalardan biri olmaktadır. Öznellik kapasitesi kavramı bu çalışmada bireylerin yaşadıkları toplumsal ilişkilerin, toplumsal bağlamın içinde hareket etme imkânları anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla 'öznellik kapasitesi' bize sadece insanın imkânına dair bilgi sağlamamakta, bunun yanında bu imkânın niteliğini ve sınırlarını da göstermektedir. Aynı zamanda öznellik kapasitesindeki artış bir taraftan özgürlükleri artırırken diğer taraftan özgürleşmelerindeki artış da öznellik kapasitesini artırmaktadır. Dolayısıyla öznellik kapasitesi ile özgürleşme arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

Ataerkil sistem kadın ve erkek üzerinde tahakküm kurarken ve onları nesneleştirirken bunu büyük ölçüde beden ve biyolojik yeniden üretim üzerinden inşa

etmektedir. Kadın ve erkeğin biyolojik yeniden üretim olgusuyla ilişkileri birbirini etkilese de çok farklıdır ve bu fark ataerkil sistemin kurallarına da yansımaktadır. (Gittins,1985). Örneğin çocuk sahibi olma durumu, kadın ve erkek için aynı değere sahipken, erkekte bu durum onun çocuk sahibi olup olmaması üzerinden; kadında ise bu durum onun doğurganlığı üzerinden kendini göstermektedir.

Eski çağlardan beri kadının aile ve toplumdaki rolü her zaman çocuk bakımı ve doğurganlık ile ele alınmıştır. Çoğu zaman kadın ve anne sözcükleri eş anlamlı kullanılmaktadır. Kadınlara tüm diğer kadınlık niteliklerinin yanı sıra ve hatta kimi zaman bu kadınlığın bütünlenebilmesi için anne olmaları gerektiği her zaman vurgulanır. Bu sürecin işleminde kadınların bu unsurları içselleştirmesi de çok önemli bir rol oynamaktadır. Kaylı'nın da ifade ettiği gibi "Kadın, kadın olmasının yanında eş olmayı, çocuk doğurmayı sorgulamadan kabul etmektedir. Zaten eleştirmesine gerek yoktur, bu doğal olarak gelişmiştir ve yılların kabulüdür. Çünkü kadınlar annedir, böyle bir bedensel yaratıcılığa sahip olduğu için de çocuklarına bakmak, büyütme ve huzurlu bir ortam sunmak anneliğin doğallığı kadar doğaldır" (2010:102).

Ataerkil sistemin anneliği 'doğal' ve reddedilmemesi gereken bir süreç olarak sunması ile birlikte ilerleyen içselleştirme sürecinde kadın, bir kadın olarak varoluşunu da biyolojik annelik üzerinden algılamaya ve tanımlamaya başlar. Dolayısıyla bir çocuk sahibi olamayan kadının kendini ve kadınlığını 'eksik' veya 'tamamlanmamış' hissetmesi de bundandır. İlginç olarak ataerkil sistem anneliği kadının doğal kaderi olarak kurgulamakla kalmayıp bunun kurallarını belirleyerek tahakküm alanını genişletmektedir. Örneğin bekâr bir kadının çocuk sahibi olmak istemesi ile evli kadının çocuk sahibi olmak istemesi karşısında toplum farklı bir duruş oluşturur. Dolayısıyla da aslında bu şekilde bir taraftan anneliği 'doğal', 'biyolojik olarak kaçınılmaz' bir olgu olarak sunan ataerkil söylemin diğer taraftan da belli kurallar çerçevesinde yani bir toplumsal onaydan da geçerek anne olunması gerektiğine ilişkin söylemi annelik olgusunun toplumsal inşasına ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Bu durum kadınların biyolojik yeniden üretimleri üzerindeki toplumsal kısıtlamanın bir örneğini oluşturduğu gibi ataerkil bir yapı içerisinde kadının doğurganlığı aracılığıyla nesneleştirildiği bir gösterge niteliğindedir de.

Biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan kadının kendini ‘eksik’ hissetmesinin arka planında küçük yaşlardan itibaren kadınlığı annelikle özdeşleştirerek yetiştirilmiş olması ve kadınlar için anne olmanın çok önemli bir toplumsal statü kaynağı olduğu söylemi yer almaktadır. Gittins’in de belirttiği gibi “çocuk doğurmak aynı zamanda kadınlara statü kazandırmaktadır” (1985:96). Erkeğin temel statü değişikliği için yani toplumda özne olarak var olması için iş yaşamına katılması yeterliyken, kadının temel statü değişikliği için evlenmesinden bile önemli olan hatta ‘gerçek bir kadın statüsüne’ yükselmesini sağlayacak olan onun biyolojik olarak çocuk sahibi olmasıdır. Dolayısıyla bir kadının ‘gerçek bir kadın’ olduğunu göstermesinin en önemli yollarından biri onun biyolojik yeniden üretimidir.

Ataerkil sistem kadının toplumda özne olarak bulunmasının en önemli yolunu çocuk sahibi olmak üzerinden çizerken aynı şekilde aile olmanın da yolunu çocuk sahibi olmak gerektiği üzerinden çizer. Gittins’in de ifade ettiği gibi çocuk sahibi olmak aile ile ilgili kültürel değerler ile o kadar yakından ilişkilidir ki sanki yalnız çocuk sahibi olunca aile kurulabilirmiş gibi akraba ve dostlar çocuksuz çiftlere “ne zaman bir aile kurmayı düşünüyorsunuz” diye sorarlar” (1985:109). Dolayısıyla ataerkil sistem değerlerinin hepsi insanların çocuk sahibi olmak isteklerine etki etmektedir. Aynı zamanda kadınlara sürekli ve sevgi dolu bir ilişki kurmanın tek yolunun çocuk doğurmak olduğu söylenmektedir. “Küçük yaştan itibaren kan bağıнын sonsuz bir sevgi kaynağı ve unutulmamanın tek garantisi olduğu öğretilir bize. Bu mit birçok kadının çocuk sahibi olmama fikrini ürkütücü ve acı bulmalarına sebep olmaktadır” (Gittins, 1985:18). Kısacası topluma göre ‘gerçek bir aile’ olunması için kadının çocuk sahibi olmak istemesi sürecinde de öznellik kapasitesinin kısıtlandığını görülmektedir.

Kadının öznellik kapasitesinin kısıtlanması büyük oranda özne olma bilincinin ataerkil sistemin sahte öznellik söylemleriyle gerçekleşmektedir. Ataerkil sistemle şekillendirilmiş toplumsal yaşamın tüm dinamiklerinde kadın, doğurganlık özelliğiyle yüceltilmekte ve kadın olarak varoluşu yani bir özne olarak varlığı annelik üzerinden kurgulanmaktadır. Ancak aslında bu ataerkil kurgu kadına bir özne olarak varoluş olanakları sunan bir yapının aksine Kaylı’nın da ifade ettiği gibi kadının özne olarak şekillenmesini engellemek için kendini bir prenses gibi hissetmesi sağlayan sahte bir öznellik söylemidir (2011).

Beauvoir, erkeği özne ve kadını ise diğeri yapan tarihsel süreçte erkeğin ‘çalışan insan’ olduğunu, kadının ise ‘çocuk doğurmanın kölesi’ olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla erkek özne olarak konumlanırken kadının kendisini bir birey olarak bütünlemesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla Beauvoir’ya göre kadının özgürleşmesi ve özne olarak konumlanması önündeki en önemli engellerden biridir annelik. Kadına annelik bedensel bir yazgı, biyolojik bir kader olarak dayatılmakta ve kadın ancak bu yolla kendini bütünleyebileceğine inandırılmaktadır (Beauvoir, 1970). Dolayısıyla biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan ya da doğurganlık özelliğini kaybeden kadın, öz kimliğini kaybetmektedir. Bu çerçevede kadını bir özne olarak var edecek dolayısıyla da nesneleşmesini engelleyecek olan şey kadının kendi bedeni üzerindeki ve bununla bağlantılı olarak da doğurganlığı üzerindeki hâkimiyetin yalnızca kendisine ait olmasıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi ataerkil sistemle şekillenmiş toplumsal yaşam içerisinde biyolojik olarak çocuk sahibi olunamaması durumu büyük ölçüde kadının “kusuru”, “eksikliği” olarak görülmekte ve aksi durum söz konusu olsa dahi kadın “kısır” olarak nitelendirilerek suçlanmaktadır (Kılıç vd., 2011). Biyolojik olarak çocuk sahibi olunamaması durumunda karşılaşılan toplumsal baskı kadın bedeni üzerindeki tahakkümün bir göstergesidir. Bu baskılar bir taraftan kadın üzerinde psikolojik etkilere sahip olurken diğer taraftan da gündelik yaşam pratiğinde “sorun”un çözümüne ilişkin olarak tüp bebek, aşılama, taşıyıcı annelik gibi bazı stratejilere başvurulmasını beraberinde getirmektedir.

Kimilerine göre annelik tamamen biyolojik ve psikolojik bir süreçtir ve kadın “doğası” gereğidir. Bu “doğal” olanın görünümü de annelik içgüdüsünde aranır. Dolayısıyla toplumsal süreçler tamamen göz ardı edilmekte ve annelik “içgüdü” ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Oysa Beauvoir’ın da işaret ettiği gibi eğer annelik bir içgüdü olmuş olsaydı kadın hamile kaldığında bunu sezmesi gerekirdi. Fakat kadın hamileliğini ya bir takım belirtilerden hareketle anlar ya da doktordan öğrenir (1993). Bu araştırmanın amacı bilimsel olarak kadınların böyle bir içgüdüye sahip olup olmadıklarını tartışmak veya araştırmak değildir. Ancak burada bu araştırma açısından önemli olan nokta şudur: kadınların bu içgüdüye sahip olduklarını dile getirmeleri bir duygu olarak bunu tecrübe etmeleri kadınlar açısından bir gerçeklik durumuna işaret

etmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada incelenen konulardan biri annelik içgüdüünün var olup olmadığı tartışmasından ziyade kadınların gündelik hayatlarında biyolojik olarak çocuk sahibi olma konusunda ne gibi tecrübeler yaşadıklarını ve bu tecrübelerin arka planında yer alan toplumsal süreçlerdir. Kısaca ifade etmek gerekirse kadının biyolojik anne olma istemlerinin arka planındaki sosyolojik ve ataerkil sistemin belirleyicileri göz ardı edilmemelidir. “Doğal”, “biyolojik” bir süreç olarak kavramsallaştırılan annelik toplumsal inşa üzerinden tartışılmalıdır. Bu çerçevede öznellik kapasitesi bağlamında çocuğu olmayan evli kadınların biyolojik yeniden üretimdeki rollerinin yarattığı toplumsal baskıyı nasıl deneyimlediğini incelemek ve tartışmak bu araştırmanın bir başka amacını oluşturmaktadır.

Tez dört ana bölüm olarak tasarlanmıştır. Kavramsal ve kuramsal çerçeve tezin birinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde araştırmanın arka planını oluşturacak kuramlar yer almakta; özne, öznellik kapasitesi, kadın özneliği, annelik, infertilite ve üremeye yardımcı teknolojiler gibi kavramlar ve olgular literatürden faydalanılarak incelenip tartışılmaktadır. İkinci bölümde araştırma problemi, metodolojisi, sorunsalı ve alan araştırması süreci açıklanmıştır. Üçüncü bölüm ise araştırmada elde edilen veriler çerçevesinde, kadınlık-annelik algısı ve tanımlaması, anneliğe yüklenen anlamlar, biyolojik ya da sosyal anneliğe ilişkin bulgular açıklanıp tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde ise annelik içgüdüü, anneliğin kutsallığı, kısırlık sorununun çözüm arayışları ve olasılıklar, ataerkil sisteme gösterilen direnç ve bunlara bağlı olarak öznellik kapasitesinin incelenip tartışıldığı bölümdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖZNE, ÖZNELİK KAPASİTESİ, KADININ ÖZNELİĞİ VE ANNELİK

Araştırmanın sorunsalı ve amaçları çerçevesinde bu bölümde özne, öznelik kapasitesi, öznelik inşası, kadın kimliğinin oluşum süreci, annelik algısı, ataerkil sistemin yeniden üretimi gibi temel kavramsallaştırmalar konuya ilişkin literatürden faydalanılarak açıklanmaya ve tartışılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, bu araştırmanın perspektifi doğrultusunda kavramları ele alış biçimi açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. ÖZNE VE ÖZNELİK TARTIŞMALARI

Özne ve öznelik kavramlarının içeriği incelendiğinde temelde iki farklı ele alış olduğu görülmektedir. Özne kavramına birinci yaklaşım özneyi toplumsal yapıdan tamamen bağımsız şekilde oluşan bir bağlamda görürken ikinci ele alış tarzı özneyi bütünüyle bir toplumsal inşanın ürünü olarak görmektedir. Birinci yaklaşım ilk olarak Aydınlanma düşüncesinde tespit edilebilir. Genel olarak Aydınlanma düşüncesinde ve erken modern düşüncedeki özne akıl varlığı olan, özerk ve özgür olarak görülmekte, yani özne toplumdaki bağımsız olarak ele alınmaktadır.

1.1.1. Toplumsaldan Bağımsız Öznelik

Aydınlanma düşünürlerinden Descartes özneyi ‘ben’ sözcüğünün anlamı açısından ele almaktadır. Descartes ‘ben’ sözcüğünün anlamına, her şeye kuşkuyla yaklaşarak ve bilince başvurarak sadece ilk ilkelere hareketle doğrulanabilenleri kabul ederek ulaşmaktadır. Ona göre ‘ben’, kuşku duyan, idrak eden, ret ya da kabul eden, isteyen, istemeyen ve aynı zamanda hayal eden ve duyulara sahip olan bir varlıktır. Dolayısıyla ‘ben’ bunları yapabiliyorsa düşünebilmektedir. Şu söylenebilir ki düşünmek esas itibarıyla öznedir, yani bir özneyi gerektirir, öznesiz var olamaz. Descartes ise düşünme niteliğini çok geniş bir anlamda kullanmaktadır. Dolayısıyla ‘düşünüyorum’ demek düşünen bir şeyin yani “ben”in var olduğunu göstermektedir. Descartes şöyle yazar: “‘Varım’ kesin olarak sadece bilinçli bir varlığa işaret eder ki bu bir zihin bir ruh bir idrak ve bir akıldır. Ben gerçek bir varlığım ve gerçekten varım;

fakat bu ne tür bir varlık? Söylediğim gibi bilinçli bir varlık” (akt. Mansfield, 2006: 27) Sonuç olarak Descartes’da bir özne olarak birey, dünyadaki tüm deneyimin ve bilginin temeli olan bir özneliğe ve kendilik imgesine sahip olmakta ve rasyonel yetisiyle dünyaya o anlam vermektedir (Mansfield, 2006).

Kant’a göre özne, duyarlılık, hayal gücü ve düşünme yetilerine sahip olandır. Özne bu yetiler sayesinde önce nesneyi sonra nesnenin bilgisini kuran varlıktır. Kant’a göre dünyayla herhangi bir bağ kurmamız için hem kendimizin farkındalığı hem de kendiliğin birliği duygusuna sahip olmalıyız. Farkındalık bütünüyle biçimlenmiş bir dünyaya gelen bir ruhla değil düşünceyle tanımlanmaktadır. Kant için öznellik sadece dünyanın farkındalığı aracılığıyla içerik kazanmaktadır (Mansfield, 2006).

Bizim içsel yaşamımızda dolaşan şeyler yalnızca tasarımlar toplamıdır. Kant’a göre bireyler herhangi bir şey yapmadan önce dünyanın basit bir gözlemini yapmalıdırlar. Bu gözlemler ise zihinde tasarımlara dönüşmekte ve bu tasarımlar ise zihinde imgeler olarak dolaşmaktadırlar. Ona göre her bir tasarım ise ‘ben’ de temellenmektedir. Bu ben kimlik ve ya kişilikten çok daha temeldir; ben gerçekte tamamen biçimlenmiş bir ben değildir ve ben, üzerinde bireyselliğin inşa edildiği bir ana kayadır, dünyanın deneyiminin üzerine odaklandığı, farkına vardığı, bilgi süreçlerini algıladığı, eylem ve yargıya yol açabilen anlamlı tasarımlar üzerine ışık tutup başkalaşıma uğratan şeydir. Yani Kant’ın öznesi sadece kendi mesajlarının kendi anlamlarını içeri ve dışarıya geçirmesine izin verdiği bir dünyadadır. Ve insanların anlam yapım süreci bilinçli öznenin algılamasıdır. Özne bu mesajları aldığı zaman yani algıladığı zaman sadece edilgin değildir. O dış dünyayı, onu sadece şeylere bağlamayan fakat ona güçlü, birlikli ve amaçlı bir şahsiyet duygusu veren olumlu bir düşünce eylemi içinde kavramaktadır (Mansfield, 2006).

Heidegger’e göre Descartes’tan sonra gelen düşünürler insan dünyasına girişin, özne adındaki, tanımlanabilen ve kendinin farkında olan bir varlığa dayandığını belirtmektedirler. Aynı zamanda onlar en temel ve asıl soruna yani özneliğin yapısının derinine inmemektedirler yani düşünürler özneliği basit algı edinimi, insan ruhu ve akıl açısından tanımlamaktadırlar. Bu, Heidegger için yapay ve seçici bir tutumdur. Ona göre yaşamımızın en temel boyutu varlıktır ve hiçbir şey bizim var olduğumuz gerçeğinden daha temel değildir ve dünyadan ayrı bir varlık söz konusu değildir.

Dolayısıyla hiçbir insanın dünyadan ayrı varlıklar olamayacağını ve deneyimlerimizle ona bağlı olduğumuzu vurgulamaktadır. Ona göre, özne için temel mesele var olmaktır (Mansfield, 2006).

Aydınlanma düşünürlerinde görüldüğü gibi, Aydınlanma döneminde birey, kendini merkeze koyan, aklıyla ön plana çıkan, kendine yeterlik duygusu içerisinde ve dünyadan bağımsız bir öznelige sahip bir özne olarak tanımlanmaktadır.

1.1.2. Toplumsal İnşanın Ürünü Olarak Öznellik

20 yy'ın ikinci yarısında ise özne kavramı iktidarın ve kültürün ürünü olarak yani inşa edilen özne olarak ele alınmaya başlanmıştır. Freud, Lacan ve Foucault'nun çalışmalarında da görüldüğü üzere özne kavramı bu doğrultuda yani inşa edilen özne olarak ele alınmaktadır. Daha sonra ise Freud ve Lacan'ın düşünce çizgisini izleyen İrigaray ile Foucault'nun düşünce çizgisini izleyen Butler özneyi toplumsal cinsiyet bağlamında ele alarak tanımlama ve anlama çabası içerisine girmişlerdir.

Freud'a göre özne bölünmüş bir nitelik arz etmektedir yani öznedeki toplumsal ve kültürel olarak birleştirilmiş bilinçli zihinsel süreçlerden farklı ve bilince karşıt ve itiraf edilemez itkileri olan bilinçdışı söz konusudur. İnsanların doğumdan itibaren maruz kaldıkları toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması, bu arzuların bilinçdışında bastırılmasına neden olmaktadır. Bilinçdışı ise daima bilincin içerisine sızmakta, varoluşu etkilemekte, gündelik yaşamın içerisinde bazı hareket ve davranışlarda kendisini ortaya koymaktadır. Bilinçaltı düşünceler kendini gösterme, tamamlanma ve bilinçli zihne girme uğraşlarında, bastırma engeline takılmaktadırlar (Tura, 2012).

Freud göre bozulmamış, el değmemiş bir öznellik yoktur; insanlarla olan karşılıklı etkileşimler dolayısıyla yavaş yavaş öznellik inşa edilmektedir. O bize genellikle ebeveynlerimizle, yakın aile çevremiz içindeki bedenlerle – özel olarak cinsiyetlerle- karşılaşmamızın bir sonucu olarak yavaş yavaş aşılacaktır. Bu karşılaşma, etrafımızdakilerden ayrı olduğumuzu hissetmemiz açısından içsel yaşamımızı uyandıran, karmaşık, dinamik ve bazen de belirsiz bir psikolojik yapıya, kısaca öznenin bilinç ve bilinçaltı olarak yarılmasına yol açan bir krizi tetiklemektedir.

Freud'cu kuramlaştırmının, yaygın bir şekilde odepus karmaşası olarak adlandırılan öznenin kökeniyle ilgili açıklaması iki önemli içerime sahiptir. Birincisi, öznenin kültür içinde egemen olan özgül ailevi ve toplumsal ilişkiler kümesiyle bağlantı içinde üretilmiş olduğu iddiasıdır. İkinci olarak odepus modeli öznelğin üretilmesine katkıda bulunan anahtar faktörlerin cinsiyet ilişkileri ve çocuğun çevresiyle kurduğu cinsel özdeşleşmeler olduğu vurgusudur (Mansfield, 2006). Bu çerçevede öznelerin kültür, gelenek, norm ve anlamlarla yüklü sivil bir politikaya göre yapılanmış olan bir dünyanın içerisine doğduğu ifade edilir. Yani örneğin her çocuk cinsiyet olarak adlandırılan özel görüşler, hissedişler ve davranışlar kümesiyle doğmaktadır.

Lacan ise tüm yaşamı boyunca Freud savunucusu olduğunu belirtmektedir. Lacan'ın özgün yanı ise psikanaliz ile yapısalci dilbilim arasında kurduğu ilişkidir. Lacan'a göre psikanalizin sorgulama alanının nesnesi bilinçdışıdır ve özgün bir nesne olarak bilinçdışını araştırmada kullanılan araç ise dildir. Dil ona göre bilinçdışının koşuludur. Lacan, bilinçdışının bir dil gibi yapılaşmış olduğunu belirtmektedir. Lacan'ın vurgulamak istediği bireyin kendisinin de dil içinde belirlenmiş bir konumdan konuştuğudur. Öznenin kendisi kendi sözünde bir dilbilimsel gösterenle temsil edilmektedir. Böylece öznenin kendisi de dilin kendisini temsil etmesini sağlayan gösterenin dil tarafından belirlenmesi ile belirlenmiş olmaktadır. Yani gösteren özneyi temsil etmektedir. Ona göre dil öznelerin dünyada var oldukları ve daha sonra onu varoluşlarının aracı olarak kullandıkları bir şey değildir. Gerçekte işleyiş bunun tam tersidir. Bireyler, özneler olarak, dille kurulan ilişkiyi temsil etmezler. Dil birey doğmadan önce vardır ve birey insan dünyasında bir yer elde etmek için, özne olmak için, kendisini dilin alanına yerleştirmek durumundadır (Mansfield, 2006).

Lacan'a göre toplumun, kültürün belirlenmiş yapısını taşıyan ve onu kuşaktan kuşağa aktaran şey dildir. Bireyin dil kurumu ile ilk kez karşılaşması ailede gerçekleşir. Aile söylemi ise öznenin dil ile belirlenmesinin, toplumsal öznenin kuruluşunun ilk adımınıdır. Böylece kültürel düzen bireyi yani özneyi belirler ve özne de dilin düzenine girmekle kültürü ve dili içselleştirmiş olur. Özne ise kendiliğini/öznelğini bu içselleştirmelerle gerçekleştirmektedir. Ancak özne sadece kendiliğini bu yolla gerçekleştirmekle kalmaz aynı zamanda bilinçdışına yol açan bölünmeyi de kabullenir (Tura, 2012).

Bir kültürel toplulukta özne olmak ise bu topluluktaki diğerleri ile iletişim kurmakla mümkün olmaktadır. Bu iletişim ağında bir yere yerleşmek gerekmektedir. Şu söylenebilir ki; toplumsal bir özne olmak kendi bilincine ulaşmak ile toplumsal simge sistemine girmek eş anlamlıdır. Bu simgesel alan ise öznedeki organize edilmektedir. Dolayısıyla özne yalnızca bu simgeyi kullanmakla kalmaz toplumun ve kültürün dünyasına da girer. Simgesel düzen bireyleri bir özne olarak diğerleri karşısındaki konumuna yerleştirmektedir. Örneğin simgesel düzene giren çocuk anne ve baba karşısındaki kültürel konumunu simgeler sayesinde kazanmaktadır. Böylece birey kültürün düzeni içinde özne halini almakta, ötekilerle ilişkisi de dil aracılığıyla belirlenmektedir (Tura, 2012).

Lacan'a göre özne kavramının iki boyutu vardır:

1-Toplumsallaşmış bir insan ve insanın kültüre uygun bir varlık haline dönüşmesi: Yani özne kültürel bir öznedir ve kültürün simge düzeniyle belirlenmektedir. Dilin yapılaşması üzerinden bakıldığında baba adına yapılan tüm kültürel kodlamalar/anlamlandırmalar gerçekte bu anlamlarla hiçbir ilişkisi olmasa dahi babalık olgusuna ve dolayısıyla erkeğe yüklenmektedir. Böylece insanlar biyolojik özne olmaktan kültürel bir özneye doğru toplumun bir üyesi olma yolunda ilerlemektedir ve bu ilerlemede insanlık kültürü ve tarihinin simgesel anlamına yüklü anlamları da üstlenmektedir. Dolayısıyla Lacan'a göre birey, dil içinde belirlenmiş bir konumdan konuşur ve bu şekilde özneliğini inşa etmeye başlar (akt. Mansfield, 2006).

2-Dilde ifadesini bulan simgesel düzen üçlü bir etki yaratmaktadır: İnsanı özneye dönüştürür, ona ilk kültürel kimliği olan cinsel kimliğini verir ve özneyi kültürel dünyaya eklemlendirir. Dolayısıyla özne kültürel bir kodlamadır. Yani insana başkaları ile dünya arasına girerek "ben" deme imkânı verildiğinde özne kurulmuştur (akt. Mansfield, 2006).

Kısaca ifade etmek gerekirse Lacan'a göre 'özne' aslında 'öteki'nin söylemidir. Dolayısıyla Freud'da olduğu gibi Lacan'da da öznellik otomatik ya da kendiliğinden değildir. Öznellik sadece birçok karmaşık ve tehlikeli geçişleri olan bir sürecin sonunda varılan yerlerdir. Bu yüzden de hep problematiktir (Mansfield, 2006).

Foucault ise özneyi insanın kişiler arası etkileşimler yoluyla oluşan psikolojik yapılanma sürecinin kaçınılmaz bir parçası değil, toplumsal iktidar ilişkileri tarafından insanlara dışarıdan empoze edilen, onlara bedenletilen bir kurgu olarak ele almaktadır. Bu anlamda Foucault, Lacan'ın düşüncesiyle benzerlik göstermektedir. Foucault iktidar ilişkileri tarafından insanların özneliğinin inşa edildiğini, özneliğin iktidar tarafından belirlendiğini ve iktidarı yeniden ürettiğini belirtirken (2005) Lacan, dil ile insanların özneliğinin inşa edildiğini ve aynı şekilde dil tarafından öznelliklerin belirlendiğini, bu şekilde oluşan kalıplarla özneliğin oluştuğunu ve kuşaktan kuşağa aktarılan dil ile bu sürecin yeniden üretildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla her ikisinde de öznellik, öznenin dışındaki diğer şeylerin özneye dayatılmasıyla oluşmaktadır.

Foucault bireyin bir tür temel çekirdek, bir ilk atom, iktidarın yandaşı ya da saldırdığı ve böyle yapmakla ezildiği ya da baskı altında tutulduğu karşıtı haline gelen çok sayıda ve atıl bir malzeme olarak kavranamayacağını belirtmektedir. Ona göre toplumda belli bedenlerin, belli jestlerin, belli söylemlerin, belli arzuların bireyler olarak inşa edilmiş ve tanımlanmış olması, iktidarın etkilerinden biridir ve dolayısıyla birey iktidarla karşı karşıya değildir. Ayrıca birey iktidarın bir etkisi olmakla birlikte etkisi olduğu şeyin eklememesinin de bir ögesidir. Yani iktidarın oluşturduğu birey aynı zamanda onun taşıyıcısı haline gelmektedir (Foucault, 2005).

Foucault belli bir iktidar biçiminden söz edilebilmesi için, belli kişilerin başkaları üzerinde iktidar uyguladığını varsaymak gerektiğini söyler (2005). Dolayısıyla iktidar ancak ilişkiler üzerinden ve ilişkiler vasıtasıyla kurulur ve eylemler üzerinden işleyen bir eylemler kümesidir. İktidarın uygulanması başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunmak olarak tanımlandığında da bu uygulamaya önemli bir unsur dâhil edilmiş olur: Özgürlük. Foucault'a göre iktidar yalnızca "özgür özneler" üzerinde ve yalnızca onlar "özgür" oldukları sürece uygulanmaktadır (2005). Foucault'nun "özgür özne"den kastettiği şudur: Belli davranış biçimlerinin, hareketlerin, algıların, tavırların, tepkilerin oluşabileceği ve benimsenebileceği bir alan içerisinde yaşayan bireysel ve kolektif özneler (2005). Foucault burada direnme, kaçınma ve kurtulma imkânına da yer açar, yani özgürlük ile iktidarın yüz yüze karşılaşmalarından ziyade daha karmaşık etkileşimlerinden bahsetmek daha doğru olacaktır.

Foucault'da olduğu gibi Althusser'de de daha ziyade politik bir öznellik kuramı hakimdir ancak burada özne daha farklı bir şekilde kapitalist sistem içindeki yeri ve onu yeniden üretmedeki rolü üzerinden tartışılmaktadır. Yani, aile, okul, din, kitle iletişim araçları gibi kapitalizmin değerlerinin taşıyıcısı olan kurumlar bireyi iktidarın, kapitalizmin taşıyıcıları olan öznelere dönüştürür. Ona göre bir hayat pratiği olan ideoloji, öznelere yolu ile özneler için var olabilmekte, pratikteki tekrarlarla da varlığını sürdürmektedir (akt. Kazancı, 2003). Yani ideoloji, birey henüz doğmadan önce onu özne olarak konumlandırırken kendisi de bu özne kategorisi sayesinde somutlaşmaktadır. Fakat burada ifade etmek gerekir ki Althusser'in tanımladığı şey tamamen edilgin ve pasif bir öznellik durumu değil, taşıyıcı olduklarının farkında olan aktif öznelerdir. Bu nedenle de ona göre birey her ne kadar dünyayı ideoloji dolayımı ile algılasa da bu içeriden bakışla kendi konumunu anlayabilecek, çelişkilerin farkına varabilecek ve devrimci bir bilinç de geliştirebilecektir (Onay, 2006).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere 20.yy.'ın neredeyse sonlarına kadar gelindiğinde özneliğin toplumsal cinsiyet üzerinden tartışılmadığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet üzerinden yapılan öznellik ve kadın özneliği tartışmalarına ancak Kristeva, Irigaray, Cixous, ve Butler ile başladığını söylemek mümkündür. Daha ziyade Lacan ve Freud'un öznellik anlayışına yakın çizgide seyreden Kristeva, kadının ve erkeğin yani cinsiyetlerin farklılığını kapsayan ve farklılıklarına açık olan özne anlayışından bahsetmektedir (mutlaktoz.wordpress.com, 2013). Ona göre toplumsal yapı sembolik düzenden oluşur ve bu sembolik yapı da tüm diğer yapıları şekillendirir. Sembolik düzen, babanın kanunu ve egemenliğinin yapısı olarak ataerkilliktir ve bu süreç dilin öğrenilmesi ile başlamaktadır. Sembolik düzen öznenin anlam ve değer dünyasının biçimlenmesine temel hazırlamakta ve bu bağlamda özne, anlamlandırma, yargılama, özdeşleştirme, sorgulama, değerlendirme gibi becerilere erişmektedir (Özsoy, 2005). Sembolik olan, semiotik düzenin (baba kanunu öncesi/ dil öncesi/ baba yasağı ile bastırılmamış düzey) üzerine inşa edilir ve özne bu iki gücün gerilimi içinde bir oluş sürecindedir (Yurttaş, 2012). Kristeva 'kadın' kategorisinin kendisini reddeder çünkü ona göre kadınlar, baskın ideoloji ve dil karşısında, toplum içinde bastırılmış diğer gruplarla aynı dışlanmış pozisyonu paylaşmaktadırlar (Mansfield, 2006).

Özneliği cinsiyet üzerinden tartışan önemli bir diğer isim de Luce İrigaray'dır. Ona göre kadını "öteki" özne konumuna yerleştiren söylemsel ve sembolik düzen ataerkil bir kurgudur (felsefekibi.com, 2012). Irigaray'a göre çok eski zamanlardan beri erkekler kültür ve özellikle özdeşleştirilirken kadınlar doğa ile özdeşleştirilmekte, anne olsun ya da olmasın tüm kadın kimliği de anne rolü üzerinden kodlanmaktadır. Erkekler özne, kadınlar da o özneye göre "ötekidir" (feministatolye.org, 2012).

Cixous'a göre ise özneliğin inşa sürecinde diyalektik yapıların baskıları söz konusudur. Hegel'in efendi-köle diyalektiğinde olduğu gibi karşıtlıklardan birinin daima diğerine göre daha üstün tutulduğunu belirten Cixous, bu karşıtlıkları erkek ile kadın "karşıtlığı" üzerinden tartışmaktadır. Bu karşıtlıklardan birinin olabilmesi için (bir diğer ifadeyle öznenin olabilmesi için) karşıtlığın diğer ucundaki tarafından tanınmaya ihtiyacı vardır (Uzun ve Yoksal, 2010). Bu tanımlamada öteki kılınan aynı zamanda baskı altına alınan haline dönüşür. Kadın kimliği de geleneksel olarak daima öteki olarak belirlendiğinden dolayı baskılananı temsil etmektedir. Cixous, ikili karşıtlıklar hiyerarşisine karşı çıkma konusunda Kristeva ve Irigaray ile aynı düşüncededir. Ona göre ilk terimin olumlu, ikinci terimin olumsuz kavramlarla nitelendiği erkek-kadın ikiliği/ karşıtlığı en yaygın ve tehlikeli ideolojilerden biridir; aynı zamanda baskın, aktif erkek ve boyun eğen pasif kadın ikilemini yansıtmaktadır (Aras, 2008). Irigaray'a göre kadının özne olabilmesinin yolu erkek dilinden bağımsızlaşıp kendi dilini (erkek imgelerinden tamamen arındırılmış bir dil) kurarak özgürleşmesidir (Yağcı, 2009).

Butler ise Cixous'sa benzer şekilde cinsiyetin toplumsal davranışlar üzerindeki etkisinin azımsanmayacak ölçüde olduğunu; giyinme, yeme, içme, tutku, arzu, bedenimizi biçimlendiren diyet ve egzersiz programlarına kadar her şeyin cinsiyet tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Butler özneliği her yerde iktidar ve bilgi tarafından mümkün davranışlar dizisi içinde oluşturulan Foucaultcu düşünce ile ilişkilendirerek geliştirmektedir. Butler'a göre iktidar iki özne veya bir özne ile öteki arasındaki ilişkiden daha fazla bir şeydir ve toplumsal cinsiyet üretiminde işleyen bir olgudur (Demren, 2008). Ona göre toplumsal cinsiyetin (gender), cinsiyetle (sex) örtüşmesi gerekmemektedir: Genellikle bir "erkek" ve "kadın" ikilisinden, eril bedene sahip olanların "erkek" olacağı, dişil bir bedene sahip olanların da "kadın" olacağı düşünülmektedir. Fakat Butler, cinsiyet kavramının da aynı toplumsal cinsiyet gibi bir

kültürel inşa olduğunu, bu nedenle de, ‘cinsiyetin’ çoktan bir ‘toplumsal cinsiyet’ olduğunu ileri sürmektedir. Butler’a göre toplumsal cinsiyet, cinsiyetin kültürel bir yorumu değildir, cinsiyetin kendisi zaten toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir kategoridir. Yani toplumsal cinsiyet, verili bir cinsiyet üzerine anlamın yazılması değildir. Herkes eril veya dişil bir bedenle doğmaktadır ama bu bedenin biçimlendirilmesi, içerisine doğulan kültüre özgü algılamalar vasıtasıyla inşa edilmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet kültürel anlamda inşa edilip bitirilen bir süreç değildir. Toplum içerisinde insanın tüm yaşamı boyunca yeniden icra edilerek yeniden ve yeniden inşa edilmektedir (Butler, 2010).

Dolayısıyla Foucault ve Butler’ın söylediklerinden hareketle iktidar ilişkileri olmadan herhangi bir özneliğin ve toplumsal cinsiyetin var olamayacağı söylenebilir. Öznellikler icra ve söylemlerle kurulduğu için bir toplumdaki egemen söylemler, iktidar ilişkileri dolayısıyla insanları cinsiyetleri üzerinden neyi yapabilecekleri, neyi yapmak isteyecekleri, neyi yapamayacakları hatta neyi yapmak istemeyecekleri konusunda yönlendirmektedirler. Hatta ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ öznellikleri birbirlerine karşıt, birbirlerini tamamlayıcı ve birbirlerine bağlı şekilde kurgulanmaktadır. ‘Erkeklik’in, “kadınsı” veya “kadın” olmayan olduğu varsayılır ve erkekliğe bağlı öznellikler bununla ilgili normatif söylemler tarafından sınırlandırılıp ve inşa edilmektedir. Özellikle iktidarın erkekliğe bağlı öznelliklerle doğrudan bir ilişkisi vardır, iktidar ‘erkeklik’le özdeşleştirilmektedir. Erkekliğe bağlı normatif ve hegemonik öznellikler iktidara içkin bir şekilde kurulmaktadır. Kadınlıklar da erkeklikle özdeşleştirilen bu iktidarın olmazsa olmaz bir tamamlayıcısı ve bütünleyeni olarak inşa edilmektedir. İktidar ilişkilerinin sürdürülebilmesi için bu öznellikler arasında belli bir uyumun ve ortaklığın olacağı varsayılmaktadır (Mansfield, 2006).

1.2. KADIN ÖZNELİĞİ VE ANNELİK

Bu bölümde ataerkil sistemde kadın özneliğinin inşası, kadın kimliğinin oluşum süreci tartışılmaktadır. Buna bağlı olarak annelik üzerinden inşa edilen öznelik ve bu bağlamda çocuğun önemi tartışılmaktadır. Ayrıca çocuğun oldukça önemli olduğu geleneksel toplumlarda infertil kadın deneyimleri ve üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanma süreçleri de literatürden faydalanılarak açıklanacaktır.

1.2.1. Ataerkil Sistem İçerisinde Cinsiyetler Arası Farklılıkların İnşası ve Öznelik Kapasiteleri

Ataerkil sistem içerisinde üretilen toplumsal cinsiyetlerin yalnızca biyolojik cinsiyet referans alınarak anlaşılabilmesi mümkün gözükmemektedir. Toplumsal cinsiyet bir ilişkiler ağı içinde kurulmakta ve toplumsal cinsiyetin inşa sürecinde kadın ile erkek öznellikleri oluşmaktadır. Öznelliklerin inşa sürecinde biyolojik cinsiyet olarak tanımlanan kadın ve erkeğin farklılıkları üreme özellikleriyle de bağlantılıdır. Yani biyolojik farklılığın, derin ve boyutlu bir toplumsal farklılığa dönüşmesinde, kadın üreme özelliklerine de bağlı olarak ikincillliğe zorlanmakta ve kadın ikincilleştirilerek öteki olarak nesneleştirilmektedir (Yuval-Davis, 2003). Kadın özneliğini anlamak için ise kadınların erkeklerden ayrılan üreme özelliklerindeki farklılıklarına, ataerkil sistem ve bu sistem içindeki insanlarla ilişkilerine bakmak gerekmektedir. Bunun yanı sıra Kaylı toplumsal cinsiyetleri farklılaştıran şeyin sadece kadın ve erkek rolleri olmadığını, ‘toplumsal bedenleri’ olduğunu, bu durumun ‘toplumsal cinsiyetler arasındaki ayrımı belirginleştirdiğini’ vurgulamaktadır (2011).

Ataerkil sistemin öznellikleri inşa etme mekanizması aynıdır fakat bu süreç cinsiyetler açısından farklı deneyimlenmektedir. Bu süreçte biyolojik farklılığın toplumsal farklılığa dönüşmesi ile birlikte kadın bedeni bir sorun alanı oluşturmaktadır. Çünkü ataerkil sistem erkek ve kadın bedenlerini kültürel yapıyla bağlantılı olarak şekillendirmekte ve onların eylem sınırlarını çizmektedir. Örneğin kadın bedeninin önemi ve doğurma yeteneğinin gerekliliği durumu kadın bedenine hükmetmede ve işlevsel olarak kullanılmaktadır. Fakat aynı durum erkekler üzerinde farklı şekilde işlemektedir.

Ataerkil sistem, erkeği çocukluğundan itibaren özne olarak yetiştirdiği için sistemin öznesi olarak erkek toplumda yer edinmektedir. Buna karşılık kadından, bedeni ve doğurganlık özelliği dolayısıyla, kadınlığını gerçekleştirebilmesi için kendisini nesne haline getirmesi istenmekte; bu da kadının özne olarak toplumda yer almaması anlamına gelmektedir (Mitchel ve Oakley, 1998).

Milett'e göre ataerkil toplumda cinsiyetinden ve bedensel farklılıklarından dolayı toplumun bir yarısı diğer yarısı tarafından denetlenmekte, baskı altına alınmakta ve sömürülmektedir (akt. Kaylı, 2011). Yani ataerkil sistemde kadın üzerindeki eril tahakküm cinsellikte de kendini göstermektedir. Bu durum kültürle meşrulaşmış işlerlik kazandığı için de bir cinsiyet ve cinsellik politika haline dönüşmektedir. Çocukluktan itibaren cinsel kimliğin oluşturulması sürecinde, devletin, dinin, ailenin, eğitimcilerin uygun gördüğü davranış kalıpları her iki cinsiyete zorunluluk yüklemektedir. Ataerkil sistemle toplumsal olarak inşa edilen cinsel roller ise kadınların bedensel bütünlüğünü sınırlamaktadır (Kaylı, 2011).

Ataerkil sistemde kadın, itaatkâr, edilgen, hareketliliği düşük ve yaşam alanı sınırlı bir nesne olarak tanımlanmakta ve hiçbir vakit özerk olamamakla birlikte erkeklerin yönettiği topluluğa karışmakta, ikinci derecede bir yere sahip olmayı kabullenmektedir. Çünkü gündelik yaşam tecrübesinden hareketle kadın yaşadığı toplum içerisinde erkeklerin özne olduğunu anlamaktadır. Kadın ataerkil sistemin ona sınırladığı alanla sorumlu tutulup özne olarak özgür olamamakta (Beauvoir, 1976) ve böylesi bir durumda kadının kendi ihtiyaçlarını tanımlaması ve kendisini gerçekleştirmesi zorlaştırdığı gibi öznelik kapasitesini kısıtlamaktadır.

1.2.2. Ataerkil Sistemde Kadın Kimliğinin Oluşum Sürecinde Annelik İnşası

Ataerkil sistem içerisinde kadın doğar doğmaz kıyafetleri, ilgileri, oyunları ile eş, anne ve bakım odaklı yetiştirilirken, nasıl davranacağı ve nasıl giyineceği kadının istemlerinden ziyade eril tasavvurlarla şekillenen süreçlerle belirlenmektedir. Kız çocuklarının çoğunlukla oynadığı oyuncak bebekler, çay fincanları, çaydanlıklar, tencereler, ütüler, vb. gibi oyuncaklar onların gelecekte “kaçınılmaz olarak üstlenecekleri” (işgücüne katılsa da katılmasa da) ev kadınlığı ve annelik rollerini

içselleştirmelerine ve kendilerini bu rollerle özdeşleştirmelerine aracılık etmektedir. Benzer şekilde, eğitim sistemi içerisinde de ders kitaplarındaki ataerkil öğeler vb aracılığıyla erkek çocuklarına olduğu gibi kız çocuklarına da gelecekte cinsiyetleri bağlamında onlardan beklenecek olan rolleri aktarılmaktadır. Aynı şekilde çizgi filmlerde, romanlarda, masallarda ve pembe dizilerde yansıtılan ve yeniden üretilen toplumsal cinsiyet kimliklerinin pekiştirilmesi işlevi görmekte, yaratılan bu kimliklerin (bir diğer ifadeyle inşa edilen cinsiyetlerin) normlarının dışına çıkanların/dışında kalanların ötekileştirilmesi söz konusu olmaktadır. Beauvoir'ın da işaret ettiği gibi zaman içerisinde kız çocuğu büyümeye başlayıp evreni genişledikçe de iktidar ve güç sahibi olanın erkek olduğunu fark etmeye başlar (1976).

Kaylı, kadının kendi istemlerini belirleyemediği gibi bedenini nasıl kullanacağına dair yetkiyi de kendi elinde bulundurmadığına vurgu yapar (2011). Dolayısıyla yetki daima toplumda ve ataerkil sistemin özne olarak kurguladığı erkektedir. Yani kadının yaşamı kendisinden ziyade, kendinden başka herkesindir. Yaşamdaki bu çoklu sahiplenme ve toplumun kadından bekledikleri ve toplumun baskısı kadının kendi tasavvurlarını hayata geçirmesini engellemektedir. Bu şekilde ataerkil sistem kadının önce bir aile kurması sonra da çocuk sahibi olması düşüncesini sürekli desteklemektedir. Kadın ise toplumda özne olarak var olduğunu kanıtlamak için eğitim ve ekonomik bağımsızlık gibi faktörlerin yanında (ki aslında tüm bunlardan çok daha öncelikli bir şekilde) evliliğe ve anne olmaya yönelmek zorunda bırakılmaktadır (Kaylı, 2011).

Anelik olgusuna birçok kuramcı farklı açılardan yaklaşmaktadır. Kimi kuramcıya göre annelik, kadını erkekten ayıran biyolojik bir ayrılığın sonucuymuş kimine göreyse bu sadece toplumsal süreçlerin bir sonucudur. Biyolojik özelliklerinden dolayı kadının bedeni sosyal yükümlülüklerle donatılmakta, onun için belirlenmiş olan ve doğduğu andan itibaren ona öğretilen annelik rolünü kabul etmekte ya da kabul etmek zorunda bırakılıp içselleştirmektedir. Kadın anne olarak doğmamakta fakat anne haline getirilmektedir ayrıca kadın ancak anne olduğu zaman kendini bir özne olarak hissetmeye başlamaktadır (Demir,1997).

Ataerkil sistem kadınları sınırlamakta onlara ikinci bir seçenek sunmamakta ve kadın doğasının anne olmayı aynı zamanda annelik yükünü taşımayı gerektirdiğini

söylemektedir. Beauvoir, erkeği özne ve kadını ise diğeri yapan tarihsel süreçte erkeğin ‘çalışan insan’ olduğunu, kadının ise ‘çocuk doğurmanın kölesi’ olduğunu söylemektedir (1970). Dolayısıyla erkek özne olarak konumlanırken kadının kendisini bir birey olarak bütünlemesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla Beauvoir’ya göre, kadının özgürleşmesi ve özne olarak konumlanması önündeki en önemli engellerden biri anneliktir (1970). Kadına annelik bedensel bir yazgı, biyolojik bir kader olarak dayatılmakta ve kadın ancak bu yolla kendini bütünleyebileceğine inandırılmaktadır.

Ataerkil sistem içerisindeki diğeri yapılarında kadının varoluşunu anne olarak tamamlaması ile ilgilenmektedirler. Örneğin din, devlet ve ordu gibi yapılar da anneliği desteklemektedir. Orduya asker verecek olan kişi anne olduğu için devletin anneye ihtiyacı vardır bunun yanında kadın ise korunmak için devlete ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla devlet kadınların anne olması için teşvikte bulunmaktadır. Aynı zamanda ataerkil sistem söylemleri dini söylemlerle pekiştirilip din kitapları ile de desteklenmektedir. Dinler annenin kutsal olduğunu söylemekte ve anneliğin ödüllendirilecek bir rol olduğunu belirtmektedir; çünkü anne olmak zorlu ve ideallerle yüklüdür (Badinter, 1992b). Bu şekilde de kadın nesne yani kutsal bir nesne haline getirilerek Tanrı’nın erkeğe verdiği bir hediye ve erkeğin çocuklarının anası olarak tanımlanmaktadır (Işıklı, 2007). Bu bilgiler de kadının, anneliği kendine güvenli bir yaşam alanı olarak seçmesini sağlamaktadır. Bu düşünce ise kadının kendisini koruması ve güvencede hissetmesi için itaati ve erkeğin nesnesi olmayı kabul etmesine sebep olmaktadır. Yani kadınlar annelik ile kadın özdeşleşmesini ve onun yükünü kabul etmektedir ya da etmek zorunda bırakılmaktadır. Bu durum ise kadının “kendini başkalarının egemenliğine bırakmaya, onlara bağımlı olmaya ve istemeden, enerjilerinin çoğunu, zor ya da meydan okuyucu veya düşmanca algılanan bir dünyaya karşı sevgi, yardım, koruma arayışına adamaya eğilim” içinde yaşamasına sebep olmaktadır (Dowling, 1998: 25). Dolayısıyla kadın anne olmaya ya da olmamaya karar verme aşamasında okul, din, devlet, ordu ve çevre ile mücadele etmesi gerekmektedir. Çünkü toplum ataerkil söylemlere karşı çıkan kadınları kötü, egoist ve anormal olarak etiketleyip baskı kurmaktadır. Sonuçta kadınlar ya bu şekilde etiketlenmemek için ise bu söyleme boyun eğmek zorundadır ya da bu söyleme boyun eğmeyip zorlu bir mücadele vermek durumunda kalmaktadırlar (Badinter, 1992a).

Beauvoir'ya göre, kadının özelliği olarak inşa edilen edilgenlik biyolojik bir veriden ziyade toplum tarafından zorla kabul ettirilmektedir. Kadına, annelik bedensel bir yazgı olarak dayatılmakta ancak bu yolla kendini bütünleyebileceğine inandırılmaktadır. Ona daha çocukluğunda anneliğin bir mucize olduğu yani anne rolündeki kadının karşı cinsin mucizesini, bir bebeği taşıyor olma konusunda heyecan ve şaşkınlık duyması gerektiği de benimsetilmektedir (akt. Welldon, 2001). Bu mucizevi olayın yani anneliğin ise bütün öteki zevkleri silen bir zevk olduğu söylenmekte ve buna özendirilmektedir. Kadına, çocukluğundan beri çocuk doğurmak üzere dünyaya geldiği söylenmekte, anneliğin göz kamaştırıcılığı övülmekte kız çocukları annelikle özdeşleştirilerek yetiştirilmektedir (Beauvoir, 1976).

Ataerkil sistem bunun gibi birçok söylemle kadınlar üzerinde daha çok baskı kurmaktadır. Çocuk doğurmanın kadınların 'doğasının' bir parçası olduğunu ve çocuklarının mutluluğunun onları çok mutlu edeceğini, mutluluğun kaynağını bu şekilde bulacaklarını ve bu eğilimde olmayan kadınların da "ahlaken düzgün olmadıklarını" söylemektedir. Bu şekilde toplumsal yaşamda annelik kurgulanmakta, gündelik hayatta sürekli inşa edilmekte ve kadınlar anneliği öğrenerek benimsemektedir. Yani kadının hayatı ve kadının hareket alanı, ne yapması ve yapmaması gerektiği şeklindeki her şey toplum tarafından belirlenmektedir (Eliuz, 2011). Ayrıca toplum tarafından belirlenmiş rollerin örneğin kadının çocuk doğurmak için var olduğu düşüncesinin yerine getirilmesi beklenmektedir. Böylece ataerkil sistem kadınların anne olunca mutlu olacağını belirtmektedir (Badinter, 1992b). Kadınlar da mutlu olmak için tek koşul olan annelik rolünü gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ona öğretilenlerin dışına çıkması durumunda ise toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya kalmakta ve toplumdan dışlanmakta ya da kınanmaktadır. Ataerkil sistemde hâkim olan bu söylem kadınları bir anlamda anne olmaya mecbur hissettirmekte ve kadınların anne olmasının yanında iyi anne olması için güçlü bir baskı yaratmaktadır. Dolayısıyla kadın mecburen kendisini, annelik rolünü yerine getirmek zorunda hissetmektedir.

Bu inşa sürecinde anneye, biricik ve yerini başka kimsenin alamayacağı bir varlık olarak bakılmaktadır. Aynı zamanda anne olan kadın zihinlerde doğurduğu çocuğa karşı en fedakârca davranması beklenen kişi olarak inşa edilmektedir. Rousseau'ya göre de kadının anne olması gerçek bir fedakârlık örneğidir. Anne

çocuğunu kayıtsız şartsız sevmelidir. Kadın hayatını çocuklarına adanmış ve acı çekmeyi bilmelidir. Çünkü doğanın kadına gösterdiği tek mutluluk şansı anne olmak, içeride hüküm sürmek ve dışarıyı erkeğin yönetimine bırakması gerektiğini bilmektir. Rousseau'yu temel alan 19.yy anlayışına göre annelik kutsal görev, kaçınılmaz olarak ıstırap ve acıyı da içeren mutlu bir deneyimdir. Anneliğin bu yanı üzerinde, belirli bir hoşgörüyü ısrarla duruluyorsa, bu, kadının doğası ve annelik işlevi arasındaki uyumun kusursuzluğunu göstermek içindir. Bu söylemler sonrasında ise kadının kutsal görevinin ve varoluş nedeninin de annelik olduğu ve özneliğini ve benliğini bu şekilde tamamlayacağı inancı yaygınlaşmaktadır. Böylece kadın artık sadece belirlenmiş olan annelik işlevine sahip olmakla kalmamakta anneye yeri doldurulmaz bir varlık olarak bakılmaktadır (akt. Badinter, 1992b). Anne hakkındaki bu bilgiler ise annenin kendisinden, babadan, okuldan, ordudan, ekonomik sistemden, toplumdaki kısacası ataerkil sistemden öğrenilmektedir. Okulda sürekli mutlak bir anne simgesi çocuklara öğretilmekte, onun sevecen, biricik ve fedakâr olduğu imgesi oluşturulmakta ve annenin çocuğun hayatını denetleyen en etkili mekanizma olduğu söylenip annenin biricik olduğu algısı yaratılıp yüceltmektedir. Dolayısıyla annelik imgesi oluşmuş kız çocukları kimliğini, hayattaki işlevini ve kaderini annelikle tamamlamaya çalışmakta ve hayatının içerisinde bir çocuğa yer vermeyi daha çok talep etmektedir.

Ataerkil toplumlarda kültürel süreçlerin sonucu olan annelik, gündelik hayatta kadın kimliği içerisinde sorgulanmayarak ve bu şekilde nesilden nesile aktarılmaktadır. Anne olan kadının kadınlığı ataerkil sistem tarafından nasıl belirlenmiş ve sınırlandırılmışsa, aynı şekilde kız çocuğunun da kadınlığı annesi aracılığı ile ataerkil sistem tarafından inşa edilmektedir. Anne olan kadın kızına nasıl kadın olması gerektiği öğretilerini ve hangi alana dahil olup olmayacağını öğretmekte ve sorgulamadığı bu bilgilerle çocuğunu büyütmektedir. Yani anne kadınlık sınırlarını aynı şekilde kızına öğretmektedir. Bu şekilde kimlikler de gündelik hayat içerisinde üretilmekte, dışsallaştırılmakta, nesnelleşmekte ve içselleştirilmektedir. Bir anlamda kimlikler, üretilmekten ziyade miras olarak alınmaktadır. Bu kimliklerin örneklerinden birisi de kadın kimliğidir. Bir annenin dışsallaştırmış olduğu kimlik, kızı tarafından içselleştirilir. Bu içselleştirme aşamasında kız çocuğu, bir yandan kendi kimliğini kazanırken, diğer yandan kız çocuğunun nasıl kadın olarak, oğlan çocuğunun da nasıl erkek olarak yetiştirileceğini öğrenir ve kendisi bir anne olduğunda da toplum

tarafından kendisinden beklenen rolü oynar. Kısacası, geleneksel kadın kimliği nesneleşmiştir ve gündelik hayatın döngüsü içerisinde sorgulanmaksızın nesilden nesle aktarılmaktadır (Metin, 2012).

Aynı şekilde Gilman da kadının, eş olmayı, çocuk doğurmayı ve evin tüm ihtiyaçlarını sorgulamadan kabul etmeyi görev olarak benimsediğini belirtmektedir (akt. Kaylı, 2011). Bu görevi eleştirmeye gerek duymayan kadın için bu durum yılların kabulü olduğundan dolayı doğal olarak gelişmektedir. Çünkü kadın annedir, böyle bir bedensel yaratıcılığa sahip olduğu için de çocuklarına bakmak, onları beslemek büyütme ve evin efendisi olan kocası için rahat ve huzurlu bir ortam sunmak annenin doğallığı kadar doğaldır. Korkuyla şiddetle baskıyla kadına taşıdığı beden acizliği, korunmaya muhtaç olduğu, eksik olduğu, tek başına, erkeksiz çok da bir anlamı ve önemi olmadığı, kültüre katkısının (mümkünse erkek çocuklar doğurarak) soyun devamı ve ev içi hizmetle olabileceği söylenmekte ve kadının alın yazısıymış gibi kadına kabul ettirilmektedir (Gilman'dan akt. Kaylı, 2011).

Kadınlar toplumda bir yer edinmek (yani özne olduklarını hissetmek), dünyaya ve yaşadığı topluma gerçek bir kadın olduğunu göstermek için ve insanlarla sürekli sevgi dolu bir ilişki kurmak için çocuk doğurmak istemektedirler. Dolayısıyla bir kadının 'gerçek bir kadın' olduğunu göstermesinin en önemli yollarından biridir çocuk doğurmak. Kadınların çocuk doğurması aynı zamanda unutulmamanın bir garantisidir de. Çünkü ataerkil sistemde akrabalığın arkadaşlıktan çok daha kalıcı olduğu vurgulanır. Ayrıca bu geleneğe bağlı olan toplumlarda kadının çocuk doğuramaması korkunç ve acı olmakla birlikte statü düşürücü bir durum olarak görülmektedir (Gittins, 1985). Dolayısıyla kadın için evlenmek ve anne olmak 'kadınlığını tamamlayabilmesi' adına oldukça önemlidir. Annelik rolü kavramının kadınla tanışması çocukluk dönemindeki deneyimleriyle başlamakta ve gebelik dönemindeki rol modellerini izlemesiyle anlam kazanmaya başlamaktadır. İlk kez anne olan kadınların deneyimlerini araştıran Çalışır'ın çalışması göstermektedir ki doğumdan sonra kadının annelik algısı etkilenmekte ve yavaş yavaş kendi 'annelik tarzını' geliştirmeye başlamaktadır (2003).

1.2.3. Kadın Bedeninin Denetim Aracı Olarak Annelik

Kadınlık, içinde yaşadığımız kültürde yaş, eğitim sınıf gibi değişkenlerden bağımsız olarak esasen doğurganlık üzerinden tanımlanmakta, yeniden üretilmekte ve denetim altına alınmaktadır. Bora'nın da belirttiği gibi bu süreçte ataerkil sistem aktif bir rol oynamaktadır (2012).

Irigaray kadın bedeninin ataerkil sistemin kurallarıyla belirlenerek, tahakküm altına alındığını ve kadının bedeninin böylece bir denetim mekanizması oluşturduğunu belirtmektedir (2006). Böylece ataerkil sistem kadını bedeninin üreme özelliği nedeni ile soyun yeniden üretilmesinin bir aracı olarak kurgulayarak kadını daha çok annelik rolü üzerinden tanımlayıp tahakküm altına almaktadır (Kaylı, 2011). Kadın ise toplumda yer edinip yaşamak için özneliğini bu kurallarla inşa etmekte ve gündelik hayatta bu kurallara tabii olmaktadır.

Kadın bedeninin inşa edilme süreci kız çocuğunun doğması ile başlamaktadır. Kız çocuğu doğduktan sonra sosyalleşmenin erken aşamalarında ona daha çok bedenin kullanımıyla ilgili bilgiler verilmekte ve bedene ilişkin kültürel değerler bu süreçte aktarılmaktadır. Böylece sosyalleşme bedenlerin olanaklarını yeniden inşa etmektedir. Beden ile ilgili mitler de hikâyeler şeklinde kız çocuklarına anlatılmakta ve onlara büyüyünce evlenip çocuklarının olacağı hayal ettirilmektedir. Böylece kız çocukları büyüyünce çocuklarının olması gerektiğine inanmakta ve çocuk doğurma isteğine itilmektedir (Beuvoir, 1976). Yani kız çocukları doğdukları andan itibaren beden algılarını dolayısıyla kadınlıklarını inşa etmeye başlamaktadır. Bu inşa sürecinde de özellikle anneler kız çocuklarına bir kadının hazinesinin onun bedeni olduğunu öğretmekte ve kadınların toplumsal yaşamdaki hareket alanları bu çerçevede biçimlendirilmektedir. Wollstonecraft da kadın olmayı doğduğumuz günden itibaren öğrenmeye başladığımızı ve başka bir seçenek olmadığı için de bütün kadınlığımızı kullandığımızı söyler (akt. Mitchel ve Oakley, 1998). Kadın bedeninin biyolojik yeniden üretim özelliği olan çocuk doğurma ile ilgili bilgiler kız çocuklarına verilmekle birlikte onlara toplumda ancak bu şekilde özne olarak var olacakları, toplumda varoluşunu bu şekilde tamamlayacakları bilgileri de aktarılmaktadır.

Ataerkil sistem kadınların anne olmasını desteklerken bir yandan da kadınların nasıl anne olacağı konusundaki kuralları da belirlemektedir. Bu kurallar ise toplumdan topluma değişmektedir. Örneğin geleneksel toplumlarda kadının ‘doğal kaderi’ annelik olarak gösterilse de ‘gayri meşru çocuğu’ olan kadınları doğal bulmayarak bekâr bir kadının çocuk doğurmasını engellemektedir. Bu da bize ataerkil sistemin bir kuralı olan her kadının değil sadece evli kadınların çocuk doğurabileceğini ya da anne olabileceğini ve ancak böylesi bir anneliğin toplumun onayından geçtiğini göstermektedir. Bu da anneliğin aslında tamamen toplum ve hukuk kuralları tarafından belirlenmiş bir kadınlık rolü olduğunun bir başka kanıtıdır. Gittins anne olmanın kurallarının olmasının anneliğin sosyal bir kavram olduğunu kanıtlamaya yettiğini belirtir (1985). Çünkü ona göre annelik eğer, toplumsal bir olgu olmasaydı tarihe ve kültüre göre bir değişime uğramazdı. Kadından çocuk doğurması beklendiği için doğum olgusu biyolojik bir süreç olmaktan çok kültürel süreçlerin bir sonucu olarak görülmelidir. Yani anneliğe atfedilen değerler de toplumun değer yargılarından bağımsız değildir. Malinowsky’ye göre de kültür bakımından geri ya da ilerlemiş olsa da hiçbir insan toplumunda annelik, sadece biyolojik bir yeti değildir (1989). Eşler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi için evliliğin, soy sürdürmenin toplumsal yanı olduğu gibi onlara karşılıklı görevler yüklemesi bakımından anneliğin de toplumsal yanı vardır.

Ataerkil sistem aynı zamanda koyduğu kurallarla kadın bedenini etkilemekle birlikte biçimlendirmekte veya biçimlerini bozmaktadır. Bu şekilde kadın bedenini denetim altına alarak onlara anne olduğunda ya da olmadan önce bedenleri hakkında nerede, nasıl, ne yapacakları konusunda bilgi vermektedir (Kar ve İnceoğlu, 2010). Örneğin henüz anne olmayan bir kadının cinsel hayata sahip olduğu düşünülüyor iken, anne cinsellikten arınmış bir kadını işaret etmektedir. Aile erkeklerinin yanında kadın memelerinin görülmesi mahremiyet alanı içerisindeyken, kadın anne olduğunda cinselliğinden arındırılmakta ve kadının memesinin görülmesinde bir sakınca olmamaktadır. Çünkü kadın anne olunca mahremiyet sınırlarının ötesinde algılanmaktadır. Dolayısıyla kadınlar anne olduğu ve olmadığı zamanlarda ataerkil sistem tarafından tanımlanarak farklı konumlara dahil edilmektedir (Ustabaş, 2009).

Yaşadığı dünya ile bedeni arasında kendini dolaysız gerçekleştiren erkeğin tersine, doğurganlığı ile sınırlanan kadın bedeni, kadının bağımlılığının temel nedeni

olmaktadır. Kaylı'ya göre kadın bedeninin özelliklerinden olan hamilelik, doğum, loğusalık, süt verme ve annelik süreçleri kadını alıkoyan ve içkinliğe hapseden onu nesneleştiren süreçlerdir (2011). Goldman da kadın nerede olursa olsun kadınlığının inşa sürecinde taşıdıkları bedenin sürekli artan ağırlığı altında namus, doğurganlık, ev, annelik çemberinde tutulduklarını ve bu şekilde denetim altına alındıklarını vurgulamaktadır (akt. Kaylı, 2011).

Aileyi, ataerkil sistemin içerisinde ikinci bir ataerkil sistem olarak tanımlayan Milett'e göre aile de kadın bedeninin bir anlamda denetim mekanizmalarından biridir. Yani aile ataerkil sistemin işleyiş sigortasıdır. Çünkü aile erkek ve kız çocukların cinsel ve toplumsal rollerini ataerkil ideolojinin istediği şekilde yeniden üretme misyonunu gerçekleştirmektedir (akt. Kaylı, 2011). Beauvoir'ya göre de geleneksel toplumlarda aile içerisindeki çocuklara soyun sürmesi ve ailenin devam ettirilmesi için evlilik benimsetilmekte ve bu şekilde kadınların bedenleri de sınırlanarak denetim altına alınmaktadır (1976). Böylece kadınlar da toplumun beklentilerine uygun yetişmekte olduğu için 'kadının' nasıl olduğuna ve ne yapması gerektiğine dair kültür öğelerini benimseyerek kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Dolayısıyla kadın toplumun norm ve kurallarına uygun şekilde yetiştirilmekte toplumun değer yargılarından bağımsız olmamakla birlikte küçüklükten beri toplumun ona dayattığı bu norm ve değerleri içselleştirmekte, evliliği benimsemekte ve doğurganlık işlevini gerçekleştirmeye çalışarak aynı zamanda toplum içindeki baskılardan kurtulmaya çalışmaktadır.

Kadın bedeni kültür içinde kurulduğu gibi aynı zamanda toplumsal kontrolün de somut olarak uygulandığı yerdir. Örneğin halk arasında "kısır" olarak adlandırılan, çocuğu olmayan bir kadının toplumda hareket alanı kısıtlanmakta ve üzerine kuma getirilmesi, şiddete maruz kalması ya da dışlanması sonuçlarını doğurabilmektedir. Aynı şekilde anne olan bir kadın ise toplumda daha rahat hareket ederek doğurganlığı dolayısıyla yüceltilmekte "tamamlanmış" bir kadın olarak ödüllendirilmektedir.

1.2.4. Ataerkil Kültürün Yeniden Üretimine Örneği, Toplumsal Hayatın Nesnesi

Ataerkil sistem tarafından inşa edilmiş kadın kimliğinin nesilden nesile aktarımı aynı zamanda çelişkili bir duruma da işaret etmektedir: Toplumumuzda erkek tarafından ezilmekten ve özne olamamaktan şikâyetçi olan kadınlar, bir yandan oğullarını bir başka kadını ezecek şekilde özne olarak yetiştirirken, yani ataerkil kültürün üretiminde özne olarak konumlanırken, kızlarını da bu ezilmişliği kabul edecek şekilde nesne olarak yetiştirmektedirler. Kadınların bir taraftan tarihin ve toplumun ‘nesnesi’ iken diğer taraftan da esas ‘özneleri’ olduğunu söyleyen Lefebvre bunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Gündelik hayatın ağırlığı kadınların üzerindedir. Kadınlar var olan durumu tersine çevirerek gündelik hayattan bir çıkar sağlayabilirler; ancak her durumda bu yükü taşımaya devam ederler. Birçok kadın bu ağırlığın içinde tutsak kalır. Kimileri için düşünmek kaçmak demektir; artık görmemektir, çamura battığını unutmaktır, onları dibe çeken yapışkan kütleyle artık algılamamaktır. Kadınların ikameleri vardır; kadının kendisi bir ikamedir. Erkeklerden, insanlık durumundan, hayattan, tanrılardan ve Tanrı’dan şikâyetçidirler. Ancak hep ıskalarlar. Kadınlar gündelikli içinde hem öznedirler, hem de gündelik hayatın kurbanıdır; dolayısıyla nesnedirler, ikamedirler (güzellik, dişilik, moda, vs.); üstelik ikamelerin çoğalması kadınların aleyhinedir. Kadın aynı zamanda hem alıcı hem de tüketicidir; hem metadır, hem de metanın simgesidir (reklamlardaki çıplak beden ve gülümsemedir). Gündelik hayat içindeki durumlarının belirsizliği (ki bu da gündelikliğin ve modernliğin parçasıdır), anlamaya giden yolu onlara kapatır” (2007:50).

Kadınlar için çelişkili başka bir durum ise şudur: Ataerkil sistemle şekillenmiş toplumsal yaşamın tüm dinamiklerinde kadınlar kadınlık özelliklerinden dolayı nesneleştirilmekte ve ikincillığe itilmektedir. Fakat ataerkil sistemde kadının varoluşu üreme özelliği üzerinden tanımlanmakta ve kadınlar annelik rolüne geçtiği zaman yüceltilmektedir (Beauvoir, 1976). Ataerkil sistem kadını annelik rolü üzerinden yüceltirken onun özne olma bilincini yani öznelik kapasitesini “sahte öznellik” söylemleri ile kısıtlamaktadır.

Beauvoir, ataerkil sistemin sahte öznellik söylemlerinin kadınların toplumda var olmasını engellediğini, anneliği kadının birincil görevi olduğunu belirtip anneliği yücelterek kadınlara ve topluma sunduğunu belirtmektedir. Beauvoir bu durumun toplumun anneliğe karşı ikiyüzlülüğünün bir göstergesi olduğunu belirtmektedir (1976). Toplumda anne olmayan kadın bir yer edinemezken, doğurganlıkları sayesinde yüceltilip toplumda söz sahibi olmaktadır (Kaylı,2011).

Şafak kutsallaştırılan ve mutlaklaştırılan bir kimlik olan anneliğin yüceltilerek kadını pasifize ettiğini ve ötekiliği gönüllü olarak kabul etmeyi sağladığını ifade eder (2007). Dolayısıyla bu kabulleniş ardından kadına küçüklüğünden beri öğretilen rolleri ve sınırlı yaşam alanı sunulmaktadır. Artık kadın, erkeklere hizmet ettiği ve annelik rolüne yoğunlaştığı oranda toplumda kabul görmektedir. Bu, onun kendisini özne olarak görmesini sağlamaktadır ki, aslında bu durum, Şafak'a göre, kadının kendi kendini kandırmasından başka bir şey değildir (2007). Badinter de aynı şekilde anneliğin ve annenin yapması gereken şeylerin toplumda yüceltmesinin de kadının özgürlüğünü ve özneliğini kısıtladığını ve toplumda kadınları nesneleştirdiğini belirtmektedir (1992b).

1.2.5. Geleneksel Toplumlarda Çocuğun Önemi ve Kısırlık

Ataerkil sistem kurallarının en çok geçerli olduğu az gelişmiş ve geleneksel toplumlarda kadın ve anne kelimeleri eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte kadının aile ve toplum içindeki rolü doğurganlık ve çocuk bakımı ile bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Kadın üreme organları doğumla birlikte bireye annelik rolü kazandırmakta ve kız çocuğu geleceğe bu rol ile hazırlanmaktadır. Bundan dolayı çocuk sahibi olma konusunda toplum özellikle kadını baskı altına almaktadır (Reis, 2001). Çünkü geleneksel toplumlarda toplumun gelişmesi ve nesillerin devamı aile kurmaya ve aile içerisinde çocuk sahibi olmaya bağlıdır. Dolayısıyla geleneksel toplum içerisinde yer alan bireylerin 'normal olarak' birincil ve sosyal görevi aile kurmak ve çocuk sahibi olmaktır. Çocuğun olmadığı evlilikler normal sayılmamakta ve burunda özellikle kadınların hayatları çok daha zorlaşmaktadır. Çünkü ataerkil sistemde özne olarak belirlenmiş olan erkeğin soyunu devam ettirmek için kadının çocuk doğurması gerekmektedir.

Gittins çocuk sahibi olmanın aile ve kültürel değerler ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir (1985). Geleneksel toplumlarda çocuk ailenin en temel parçası olarak görüldüğü için yalnızca çocuk sahibi olunca aile kurulabileceği algısı hâkimdir. Ayrıca çocuk yalnızca ailenin kurucusu değil aileye mutluluk, hoşgörü, saygı, fedakârlık ve anlayış getiren bir insan olarak ele alınmaktadır (Kızılkaya, 1987). Bu durum insanlar tarafından da oldukça doğal görüldüğü için insanların çocuksuz çiftlere “ne zaman bir aile kurmayı düşünüyorsunuz” diye soru sormalarına neden olmaktadır. Geleneksel toplumlar da var olmanın anlamını ve mutluluğun koşulunu çocuk doğurmakla özdeşleştirilmektedir. Bunun yanı sıra çocuğu olmayan kadınlar ise kendilerine çocukla ilgili sorulan sorularla yıpranmakta, suçluluk hissi, horlanma, dışlanma, sadakatsizlik, boşanma veya tehdit edilme gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Topdemir Koçyiğit, 2012). Ayrıca her kadının çocuk doğurması gerektiği fikri o kadar doğal görülmektedir ki çocuğu olmayan yaşlı büyük bir kadının çocuk sahibi olmaması şaşkınlık uyandırmaktadır (Campbell, 2003). Dolayısıyla ataerkil sistem değerlerinin hepsi insanların çocuk sahibi olma isteklerine etki etmektedirler. Aynı zamanda bu toplumlarda birçok kadın için sürekli ve sevgi dolu bir ilişki kurmanın tek yolunun çocuk doğurmak olduğu söylenmektedir. Gittins’in de dikkat çektiği gibi “küçük yaştan itibaren kan bağıının sonsuz bir sevgi kaynağı ve unutulmamanın tek garantisi olduğu öğretilir bize. Bu mit birçok kadının çocuk sahibi olmama fikrini ürkütücü ve acı bulmalarına sebep olmaktadır” (1985:96) Kısacası topluma göre ‘gerçek bir aile’ olunabilmesi için kadının çocuk sahibi olmayı istemesi sürecinde de öznelik kapasitesi kısıtlanmaktadır.

Geleneksel toplumda yaşayan çocuğu olmayan kısır olarak adlandırılan kadın ise çocuk sahibi olmamakla davranış normlarını ihlal etmiş kabul edilmektedir. Üreme organları sağlıklı olduğu sürece kadının üreme özelliği yaşantısına anlam verirken, aksi bir durum söz konusu olduğunda kadının; sosyal, psikolojik dengesini tehdit etmekte ve bozmaktadır (Aktürk, 2006). Çocuk doğuramamak ise kadın için bir sağlık sorunu değil, bir eksiklik bir ayıptır. Dolayısıyla çocuksuzluk aşağılayıcı bir durumdur (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012). Böyle toplumlarda çocuksuz olan kadın toplumda bir yer edinmemekte, çocuk doğurup anne olmanın getirdiği statüye sahip olamamakta, ailede statüleri düşük kabul edilmekte, kendini eksik hissetmekte, alaya/hakarete maruz kalmakta ve toplum tarafından dışlanmaktadır. Aynı şekilde kadınlar da küçük

yaşlardan itibaren annelikle özdeşleştirilerek yetiştirildiği için biyolojik olarak çocuk sahibi olamama durumunda kendilerini eksik hissetmekte ve güven eksikliği yaşamaktadırlar. Çünkü kadınlar için gerçek bir kadın statüsüne yükselmek, ‘gerçek bir kadın olduğunu göstermek’ evlilikten bile önemli olan annelik rolü ile sağlanmaktadır. Bu durum erkekler için aynı şekilde olmamakta erkeklerin temel statü değişikliği için yani toplumda özne olarak var olmaları için iş yaşamına katılması yeterli görülmektedir. Ancak kadınların meslek sahibi olmaları toplumda özne olmalarına yetmeyecektir. Dolayısıyla bir erkeğin, çocuk sahibi olmak üzerinden erkekliğini kanıtlayıp statü sahibi olmasına gerek yoktur. Kadınlar için ise bir meslek sahibi olmak ikincil bir faktördür. Yani kadının çocuk sahibi olması bir eksikliği giderdiği ve giderilen bu eksiklik erkek üstünlüğünü pekiştiren bir durum olarak kurgulandığı için bütün yollar erkeklığe açıldığı gibi kadına asli olarak biyolojik yeniden üretim rolü biçilmektedir. Böylece kadınların bir kısmı annelik ve doğurganlıkla yaşamda doyuma ulaşmaya çalışmaktadır. Çalışan kadınların pek çoğu ise başarısını, kadınlığın başarısıyla bağdaştırmak istemektedir fakat kadın çalışmalarına ve mesleğine daha fazla çaba harcamadan –çünkü zamanı gelince yani evlenince bırakacaktır- sadece gerekli zamanı vermektedir. Beauvoir da kadının evlendikten sonraki zamanlarda mesleğini bırakmasına şaşdırmamak gerektiğini söylemektedir (1976). Çünkü meslek kadının varoşlunu tamamlamasında çok az bir yer kaplamaktadır. Onu daha çok tamamlayan şey evliliğdir. Çünkü toplum için bir kadını tamamlayan en önemli iki olaydan biri evlilik diğeri çocuk doğurmaktır.

Bununla birlikte kadınlar çocuk doğurmamayı “tercih” etseler dahi medya ve toplum yani bir anlamda ataerkil sistem kadını bu kararı almaması için baskı altında tutmaktadır. Dolayısıyla ataerkil sistem çocuk yapmama kararı karşısında bu kadar negatif dururken infertilite durumunda da yine kadın üzerinde bir baskı söz konusu olmaktadır (Campbell, 2003). Çünkü geleneksel ve geri kalmış toplumlarda infertilite büyük ölçüde kadının “kusuru” ve “eksikliği” ve “yetersizliği” olarak görülerek kadın “suçlanmaktadır”.

Sosyal baskıyı yoğun olarak hisseden “kısır” olarak adlandırılan kadınlar, “kuruyan ağaç”, “verimsiz toprak” olarak görülmekte ve toplumsal rollerini yerine getiremediklerini düşünmektedirler (iudergi.com). Delaney’e göre erkek, tohum sahibi yaratıcı rolündedir (2001). Kadın ise tohumu besleyen toprak rolündedir. Erkeğ

atfedilen yaratıcılık, simgesel olarak onu Tanrı'ya yaklaştırmakta, kadının besleyici rolü ise kadını dünyayla eşleştirmektedir. Buna göre erkeğin tohumu yani sperm hücreleri kadının ise rahim ve yumurtalıkları, insan oluşturmak için yeterliliğe sahip değillerse, toplum, tohumuz ve topraksız kalacaktır. Dolayısıyla verimsizlik, yok oluşu getirecektir. Verimsizliği önlemenin yolu, hem tohumun hem de toprağın rolünü etkin olarak oynamasıdır. Ayrıca çocuk doğurma ilahi bir ödül, kısırlık ise tanrının bir cezalandırması olarak algılanmaktadır.

Bir tanımlama yapılacak olursa en az 1 yıl herhangi bir korunma yöntemi uygulanmaksızın haftada 2-3 kere girilen cinsel ilişkiye rağmen gebelik elde edilmemesi durumu infertilite yani kısırlık olarak adlandırılmaktadır. Geleneksel toplumlarda infertilite, kusur veya eksiklik olarak kabul edilmektedir. Bu kabul, sorunun ailesel, töresel vb. eksikliklerle açıklanmasına yol açmaktadır. Sorunu yaşayan kadınlar, hem bedenleri hem benlikleri hem de sosyal kimlikleri ile ilgili sorularla uğraşmaktadır (Topdemir Koçyiğit, 2012). Yani kadınların değer ve tutumları yaşadıkları sosyal çevreden ve kültürden etkilenmektedir. İnfertilite travmasını yaşayan kadınlar üzerinde bu sosyo-kültürel değerlerin gözle görülen ve görülmeyen etkileri vardır. Özellikle modern toplumlarda infertil kadınlar üzerinde herhangi bir sosyal çok sık rastlanır bir durum değilken geleneksel toplumdaki sosyal baskı oldukça güçlüdür (Kılıç vd., 2011).

İnfertil kadın aile tanıdıkları, arkadaşları ya da yabancılar tarafından açık ya da kapalı olarak yapılan baskılara maruz kalmaktadır. Aile büyüklerinin imaları, arkadaşlarının dikkatsiz soruları, sağlık personelinin düşünceleri, yabancıların direkt ve düzensiz soruları ile infertil kadınlar bu baskıyı birçok şekilde deneyimlemektedir. Aralarında sevgi ne kadar derin olursa olsun, evli bireylerin çocuksuzluğu çoğu kez onları mutsuzluğa itmekte, ailesel anlaşmazlıklar yaratmakta, karı-kocalık ilişkilerini olumsuz etkilemekte, çiftler arasında soğukluk girmesine ve ruhsal sorunların ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir (Kızılkaya, 1987).

Demir'in de işaret ettiği gibi kadınlar kendi düşüncelerini duygularını ve istemlerini rahatlıkla açıklamaktan çekindikleri kimi zaman korktukları için büyük ölçüde eril söylemin dilinden konuşmaktadırlar (1997). Çocuk sahibi olma konusunda da benzer şekilde kendilerinin çocuk sahibi olmak istemedikleri bir durumda dahi eşin

isteğini karşılamak için, ailede bir konum kazanabilmek için ya da çevrenin kınayıcı/dışlayıcı baskısından kurtulabilmek için çocuk sahibi olmak istediklerini ve bunun kendi arzuları olduğunu dile getirebilmektedirler (Kızılkaya, 1987). Bu nedenle de infertil kadınlar geleneksel bazı yollara başvurarak ya da modern tıp teknolojilerinden faydalanarak çocuk sahibi olma çabaları içerisine girmektedirler.

Kadınların çocuk sahibi olması ile ilgili kültürel normlar ve sosyal baskılar toplumdan topluma değişmektedir. Fakat söz konusu üreme tekniklerini kullanarak çocuk sahibi olma isteği toplumsal özellik ve koşullarla paraleldir. Çocuk sahibi olamamanın yarattığı sosyal baskı, ilgili toplumun toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılabilir. Bu roller davranış, etkinlikler ile belli bir toplumda kadın ve erkek için uygun olduğu düşünülen nitelikleri içermektedir (Delaney, 2001). Örneğin geleneksel bir toplum olarak tanımlanan toplumumuzda çocuk, ekonomik, psikolojik ve sosyal değer boyutları olan vazgeçilmez bir unsurdur. Bu değerler kadın ve erkekte genelde aynı olmasına rağmen, öncelik sırası olarak farklılık göstermektedir. Şöyle ki, kadın için evlilik bağını güçlendirme, eşine yakın olma, annelik içgüdüleri gibi psikolojik değerler ön planda olurken; erkekte, birinci sırayı aile adını devam ettirme, yaşlılık güvencesi gibi ekonomik ve geleneksel değerler almaktadır (Kızılkaya, 1987). Evlilik, çocuk sahibi olmakla eş değer tutulduğu için çocuksuz evlilik de kimi zaman yürütülememekte ve çocuksuz ev “tutmeyen ocağa” benzetilmektedir. Bu nedenle de evliliğin hemen akabinde çiftlerden çocuk sahibi olmaları beklenmektedir.

İnfertil kadınların çocuk sahibi olmak ile ilgili deneyimleri ise yalnızca toplumumuza özgü bir durum değildir, benzer geleneksellikleri gösteren ataerkil toplumlarda benzer süreçler ve deneyimler gözlenmektedir. Örneğin Nijerya’da çoğunlukla infertiliteden kadınlar suçlanmakta ve eşleri bu sebepten dolayı boşanabilmekte ya da birden fazla evlilik yapmaktadırlar. Bu kültürde evlat edinme hoş karşılanmamakta ve infertilite tedavisinin tıbbi, etik, yasal bir takım zorlukları olduğu bilinmektedir. Yine Afrika kültüründe de evliliğin gerçek anlamı kadının gebe kalması ve doğum yapmasıdır. Afrikalılar çocuklarını gurur ve güç kaynağı olarak görmelerinin yanında yaşlandıklarında kendilerine güvence olacağını düşünmektedirler. Onlar için çocuk sahibi olmanın diğer önemli bir yanı ise; soylarının devam etmesinin güvence

altına alınmış olmasıdır. Kısacası bu kültüre göre evliliğin amacı çocuk doğurmaktır (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012).

Kenya’da ise infertilitenin sosyal ve kültürel faktörlerin üreme üzerine etkisi göze çarpmaktadır. Bir çocuk sahibi olmak için kadınlara yapılan baskıların çoğu özellikle de erkek çocuğa sahip olmak içindir. Eğer erkeğin ilk evliliğinde infertilite problemi varsa; çocuk sahibi olmak için bir ya da daha fazla eş alması zorunludur. Sadece kız çocuğu olan bir kadın ise kendisini ve eşini memnun etmek için erkek çocuğu olana kadar çocuk doğurmalıdır (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012).

Kore kültüründe kadınların erkek çocuk doğurması zorunludur. Çocuğu olmayan bir erkek defalarca evlenebilmekte ya da eşini boşayabilmektedir. Erkek eşini boşadığı zaman toplum erkeği suçlamamakta fakat kadın eşini boşayamamaktadır (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012). Benzer şekilde Çin kültüründe de; kadınlara erkek çocuk doğurduğu için saygı duyulmaktadır. Hatta bir çocuğa sahip olma politikasına rağmen çok sayıda çocuk sahibi olmak onlar için son derece önemlidir. Bir Çin atasözüne göre bir aileyi lekelemenin üç yolu vardır; bunlardan en önemlisi çocuksuzluktur. Çin kültüründe çocuk yapmak evliliğin en önemli amacıdır ve kadın, aile üyeleri için soy ağacı pozisyonundadır (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012).

Meksika toplumunda ise kısır kadın yetersiz ve bazı kusurlarından dolayı lanetlenmiş olarak görülmektedir. Kadınlar hamile kalmak için başvurdukları ağırlıklı yöntem geleneksel iyileştirici yöntemler ya da törenlerdir (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012).

Hindistan’da çocuk doğurmak en büyük amaçtır. Onlara göre doğurgan olmayanları doğurganlık tanrısı lanetlemiştir. Burada da infertil kadın kendini değersiz hissetmektedir. Hindistan’da infertilite; kadının kimliğine, durumuna, ekonomik güvensizliğine, erkeğin üretkenliğine, soyuna, ailesel ve toplumsal devamlılığına yönelik bir tehdittir. Kadınlar için de çocuğa sahip olmak önemlidir çünkü onlara göre kadınlık ve doğurganlık arasında bir ilişki vardır. Anne olma kadına yetişkin kadın olma kimliğini ve insan olma sorumluluğunu vermektedir (Aşçı ve Kızılkaya Beji, 2012).

Yukarı Voltalı Samolar arasında ise kısır kadın çocuk sayılmaktadır. Genç kıza kadınlık statüsünü kazandıran ne bekâretini yitirmesi ne de evlenmesidir; ona bu

konumu gebe kalmak kazandırmaktadır. Bir kez gebe kalındı mı bebek ister doğumla ister düşükle sonuçlansın, genç kız kadın konumuna geçmektedir. Kısır kadın gerçek bir kadın sayılmamakta; yaşamını olgunluğa erememiş bir genç kız olarak sürdürmekte ve öldüğünde ise çocuk mezarına gömülmektedir (Badinter, 1992a).

Görüldüğü gibi birçok toplumda kadının çocuk doğurması yani anne olması oldukça önemlidir. Çocuk doğurmanın önemli olduğu geleneksel toplumlarda ise kadın üzerindeki sosyal baskılar ve yaptırımlar değişkenlik göstermekle birlikte ortak özelliklerde göstermektedir. Hemen hemen ataerkil sistemin şekillendirdiği çoğu geleneksel toplumda infertilite ile ilgili sorunlar kadınlara yüklendiği için onların yaşam ve hareket alanı kısıtlanmakta, varoluşları üzerinde büyük etkilerinin olması sebebiyle öznel kapasiteleri de kısıtlanmaktadır.

1.2.6. İnfertil Kadınların Yaşadığı Duygular ve Üremeye Yardımcı Teknolojiler

Çocuk doğurmanın önemli olduğu toplumlarda bireylerin infertiliteye tepkileri bireysel farklılıklar göstermekle birlikte ortak özellikler de göstermektedir. Çevreden görülen baskı sebebiyle kendilerini yetersiz hissetmeleri ve infertilite ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamalarından dolayı infertil kadınlarda stresi ortaya çıkarmaktadır. İnfertil kadın kendini toplumdan dışlanmış olarak görmekle birlikte sosyal rol eksikliği olduğunu düşünmektedir ve dolayısıyla benlik değerinde de düşüş olmaktadır.

Aktürk'ün yaptığı çalışmadan hareketle kadınlarda çocuk sahibi olamamaya eşlik eden duygular ise şöyle özetlenebilir (2006):

Şaşkınlık/Şok: Her kadın önceden infertil olabileceğini düşünmediği için infertil tanısı almak yaşamlarını tehdit eden bir kriz yaratmaktadır. İnfertilite tanısı genellikle kişilerde ani bir şokun yaşanmasına sebep olmaktadır. Çünkü her kadın doğal olarak doğurgan olduğunu varsaymaktadır.

İnkâr: Çiftler çocuk sahibi olmamayı kabullenememektedir ve bu durumun yanlış olduğunu düşünerek inkâr etmektedirler. Aynı zamanda bu bir savunma mekanizmasıdır; buna rağmen inkâr, kısa süreli başarılı bir mekanizma olarak uygun olmakla birlikte her zaman işlev görmeyebilir.

Öfke/Günahkarlık: İnkâr etmenin uzun süre devam etmesi sağlıksızdır. İnfertil çiftler çok büyük stres ve engelleme ile karşı karşıya gelmektedir. Tetkikler sırasında özel yaşamlarını anlatmak zorunda kalmaktadırlar. Sosyal çevrelerinden gelen baskı, kontrol kaybı, yoğun stres yaşama, eş, aile ve arkadaşlardan destek alamama dolayı kızgınlık hissetmektedirler. İnfertil çiftin bu kızgınlık hissi kendilerine duydukları öfkeden gelir. Günahkârlık hissi, çocuğunun olmasını hak edip etmediğini düşünmesi bu aşamada görülür. Ebeveyn olma ümitlerinin kaybı, kader, günahkârlık duygusu ya da kızgınlık sıklıkla görülür.

Pazarlık: Sürekli hamile olacağını varsayarak “eğer çocuk doğurursam ...” şeklinde bir pazarlık süreci yaşanmaktadır.

Depresyon/Üzüntü: Hamilelik deneyimi kaybı, fertilité kaybı, çocuk sahibi olabilmenin imkânsızlığı üzüntü yaratır. Depresyon, sıklıkla hoş olmayan yaşam durumlarına karşı, özellikle bir kayba karşı verilen ve kriz durumunda ortaya çıkan bir tepkidir. İnfertilite, çiftler için bir yaşam krizidir ve bu çözümlenmediği zaman depresyon ve yas görülür. Depresyon infertilite ile ilişkili olarak ortaya çıkan yaygın bir tepkidir. İnfertilite nedeniyle hayallerini gerçekleştirememeye, çevrelerindeki insanların kendilerini anlamadığı duygusu ve çevrenin baskısı depresyona neden olabilmektedir. İnfertilite ve tedavi süresi uzadıkça depresyon düzeyleri yükselir ve ciddi derecede depresyon bulguları ortaya çıkar. İnfertilite tedavisinde kullanılan hormon ilaçları da depresyona neden olabilir. Bu nedenlerden dolayı infertilitede depresyon, başa çıkılması gereken önemli bir sağlık sorunudur.

Suçluluk: Toplumda çocuk doğurmanın zorunluluk olarak kadınlara içselleştirildiği, çocuk doğuran kadının annelik statüsü kazandığı ve toplumda değerli bir konuma yükseldiği için infertil kadın değersizlik hissine ve suçluluk hissine kapılmaktadır.

Yalnızlık: Çiftler arasında yaygın olarak yaşanan duygulardan birisidir ve başa çıkmak güçtür. Çiftler günlük yaşamlarını normal olarak sürdürüyor olsalar da infertilite tanı ve tedavi süreçleri bu eşlerde yalnızlık duygusuna yol açar, gereksinim duydukları anlarda bile kendilerini aile ve arkadaş gibi destek kaynaklarından uzak tutarlar. İnfertil çiftler aile büyüklerinden ve sosyal çevrelerinden dışlandıklarını hissederler. Kederlerini

paylaşmak onlar için çok zordur. Çünkü onlar etraftaki kişilerin onların duygularını anlamadığını düşünürler. Ayrıca kendilerine infertil olduklarını hatırlatan, olay, yer ve kişilerden uzak tutmaktadırlar ve böylece sosyal izolasyona maruz kalmaktadırlar.

Güçsüzlük: Bireyler çocuk sahibi olmak isteyip de olamadıkları zaman, kendi bedenlerinin kontrolünü kaybettiklerini düşünerek güçsüzlük ve başarısızlık duyguları yaşarlar. Yetersizlik ve çocuk sahibi olamamak yaşamlarının her alanını kaplayabilir. Yaşamlarının alt üst olduğunu ve hayatın kontrolünü kaybettiklerini hissederler.

Benlik Saygısında Azalma: Bazı insanlar için ebeveyn olmak erişkinliğe geçiş anlamındadır. İnfertilite tanısıyla birlikte idealize ettikleri yetişkin kimliği zedelenabilir. Sağlıklarına olan güvenleri azalabilir, kendilerini eksik ve hasta gibi hissetmeye başlayabilirler. Yapılan çalışmalarda kadınlar kendilerini boş, yarım, küçük kadın olarak hissetmektedirler. Böylece bireyin kendine olan güveni azalmakta ve benlik saygısı düşmektedir. Ayrıca kimi zaman çocuk sahibi olamamaya eşlik eden damgalama sonucunda olumsuz benlik algısı gelişebilmektedir (Kar ve İnceoğlu, 2010).

Kayıp: İnfertilite duygusal açıdan önemli bir kayıptır. Bazıları için bir organın kaybı ya da kronik bir hastalık ile eş değer olabilir. İnfertilite, gerçek bir kayıptan çok potansiyel bir kayıp olduğu için alışılmadık bir keder çeşididir. Herkese göre değişebilecek, sembolik anlamları olan bireyin geleceğe dair hayallerinin kaybı, ebeveyn olma idealinin kaybı, potansiyel çocuk kaybı, genetik devamlılığın/soyunun kaybı ve kendi bedeni üzerindeki kontrolün kaybı söz konusudur.

Umutsuzluk: İnfertilite ve tedavisinin neden olduğu duygusal değişimler depresyon ile ilişkilidir. Çiftler tedaviye başlarken umutludur. Bu duygu, kaygı duygularıyla birlikte tedavi boyunca sürer. Ancak tedavi başarısızlıkla sonuçlanırsa umutsuzluk ortaya çıkar. Hatta birkaç kez yardımcı üreme tekniği uygulayıp çocuk sahibi olamayan çiftler tamamen umutlarını kaybedip tedaviye son verebilmektedirler.

Stres: Evlilik yaşantısı içinde çocuk sahibi olamamak, çiftlerin birinde ya da her ikisinde stres yaratır. Çiftler infertil olduklarını öğrenince ve bu konuda araştırma yaptıkça stres önemli oranda artar. Stres süreci, stres kaynağıyla (infertilite) ve stresörler (ilgili tıbbi faturalar, randevular, ultrasound, semen toplama v.b.) ile başlar ve tedavinin gidişi, bireylerin olayları algılayışı, sağlık personelinin tutum ve

davranışlarına göre inişli çıkışlı bir şekilde devam eder. Hatta gebelik gerçekleştiğinde bile uzun süre (düşük ya da erken doğum korkusuyla) stres yaşamaktadırlar. Çocuk yapmak amacıyla ovulasyon döneminde programlı olarak cinsel ilişkiye girmek zorunda olmak seksi zevksiz duruma getirerek çiftlerde stres yaratmaktadır. İnfertilite test ve tedavileri ile fiziksel, emesyonel ve ekonomik olarak stresli olabilir. Hem infertilite tedavisi görmek hem de kariyer yapmak çiftlerin stresini artıran bir durumdur. İnfertil kadınlar erkeklere oranla daha fazla stres yaşamaktadırlar. Toplum içinde çocuk sahibi olamamanın baskısını ve eksikliğini daha fazla duymaktadırlar.

Kabul: Diğer süreçlerden sonra bu dönemde çiftler infertil olduklarını kabul etmekte ve daha sonraki zamanlarda duygularını itiraf etmektedirler. Bu duygular zaman zaman tekrarlayabilir fakat önceki gibi uzun sürmez. Kadının çocuksuzluğu kabul etmesi, verimli ve doyurucu bir hayat yaşaması ile paraleldir.

Çözüm: Birey mevcut duruma iyimser yaklaşmaya başlar ve evlat edinme, yapay aşılama ya da çocuksuz olma gibi çözüm yollarından birisini düşünürler.

İnfertilite sürecinde aynı zamanda hasret ve kıskançlık gibi bir dizi duygular da yaşanmaktadır. Kadınların infertil olması sosyal yaşamlarını, evlilik ilişkilerini, cinsel yaşamlarını etkilemekte ve infertilitenin kadınlar için ciddi bir kriz olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra kişi hayatı üzerindeki kontrolü kaybettiğini düşünmektedir. Birçok kadın için bu durum günlük konuşma odağı haline gelmekle birlikte kadın yaşamdaki diğer önemli unsurları da dışarıda bırakmaktadır. Bununla birlikte infertil olan kadınlarda ataerkil normların baskılarından dolayı ruhsal ve davranışsal bozukluk gibi durumların oluşabilme ihtimalinden de söz edilmektedir. Biyolojik anneliği engelleyen ve kadınlar üzerinde toplumsal baskı yaratan kısırlık, hem biyolojik bir sorun, hem de kültürel sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca kısır kadınlara acı veren en önemli olaylardan birinin bir gebe veya çocuklu bir kadınla karşılaşmak olduğunu, bu durumun onlarda yetersizlik duygusunun artmasına ve öfkelenmelerine neden olduğu belirtilmekte ve bu kadınlar çocukların bulunduğu ortamdan uzak durmaya çalışmaktadır. Kadınlar çocuk sahibi olamadıkları için ayrıca aile yaşantısıyla birlikte sosyal çevredeki ilişkileri olumsuz etkilenmekte ve kendilerini mutsuz hissetmektedirler (Topdemir Koçyiğit, 2012). En büyük tehdit ise toplumdan dışlanarak “öteki” olmaya itilmektir. Dışlama mekanizmasını işleten şey ise sosyal baskıdır.

Kadınlar annelik duygusunu tatmak, ailedeki yerini sağlamlaştırmak için kınayıcı ve dışlayıcı sosyal baskıdan ve kısırlıklarından kurtulmayı isteyebilmektedirler. Faure-Pragier'nın da belirttiği gibi infertiliteden yakınan kadınlarda yetersizlik ve eksiklik duygularına karşı örgütlenme, yoğun bir narsistik acı ve kendilerine karşı ilgisizlik görülmektedir (2009). Badinter de aynı şekilde kadının öncelikle kişisel bir isteği yani Ben'ini tatmin etmek ve zenginleştirmek için çocuk doğurmak istediğini söylemektedir (1992b). Badinter'e göre, dürüstlük gereği çocuk isteğinin son derece narsist bir istek olduğunu kabullenmeliyiz; çocuk yapmamızın nedeni, kendimizi yeniden üretmek, Ben'in bir parçası olan ötekinde kendimizi görmek, beni ölümden sonra sürdürmek ve beğenmek isteğimizden kaynaklanmaktadır (1992b). Ona göre bazı kadınların en zorlu tedavi yollarını kolayca kabul etmeleri bu noktadan hareketle daha anlaşılır hale gelmektedir.

Kısırlığı gidermek, çocuk sahibi olmak için başvurulan yöntemler ise 3 başlık altında toplanmaktadır. Bunlar dinsel-büyüsel nitelikte olanlar, halk sağaltmacılığı alanına girenler ve çağdaş tıptan beklenen yardımlardır. Dinsel büyüsel alanda hocalara okunma, muska yazdırma, türbe ve yatır ziyaretleri yer almaktadır. Halk sağaltmacıları alanına girenlerse 'kocakarı ilaçları', bele yakı yakma, kaplıcalara gitme, belirli şeyleri yeme içme çevresinde yoğunlaşmaktadır. Bu ilaçları bilinçsizce kullanan kadınlar sağlıklarını tehlikeye atmaktadır. Kadın önce çevresinin ve kendisinin olanakları ve deneyimleri ile bu sorunu çözmeye çalışmakta, geleneksel yöntem ve uygulamalarını sınamakta, bunlardan bir sonuç alamazsa son yönteme yani tıba başvurabilmektedir. Yani tıba başvurma geleneksel umarlardan daha sonra gelmektedir (Örnek, 1979). Sorun çözme sürecinde geleneksel yöntemler işe yaramadığı zaman ise giderek artan ve yoğunlaşan baskılar ve sorular bir taraftan kadın üzerinde psikolojik etkilere sahip olurken diğer taraftan da sosyal baskı halini almaya başlayarak gündelik yaşam pratiğinde kadınları cevaplar bulmaya zorlamakta ve dolayısıyla tüp bebek merkezlerine yönelinmektedir. Yani "sorun"un çözümüne ilişkin olarak tüp bebek, aşılama, taşıyıcı annelik gibi bazı stratejilere başvurulmaya başlanır. Yardımcı yeni üreme teknolojileri (yapay dölllenme, kısırlığı giderici ilaçlar, tüp bebek, yumurta bağıışı, embriyo bağıışı, embriyoların dondurularak saklanması, taşıyıcı annelik vb.) infertil kadının eril tahakkümün beklentilerine yanıt verebilmek için ve özne olarak varoluşunu tamamlama gayesinde oldukça önemli araçlar haline gelmeye başlamıştır (Elçik ve Özenç, 2010).

Dolayısıyla bu bir anlamda yardımcı üreme teknolojilerinin eril tahakkümü pekiştirme ve yeniden üretme işlevi gördüğü şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü üretmeye yardımcı teknolojiler kadınlara yüklenen kutsal annelik rolünü, ailenin ve toplumun kadınlardan beklentilerini pekiştirmekte aynı zamanda bu pekiştirilen durumu göz ardı edip kadınları annelik rolüne, ailenin ve toplumun yüklediği beklentilere teslim etmektedir. Bunun yanında inşa edilen annelik arzularını doyumak için kadınlara mucizevi gelen bir ihtimal tanımaktadır (Elçik ve Özenç, 2010). Akşit'in belirttiği gibi üremeye yardımcı teknolojiler anne olmayı tıbbın teknolojisi olarak yeniden çerçevelemekte ve anneliği, tıbbın bir harikası olarak yeniden yaratmaktadır (2009). Kadınlara dayatılan 'anne olunca kadın olunur, anne olunca mutlu olunur' söylemleri ve kadınların baskıdan kurtulmak istemeleri bu tedavileri fiziksel olarak zorluğu ve acıyı deneyimlemelerine neden olmasına rağmen kabul etmelerine yol açmaktadır. Ataerkil sistem ise bu acıyı meşrulaştırarak ve anneliği kadınlara değiştirilemez bir yazgı olarak dayatarak yaşanan kültür ya da toplum içerisinde kadınlara bir anlamda başka bir seçenek bırakmamaktadır (Irigaray, 2006).

Aynı zamanda üremeye yardımcı teknoloji yöntemlerinin belirli özellikleri kamuoyu önünde açıkça tartışılmamakta daha çok bu yöntemin anne baba olmayan çiftlere sağladığı mutluluk vurgulanmaktadır. Oysa bu yöntemde gebeliklerin çoğu hayli pahalı ve kadın bedeni için hırpalayıcı nitelikte olan birkaç denemeden sonra güçlükle gerçekleşmektedir. İstedikleri halde çocuk sahibi olamayan infertil çiftler için durum oldukça zordur (Aktürk, 2006). Anne olmak için uzunca süre uğraşmış bir kadının hamile kalamama durumu ise travmatiktir. Başka bir deyişle doğal hamilelik sürecine benzemeyen infertilite tanı tedavisi, kadının bedeni ve ruh sağlığı açısından riskli, yıpratıcı, çok zahmetli ve yorucu olmakla birlikte zaman, emek ve paraya mal olan bir süreçtir (Kar ve İnceoğlu, 2010).

Mutlu, üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınların bu durumu stresli, sıkıntılı zor ve yıpratıcı şekilde tarif ettiğini belirtmektedir (2009). Örneğin, çeşitli hormon ilaçlarının kullanılması, yumurtalıkların uyarılması çoğunlukla bedensel ve duygusal açıdan sürecin en zor kısmı olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında bu süreçte kadın yumurtalarının çoğalması için alınan hormonlar sonucu çoğalan yumurtaların doktorlar tarafından alınması ise oldukça acı veren bir durumdur. Bu çok

zor ve acılı durumu kadınlar ciddi baskı altında olduğu için bir kez değil birkaç kez denemeyi göze almaktadır.

Üremeye yardımcı teknolojileri denerken iki sonuçtan bahsedilebilir; “başarı” ya da “başarısızlık”. Yani bu teknoloji uygulandıktan sonra gebelik sağlanırsa başarı, sağlanamazsa başarısızlık söz konusudur. Fakat başarısızlık riskinin yanında başarılı olduktan sonra yaşanan bir düşük başarısızlığa dönüşebilmektedir. Bu süreçte bu durumlardan dolayı kadınlar sürekli bir risk ve korku yaşamaktadır. Sonuç başarılı olsa bile devam eden süreçte sonuca ulaşip ulaşılmaması bile kadınları stresli süreçleri deneyimlemesine yol açmaktadır (Mutlu, 2009).

Üremeye yardımcı tedavi sürecini geçiren kadınlar, benzer tecrübeleri olan diğer kadınlarla aynı çevrede bulunup onlarla, kısırlık tecrübelerinin sıkıntılarını paylaşarak rahatlamaktadır. Tedavi sürecinde doktorla kendi deneyimlerini ve sıkıntılarını paylaşsa da kadının anlattıkları çoğu zaman tedavinin bir parçası haline gelmemektedir. Dolayısıyla kadınlar benzer tecrübeleri deneyimleyen diğer kadınlarla bu sıkıntıları paylaşıp kendisine bu süreci nasıl atlatacağı konusunda çözümler bulmaya çalışmaktadır. Yani kendi kısırlık sorunu ile mücadele eden bir kadın, kendisi için ihtiyaç duyduğu sevgiyi ve diğer duyguları diğer kısır kadınlardan sağlamaktadır. Buradan şöyle bir çıkarımda bulunmak mümkündür: teknoloji, iç içe geçmiş problemlere, ilaç ve tedavilerle ancak sınırlı bir çözüm sunmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet normları sorgulanmadan, tedaviye gelen kadınlara sunulan çözümler hem eksik kalmakta hem de geçici olmaktadır (Akşit, 2009).

İnfertilite tedavisi gören çiftlerde eğer tedavi sonuç vermezse evlat edinme veya boşanma yoluna gidilebilmektedir. Çünkü tedavinin işe yaramaması durumunda hayal kırıklığı ve suçluluk duygusu ile beraber çiftler kendilerini yeterli görmemekte ve çiftlerin haksız yere birbirlerini suçlamaları sonucunda evlilik bağları kopabilmektedir (Şen, Bulut ve Şirin, 2014).

Kadın üzerinden bu süreci anlamak için bakılabilecek bir nokta da inançlar ve dinsel öğelerdir. İnfertilitenin dinsel cezalandırma ile özdeşleştirilmesi infertilite tedavisindeki başarısızlığın da yine aynı şekilde ilahi bir teste tabi tutulmakla özdeşleştirilmesini beraberinde getirebilmektedir. Bir anlamda infertilite tedavi

sürecinde, kadınların dini inançlarının da test edildiği bir alana dönüşmektedir; zorluk karşısında sabır ve inanç gösterenlerin ödüllendirileceği bu cezadan kurtulacağı inancı vardır (Mutlu, 2009). Özellikle dinsel anlatıların (ayetler, hadisler vb. gibi) toplumsal alandaki ve düşünüşteki etkisi infertilite durumu, üremeye yardımcı teknolojilere başvurma ve tüm bu süreçlerde kadınların deneyimleri üzerinde de karşılık bulabilmektedir. Örneğin; “O, ne dilerse, onu yaratır. Kimi dilerse ona kızlar bağışlar, kimi dilerse ona erkekler lütfeder. Yahut erkekler, dişiler olmak üzere çift verir. Kimi de dilerse onu kısır bırakır. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, her şeye kadirdir.” (Şurâ, 42/49-50). “Şu var ki, Allah Teâlâ yarattığı her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Tabiat kanunu da denilen bu sebepleri araştırıp keşfetmek ve meşru bir arzuya kavuşmak için uygun sebeplere sarılmak, kader inancı ile çatışmaz. Bu yüzden, kısırlığı sebebiyle çocuk sahibi olamayan eşlerin tedavi yoluna gitmelerinde ve bu tedavi sonucu çocuk sahibi olmalarında bir sakınca yoktur ve bu en tabii haklarıdır” (sorularlaislamiyet.com, 2012).

Dolayısıyla bu tarz dini söylemler yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanan kadınların tedaviye başlamalarında dinsel bir anlamın bulunması ile birlikte çabalar da dinsel sayılabilmektedir. Üremeye yardımcı teknolojilerden tüp bebek teknolojisinde embriyolar rahme transfer edildikten sonra modern tıp teknolojisi görevini tamamlamış sayılmaktadır. Dolayısıyla gerisi bedene bırakılmakta ve başarısızlık ile başarılı olma sürecinde dinsel süreçler kendini göstermektedir. Başarı durumu Tanrı'nın ödüllendirmesi, başarısızlık durumu ise Tanrı'nın takdiri olarak yorumlanmaya başlanır. Yani üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınlar başarısızlık, belirsizlik ve korkuları karşısında umutlarını korumak, tedaviye devam etmek ve tedavinin sıkıntıları ile baş etmek için dinsel söylemlere başvurabilmektedirler. Bu durum aynı zamanda onların yaşadıkları veya yaşayamadıkları tecrübeler için bir açıklama zemini oluşturmaktadır (Mutlu, 2009).

Bu zorlu yeni üreme teknolojilerinden yararlanmak isteyen bazı kadınlar ise, yaşamlarının başında mesleğinde ilerlemek için çocuk doğurmamaya karar veren kadınlardır. Modern yaşamda üniversiteden mezun olmak yetmemekte, master, doktora vs. süreçlerde yaş geçmektedir. Kadınlar çalışma hayatına daha çok katılmakta ve ataerkil sistemin hâkim olduğu topluma kendini kanıtlamaya çalışmaktadır. Fakat bu kanıtlamayı sadece çalışma hayatında yapmakta yine aynı şekilde kadın ataerkil

sistemle benliğini inşa ettiği için çocuk yapmama veya biyolojik saatinin geçmesi korkusu ile yaşamakta, dünyaya bir çocuk getirmesi gerektiğini düşünerek paniğe kapılmaktadır. Bu paniğin yanında benliklerinde çelişkiler de yaşayabilmektedirler. Örneğin Öztopalıoğlu'nun da belirttiği gibi çalışan bazı kadınlar her ne kadar kariyerlerinde belli yerlere gelinceye kadar çocuk yapmamaya kararlı olsalar dahi toplumsal baskının da yoğunlaşmasıyla birlikte çocuk sahibi olma kararı alabilmektedirler (2010). Fakat bu durumda da infertilite söz konusu ise yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanma sürecinde sürekli olarak hastaneye gitmek zorunda oldukları için iş ya da kariyer yaşamları da tehlikeye girebilmektedir. Mutlu'ya göre bu durumda kadınların hayatlarının merkezinde toplumun onlar için birincil olarak biçtiği annelik rolü yer aldığından dolayı bu zorlu süreçte sağlıklarını ya da işlerini kaybetseler dahi kendileri açısından var oluşlarını ancak bu şekilde “tamamlayacakları” için sürece dahil olmayı tercih edebilmektedirler (2009). Welldon, bu gruptaki kadınların genellikle otuzlu yaşlarında tedaviye geldiklerini; uzun zamandır sürdürülen çocuk istememe kararlılığının bu yaşlarda giderek daha çok kaygı yaratmaya başladığını ve kadınların kafasını karıştırdığını belirtmektedir (2001). Kadınlardaki bu kaygı ve kafa karışıklığının en önemli sebepleri, medya ve doktorların kadınların “biyolojik saatinin geçmesine” ilişkin açıklamalarıdır (Mutlu, 2009).

Son yıllarda Türkiye'de de kısırlık popüler bir “hastalık” haline dönüşmüştür. Özellikle televizyon programlarında, günlük gazetelerde, dergilerde “hastalık” olarak yansıtılan kısırlık ve bu “hastalığa” çözüm olarak sunulan yardımcı üreme teknolojileri geniş yer almaya başlamıştır. Hatta kimi zaman kitle iletişim araçlarında kariyer bu “hastalığa” sebep olarak dahi gösterilebilmekte ve ayrıca kadının çocuk sahibi olmayı istememesi ya da ertelemesi bencillik, kariyer hırsı vb. gibi tanımlamalarla etiketlenebilmektedir. Bunun yanı sıra doktorlar medyada biyolojik saatin geçmesi durumunda yani kadınların yaklaşık 35 yaşın üzerinde olması durumunda üremeye yardımcı teknolojilerin kullanımında da kesin başarılı sonuç alınamayacağını belirterek ve bu kadınların çocuk sahibi olmalarının garantisi olmadığı şeklindeki açıklamalarda bulunarak kadınları ciddi bir kaygı içerisine sokabilmektedirler (Mutlu, 2009).

Diğer taraftan, yardımcı üreme teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşması kısırlık söylemlerini yeniden üretmektedir. Tıp açısından infertilite, sağlıklı bir beden

olan doğuştan doğurgan kadın bedeni ile kısır olarak adlandırılan ‘normal’ olmayan ve ‘doğal’a uymayan iki beden arasında karşılaştırılma yapılarak hastalık olarak tanımlanmakta ve tıbbi müdahale uygulanmaktadır. ‘Doğal üreme’nin önündeki biyolojik engel kaldırılıp bir anlamda hasta olan bedenlere bir anlamda ‘doğal olmayana’ yardım ederek kadın bedeninin ‘doğal olana’ dönmesi için çaba gösterilmektedir. Foucault’nun da belirttiği gibi tıp sadece tedavi etmez, norm olarak sağlıklı bir beden bilgisine ihtiyacı vardır. Norm aynı zamanda doğal olanı tanımlamaktadır. Daha sonra bedenler normal ya da doğala uyup uymamasına göre sağlıklı ya da hastalıklı olarak ayrıştırılmaktadır (Foucault, 2002). Dolayısıyla kısırlık kelimesi gündelik dile infertilite olarak yansımakta bu durum tıbbileştirilmektedir. Bunun yanında kısırlığa müdahale eden tıp, bunu hastalık olarak tanımlamakla birlikte bu durumu meşrulaştırmaktadır (Mutlu, 2009). Bu şekilde konu biyolojik alan içerisine hapsedilmekte, ‘sorun’ olarak, ‘hastalık’ olarak tanımlanmakta ve tüm bu tanımlamaların, algılamaların arka planında yer alan eril inşa ve söylemler ve bunların aracılığıyla kadın (ve bedeni) üzerinde kurulan eril tahakküm görünmez kılınmaktadır.

Kısırlığın hastalık olarak tanımlanması tedavi süreci içerisindeki kadınların mutsuz ve uyumsuz olarak etiketlenmesine de yol açabilmektedir. Bu etiketlenmeden dolayı kısır olarak adlandırılan kadına normal bir insan olarak bakılmamaktadır; çünkü “hasta”dır. Çocuk sahibi olamayan kadınlar söz konusu toplumsal baskıların yanı sıra toplumda hasta olarak adlandırılmanın bir sonucu olarak da psikolojik olarak etkilenmekte ve bu durum onların toplumsal uyumları için de bir tehdit oluşturmaya başlamaktadır.

1.2.7. Annelik Rolünün Reddi

Tüm bu baskı ve söylemlerin yanında bazı kadınlar bilinçli olarak çocuk sahibi olmak istememekte ve doğum kontrol yöntemleri ile kendi yaşamlarını kendileri tasarlamakta ve yazgısının annelikle sınırlı olmadığını belirtmektedir. Yani yaşamlarında bilerek anneliğe yer vermemeyi seçmektedirler. Kadınlıkla anneliği köklü bir şekilde ayıran bu kadınlar kuşkusuz nüfusun çok küçük bir azınlığını oluşturmaktadır (Badinter, 1992b).

Çocuk istemeyen ve hayatlarına çocuksuz devam etmek isteyen kadınlar ise ataerkil sistemin otoritesini sarsmakta ve onun kendini yeniden üretmesini sekteye uğratmaktadır. Çocukluktan beri kadınların annelik fikriyle büyütölmeleri ve anneliği içselleştirme süreçleri kadınların annelik fikrini normal karşılamalarına yol açmaktaydı. Fakat her ne kadar anneliğin eğlenceli ve tatmin edici olduğu söylene de annelik kadınların hayatlarında geri dönülemez sınırlayıcı ve zorlayıcı bir değişikliği de beraberinde getirdiği için annelik fikrine karşı çıkan kadının anne değil kadın olduğu bilincine varması durumu kadınlar da görünür olmaya başlamıştır (Campbell, 2003).

Çocuk sahibi olmayı istememe sebepleri, isteme sebepleri kadar çeşitlidir. Kadınlar çocuk sahibi olmanın getirdiği ekonomik sorumlulukları yüklenmemek, bağımsız olmak ve kendilerini mesleklerine adanmak isteyebilirler. Bazıları ise heteroseksüel ilişkilere girmek istemediği için çocuk sahibi olmaktan kaçınmaktadırlar. Dahası bazı kadınlar çocukluklarında kardeşlerine veya akrabalarının küçük çocuklarına baktıklarında ve bakımlarını üstlendiklerinden yani annelik yapmak zorunda kaldıklarından dolayı çocuk sahibi olmayı istememektedirler (Gittins, 1985). Çiftin her iki üyesi tarafından paylaşılan çocuk istememe tavırlarının psikolojik kökeni ne olursa olsun, insan mutluluğunun evde mutlaka bir çocuğun bulunmasını gerektirmediğini ve özellikle kadınların annelik dışında, yani çocuk doğurmadan da dengelerini kurabildiklerini kanıtlamaktadır. Çocuksuz çiftler yalnızca çocuğun yol açtığı dertlerden kurtulmuş hissetmekle kalmayıp ilişkilerinin kalitesini ve yoğunluğunu korumaya özen gösterdiklerini de belirtmektedirler. Bu çiftler iki kişilik dünyalarında çok mutlu olduklarını ve hayatlarına bir çocuğun girmesiyle bütün dengenin bozulacağını belirtmekle birlikte özgürleştiklerini düşünmektedirler. Aynı şekilde Badinter de gerçekte anneliğin kadınların toplumsal yaşamını, biyolojik yaşamlarının öbür aşamalarından daha fazla etkilediğinin doğru olmadığını belirtmektedir (1992b). Dolayısıyla çocuk doğurmayı ve anne olmayı seçmeyen kadınlar varoluşlarını ve öznelliklerini annelik rolü dolayımı ile oluşturmamakta, yaşamlarının merkezine anne olma durumlarından ziyade bireysel tercih ve ilgilerini koymaktadırlar (Badinter, 1992b).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE METODOLOJİSİ

Tezin bu bölümünde yürütülen araştırmanın sorunsalı ve buna bağlı olarak amacı açıklanmaktadır. Ayrıca bu araştırmanın nasıl bir yöntemle çalışıldığı, örnekleminin hangi teknikle seçildiğine dair açıklamalar da bu bölüm içerisinde yer almaktadır.

2.1. ARAŞTIRMA SORUNALI VE AMAÇLAR

Genel olarak sosyal bilimlerde özellikle de sosyolojide son dönemlerde yoğun olarak tartışılan konulardan biri öznellik konusudur. Özellikle post-modern teorinin modernizmin dikotomilerinden özne-nesne ikiliğini reddetmesi, çok genel olarak ifade etmek gerekirse, bu ikiliğin kaçınılmaz olarak bir dışlamaya, ötekileştirmeye içkin olmasından kaynaklanmaktadır. Yani post-modern yaklaşıma göre özne-nesne ikiliğinin ortadan kalkması birinin diğer üzerine otorite kurmasını da engellenmiş olacaktır (Rosenau, 2004). Bununla birlikte öznenin ölümü artık onun söz hakkı olmaması anlamında da gelir. Toplumsal cinsiyet üzerinden değerlendirildiğinde bu, bir anlamda kadının konumu, varoluşu ve özneliğini inşa etme imkânını da ortadan kaldırmak anlamına gelmektedir. Bir taraftan tüm bu tartışmalar devam ederken diğer taraftan da pratik alana bakıldığında eril tahakkümün varlığını farklı öznellikler yaratarak ve nesneleştirmeler aracılığıyla yeniden-ürettiği görülecektir. Dolayısıyla, öznenin ölümünün ilanı önemli bir tartışma ve açılım alanı olarak ortaya çıksa da bu araştırma halen bir öznellik ve öznellik kapasitesi üzerinden kadınların gündelik hayat pratiklerine odaklanarak eril yapı içerisinde özneleşme imkânını sorgulamayı amaçlamaktadır.

Ataerkil sistem cinsiyete dayalı bir tahakküm sistemidir ve bu sistem eril iktidarda temellendiğinden dolayı büyük ölçüde erkek egemenliği şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapı içerisinde erkeğin özne, kadının ise nesne olduğu kabulünü de beraberinde getirmektedir. Kadın, doğduğu andan itibaren toplum tarafından belirlenen normlar ve değer yargıları içerisinde özneliğini inşa etmeye başlamakta ve bu norm ve değerleri içselleştirmektedir. Bu içselleştirme süreciyle birlikte de kadına yönelik tutumlar ve kadının kendisine ilişkin algısı toplumsal yaşam biçimlerinden beslendiği gibi gündelik pratiklerle ve kurumlarla da

yeniden üretilmektedir. Bu şekilde kadın da topluma göre tanımlanmakta ve bu tanımlamada bireysellikten, kendilikten ve öznellikten yoksun bir nesne haline gelmektedir. Bu noktada kadınların içinde yaşadıkları toplumsal ilişkileri yeniden üretme ve bunu yaparken de kendilerine bir hareket alanı oluşturamama, direnç gösterememe yani öznellik kapasitelerinin kısıtlanması önemli noktalardan biri olmaktadır. Öznellik kapasitesi kavramı bu çalışmada bireylerin yaşadıkları toplumsal ilişkilerin, toplumsal bağlamın içinde birer özne olarak hareket edebilme imkânları anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla ‘öznellik kapasitesi’ bize sadece bireylerin imkânlarına dair bilgi sağlamanın yanı sıra bu imkânın niteliği ve sınırları hakkında da bilgi vermektedir. Aynı zamanda öznellik kapasitesi özgürleşme kavramı ile yakından ilişkilidir. Yani öznellik kapasitesinin artması ile birlikte bireylerin de özgürlükleri artarken, bireylerin özgürlükleri de özneleşme kapasitelerini arttırmaktadır. Hilary Rose öznelerin konumlarına direnmeyi de ekleyerek, eril sistemin işleyişini aksatabilecek bir toplumsal değişimin mümkün olduğunu ve öznellik kapasitelerinin artacağını savunmaktadır (akt. Weeks, 2013).

Ataerkil sistem içerisinde kadınların öznellik kapasiteleri ve özne olma bilinçleri sahte öznellik söylemleri ile kısıtlanmaktadır. Kadın eril sistem ile şekillendirilmiş yaşamının hemen hemen tüm alanlarında doğurganlık özelliği ile yüceltilmekte ve bir özne olarak varlığı annelik üzerinden kurgulanmaktadır. Fakat bu kurgu ataerkil sistem içerisinde kadınları özne olarak değil aksine nesne olarak konumlandırmaktadır. Hatta Kaylı'nın da belirttiği gibi ataerkil sistem, kadınların özne olarak konumlanmasını sahte öznellik söylemleri ile mümkün kılmaktadır (2011).

Kadınların öznelliklerinin annelik üzerinden inşa etmesi sürecinde anlatılar oldukça etkili olmaktadır. Kadınlar kültürel ve toplumsal olarak kalıplaşmış anlatılarla anneliği sunmakta ve anlatıların içerisinde nasıl anne olunacağına ilişkin nitelikleri içselleştirmektedirler. Yani anlatılar, kadınların olaylara ya da durumlara hangi anlamı atfettiklerini, hangi tutumları sergilediklerini, nasıl bir içselleştirme deneyimlediklerini anlamak için iyi bir araç konumundadır. Anlatılar bireylerin deneyimlerini anlamlandırdığı gibi daha sonraki süreçlerde de eylemlerine yol göstermekte hatta eylemlerinin sınırlarını çizerek anlatıların hizmet ettiği sisteme uyumunu da sağlamaktadırlar. Anlatılarla eylemlerine anlam yüklemekte ve algılarını bu yönde

oluşturarak daha sonraki nesile de bunu aktarmakla kalmayıp öznelik kapasitelerini kısıtlamaktadırlar. Çünkü anlatıların içselleştirilmesi durumunda bir anlamda ataerkil sistemin bir üreticisi haline gelip öznelikten yoksun bir konuma sahip olmaktadır (Miller, 2010).

Çok eski çağlardan beri kadının aile ve toplumdaki rolü genellikle çocuk bakımı ve doğurganlık ile birlikte ele alındığı için ataerkil sistem kadının varoluşunu biyolojik annelik üzerinden algılamakta ve tanımlamaktadır. Fakat Miller'ın da belirttiği gibi annelikle bağlantılı olan bilgilerimiz kültürel ve sosyal olarak şekillenmekte hatta ahlaki olarak temellenmektedir (2010). Biyolojik yeniden-üretim yani annelik her ne kadar biyolojik bir olgu olsa da kültürel ve toplumsal olarak inşa edilmekte ve bu şekilde de bir 'rol' olarak nitelendirmenin çok daha ötesine geçmektedir. Bundan dolayı biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan kadınlar kendilerini 'eksik' ya da 'tamamlanmamış' hissetmektedir. Kadınların bu şekilde hissetmesinin arka planında ise çok küçük yaşlardan itibaren annelik ile özdeşleştirerek yetiştirilmeleri ve anne olmanın çok önemli bir toplumsal statü kaynağı olduğu söylemleri yer almaktadır. Bu şekilde anne olmayan/olamayan kadınlar üzerinde psikolojik etkiler de söz konusu olabilmekte ve gündelik yaşam pratiğinde 'sorun'un çözümüne ilişkin olarak tüp bebek, aşılama, taşıyıcı annelik gibi bazı stratejilere başvurulmasını beraberinde getirmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse kadının biyolojik anne olma istemlerinin arka planındaki sosyolojik ve ataerkil sistemin belirleyicileri göz ardı edilmemelidir. 'Doğal', 'biyolojik' bir süreç olarak kavramsallaştırılan anneliğin toplumsal inşa üzerinden tartışılması gerekir. Bu çerçevede bu araştırmanın amacı çocuğu olmayan, evli ve üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınların biyolojik yeniden üretimdeki rollerinin yarattığı toplumsal baskıyı nasıl deneyimlediğini öznelik kapasitesi bağlamında incelemek ve tartışmaktır.

Bu bağlamda araştırmanın sorgusu çerçevesinde bazı temalar hazırlanmıştır. Bu temalar üç bölümden oluşmaktadır. Her ana temanın alt temaları mevcuttur ve bu temalar doğrultusunda mülakatta katılımcılara sorular yöneltilmiştir.

TEMA 1: Ataerkil Sistemde Kadınlar İçin Yaratılan Öznelikler: Özneleşme Süreci

1.1. Kadın, Kadınlık Algısı ve Tanımlaması: "Sahte Öznelik"

1.2. Anne, Annelik Algısı ve Tanımlaması

1.3. Kutsanan Biyolojik Annelik: Kadın Bedeni Üzerinde Bir Tahakküm Aracı Olarak Annelik

TEMA 2: İnşa Edilmiş Annelik: Toplumsallaşma Sürecinde Kadın-Anne Olma Tecrübesi

2.1. Anne Olma İstemi, “İçgüdü”ü”: Çocukluk ve Genç Kızlık Dönemine Bir Yolculuk

2.2. Anne Olma/Olamama Fikrinin Yarattığı Hissiyat Alanı ve Bu Süreçte “Toplumsal” ve “Bireysel” Olanın Baskısı ve Tecrübelenmesi

2.3. Çocuğu Olmayan Kadınlara Yönelik Toplumsal Bakışın Nasıl Yorumlandığı

2.4. Dinsel İnançların Etkisi

TEMA 3: Direnme, Özgürleşme ve Öznellik Kapasitesi

3.1. Annelik Üzerinden Kadın Özneliği

3.2. Kısırlık “Sorununun!” Çözüm Süreci, Beklentiler ve “Olasılıkların Baskısı”

Birinci temada ataerkil sistemde kadınlar için yaratılan öznellikler ve özneleşme sürecine odaklanılmıştır. Çünkü ataerkil sistemde kadınlar için yaratılan öznellikler ve özneleşme süreci bir anlamda ataerkil sistemin yeniden üretim sürecinin anlaşılmasını kolaylaştırırken diğer taraftan da kadınların bu öznellikler üzerinden aslında nasıl nesneleştirildiklerinin anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların kadınlık algısı, annelik algısı, kadın bedeni üzerinde bir tahakküm aracı olarak “biyolojik annelik” konularındaki düşünceleri ve gündelik yaşam tecrübeleri incelenmiştir. İkinci temada ise inşa edilmiş annelik yani toplumsallaşma sürecinde kadın-anne olma tecrübesi sorunsallaştırılmaktadır. Buradaki sorgulama ise annelik üzerinden kadın özneliğinin inşası; bu sürecin deneyimlenmesi; kadınların, toplumun bakış açılarını yorumlamaları üzerinden yürütülmüştür. Bu noktada, kadınların anne olma isteminin arka planında yer alan faktörler, toplumsal ve bireysel olan baskının deneyimlenmesi, çocuğu olmayan kadınlara yönelik toplumsal bakışın nasıl yorumlandığı konularına odaklanılmıştır. Son tema ise kültürel inşa karşısındaki

direnme, özgürleşme, öznelik kapasitesi imkânının sorguya açılması ve incelenmesi bağlamında şekillendirilmiştir.

2.2. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Bu araştırmanın sorunsalı ve amaçları nitel bir araştırma planlamasını beraberinde getirmiştir. Çünkü nitel yöntem insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak gayesinden hareket edildiğinde en uygun olan yöntemdir. Bu şekilde bütüncül bir kavrayışa, süreçlerin bağlamının kavranmasına imkân tanımaktadır.

Yıldırım ve Şimşek'in de belirttiği gibi nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde incelendiği nitel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (2008). Nitel araştırma disiplinler arası bütüncül bir perspektifle araştırma sorunsalını yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemektedir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar, nitel araştırmada kendi bağlamlarında ele alınıp, insanların onlara yükledikleri anlamlarla ilişkilendirilerek yorumlanmaktadır (Altunışık vd, 2000). Özdemir'in de vurguladığı gibi nitel araştırma, "bireylerin kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisidir" (2010:326). Wilson nitel yöntemlerin "insanların gündelik yaşamıyla ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılması; bu gerçeklerin anlaşılmasıyla insanları bilgi aramaya yönelten gereksinimlerin anlaşılması; gereksinimlerin daha iyi anlaşılabilmesi sonucu insanların günlük hayatında bilginin ne anlama geldiğinin anlaşılabilmesi ve bütün bunların sonucunda daha etkili bilgi sistemlerinin tasarlanabilmesi için en uygun araştırma yöntemleri" olduğunu vurgulamaktadır (akt. Uçak, 2000:272).

Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırmada Marshall'ın da vurguladığı gibi amaç insan ve topluma ait olgu ve davranışları yorumlamak ve açıklamaktır (akt. Uçak, 2000). Bu olgular ve davranışlar genelde karmaşık ve değişkendir ve doğal ortamda oluşan gerçekler ve bunların oluşum nedenleri önemlidir. Dolayısıyla her olay kendi ortamında değerlendirilip analiz edildiği için ve genelleme yapılamamaktadır. Yani

genellenebilirlik nitel araştırmalarda önemli bir ölçüt değildir. Araştırmanın amacı, belli bir ortam ve belli, bir süreçteki sosyal olayların incelenmesi olduğu içinde çalışmanın aynen yinelenebilmesi olanaksızdır. Bu nedenle, nitel araştırmalarda her ortam için geçerli kurallar ve standartlar geliştirmek mümkün değildir. Her araştırma yapıldığı ortam ve kişilerle sınırlıdır. Nitel araştırmanın kendine özgü oluşunu ve aynen tekrarlanmamasını, gerçek yaşamın sürekli değişkenliği ile açıklamak mümkündür (Marshall'dan akt. Uçak, 2000).

Tüm bu nitel yöntemin özelliklerinden yola çıkarak sosyoloji araştırmalarında kullanılacak en uygun yöntemin nitel yöntem olduğu söylenebilir. Çünkü Yıldırım ve şimşek'in de belirttiği gibi insan ve toplumun değişken bir yapıda olması nedeniyle bu alanla ilgili olgu ve olayları incelerken genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha önemli olduğunu vurgulamaktadır (2008). Sosyoloji araştırmalarında da bir olgu ya da olayda araştırılmasında genelleme yapmaktan ziyade toplumsal arka planda ne olduğu anlaşılmaaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu tür araştırmalarda nitel yöntem kullanılmakta ve nitel yöntemde sosyal olgular kendine özgü boyutlarıyla bütüncül bir şekilde ele alınarak araştırılmaktadır. Aynı zamanda insanın düşünce ve davranışları da durağan olmamakta, sürekli değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla karmaşık ve kompleks ilişkiler ağı içerisinde yaşamını sürdüren bireyleri anlamak için bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır (Karataş, 2014).

Sosyoloji araştırmalarında yorumcu bir bakış açısı oldukça önemlidir. Çünkü bilgi insandan bağımsız değildir ve insanlar anlamların yaratılma sürecine etkin bir şekilde katılmaktadır. Dolayısıyla insan ve topluma ait karmaşık ilişki ağı, anlamlar dünyası, olgu ve olaylar açıklanmaktan çok anlaşılıp yorumlanmalıdır. Bu durumda her olayın kendine özgü özelliklerinin araştırılması ile anlaşılabilmesi söz konusudur. Bu araştırma nitel yöntemin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir süreçten oluşmaktadır. Bu durumda mülakatlarda insanların nasıl yaşadığı, konuştuğu ya da davrandığı, neye tepki gösterdikleri anlaşılmaaya ve açıklanmaaya çalışılır (Karataş, 2014).

Nitel bir perspektiften hareket eden bu araştırmada veri toplama tekniği olarak da derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu şekilde de olguların ve süreçlerin derinliklerine, arka planlarına inilerek bütüncül bir perspektiften anlama çabası

içerisinde olunmuştur. Bu çerçevede mülakatlarda daha önce oluşturulmuş temalar etrafında zaman zaman ilave sorularla konunun derinleştirilip zenginleştirildiği sorular sorularak kadınların duygu, düşünce ve deneyimlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Kadınlar mülakat sürecinde aktif olarak yer aldığı için birer katılımcı konumundadır. Çünkü ‘annelik’ rolünün oldukça önemli olduğu toplumumuzda anne olmayan ‘infertil’ kadınların çoğu kişiyle konuşmaktan kaçındığı deneyimlerini her ne kadar tanıdıkları kişiler referans olsa dahi bir anlamda hiç tanımadıkları araştırmacıya aktarmalarında yakınlık oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca katılımcılara yakın olma bir anlamda özne olan katılımcıların gözünden dünyayı anlamlandırmaya ve bakış açılarını ortaya koymaya yardımcı olmaktadır.

Nitel yöntemle çalışılan bu araştırmada mülakat tekniğinin olumlu ve olumsuz yönlerinin yansımalarını görmek mümkündür. İnfertilite sürecinin deneyimlenmesinde bireylerin oldukça hassas bir dönemde olmaları onlara ulaşmada ve iletişim kurmakta güçlük yaratmıştır. Dolayısıyla mülakat yapılacak bireylere ulaşmada oldukça zaman kaybı yaşanmıştır. Ulaşılan bireylerle mülakatın yaklaşık olarak bir ile iki saat kadar sürmesi katılımcıların zaman ayırmasını zorlaştırmıştır. Kimi zaman mülakatlarda katılımcıların sorulara daha rahat cevap verebilmesi için ses kayıt cihazı kullanılmamış ve veriler yazılarak not edilmiştir.

Nitel çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da genellenebilirlik amaçlanmadığından dolayı örneklem seçiminde istatistiksel temsil edilebilirlik yerine örneklemin daha bütünsel, derinlemesine ve bağlamında anlaşılmasına ilişkin yönelim söz konusudur. Kuş’un da belirttiği gibi nitel araştırmalarda örneklem seçiminde amaç, kişilerin anlam dünyalarını ve yorumlamalarını ortaya çıkarmaktadır (2012). Bu nedenle örneklemin sayısı yani büyüklüğü ya da küçüklüğü yerine, örneklemin araştırmanın gereksinim duyduğu bilgiye ulaşıp ulaşılmadığıyla ilgilenilmektedir. Bu nedenle de bu araştırmada örneklem seçimi temsil edilebilirlik yerine, amaca dayalı gerçekleştirilmiştir.

Örneklem oluşturulurken kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Aslında alan çalışmasına başlamadan önce örneklemin belirli bir özel üremeye yardımcı tedavi merkezlerine yani özel bir kliniğe giden kadınlardan seçilmesi planlanmıştı. Çünkü klinik aracılığı ile katılımcılara ulaşmak hem zaman kaybını azaltacak hem de hassas bir

dönemden geçen katılımcılarla iletişim kurmanın daha kolay olacağı düşünülmekteydi. Aynı zamanda belirli bir güven referansı ile gerçekleştirilen mülakatta katılımcıların özel alanlarına dair daha derin ve zengin bilgiler elde edilebilecekti. Ancak yasal izin alma konusunda yaşanan zorluklar ve bürokratik süreçler, katılımcılara bu kurumlar aracılığıyla ulaşmak yerine bireysel ilişkiler ağı ve bağlantılar aracılığıyla ulaşma şeklinde bir strateji geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Üzerinde araştırma yapılan konunun katılımcılar açısından oldukça hassas bir konu olması dolayısıyla bağlantıya geçilen ilk katılımcıdan itibaren kartopu yöntemi kullanılarak bir sonraki katılımcıya ulaşılmıştır. Bu şekilde kadınlara tanıdıkları bir başkasına referansla ulaşılmış olması mülakatların daha sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebilmesine katkı sağlamıştır. Bu şekilde toplam 18 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu katılımcıların ortak noktaları İzmir ili içerisinde yaşıyor olmaları, evli olmaları ve çocuk sahibi olmak için üremeye yardımcı teknolojilere başvurmalarıdır. Bu özelliklerin dışında sorgulama alanında karşılaştırma yapmak, benzerlikleri ve farklılıkları analiz etmek için örnekleme çeşitlilik söz konusudur. Mülakat yapılan katılımcılardan üçünün üremeye yardımcı teknolojilere başvurduktan sonra çocuğu olmuştur. Çocuğu olan katılımcılardan biri ise çocuğu olmadığı için evlatlık edinmiş, evlatlık edindikten sonra tüp bebek ile ikiz çocuklara sahip olmuştur. Üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan iki katılımcı ise mülakatın yapıldığı sırada hamiledir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATAERKİL SİSTEMDE KADINLAR İÇİN YARATILAN

ÖZNELİKLER: ÖZNELEŞME SÜRECİ

Ataerkil sistemin kadınlar için yarattığı özellikleri kadınların nasıl deneyimlediği, annelik ve annelik algılarının oluşum süreçleri, anneliğe yükledikleri anlam ve anneliği nasıl ifade ettikleri ve anne olmayı nasıl tanımladıkları mülakatlardan elde edilen bilgiler ışığında bu bölümde incelenecek ve tartışılacaktır.

3.1. KADIN, KADINLIK ALGISI VE TANIMLAMASI

Bu bölümde mülakat yapılan katılımcıların deneyimlerinden hareketle kadınlık ve kadınlık algısı ve tanımlamaları; annelik, annelik algısı ve tanımlamaları; bu tanımlamaların katılımcıların gündelik hayatlarına nasıl yansıdığı, bu kavramlara yüklenen toplumsal anlamın onlara nasıl yansıdığı ve bunu kendi hayatlarına nasıl yansıttıkları, annelik kavramını nasıl tanımladıkları açıklanarak tartışılacaktır.

Mitchel ve Oakley'in de işaret ettiği gibi toplumun bir öznesi olarak var olma üzerinden bakıldığında ataerkil sistemde kadın ve erkeğin konumlandırılışının farklı olduğu görülmektedir (1998). Bu sistemde kadından kadınlığını gerçekleştirebilmesi için kendisini nesne haline getirmesi istenmekte; bu da kadının özne olarak toplumda yer almaması anlamına gelmektedir (Mitchel ve Oakley, 1998). Bu noktada görüşülen kadınların çoğu toplumdaki kadın erkek arasındaki farklılıkların ve toplumda öznenin erkek olarak konumlanmasının farkındadır ve bu farkları benzer şekilde dile getirmişlerdir. Görüşülen kadınlardan biri bu durumu:

“Kadın olmaktan mutluyum ama erkek olsam daha mutlu olurum, kadınlar çok yıpranıyor ama erkekler rahat” (G3)

sözleriyle belirlerken görüşülen başka bir kadın (G5) “kadın olarak erkeklerden daha çok kısıtlanıyoruz” ifadesiyle toplumsal sınırlandırmalar üzerinden ve erkeklerin bağımsızlıkları üzerinden özneliğe yüklediği anlamı açıklamıştır. Ataerkil toplumda kadın, itaatkâr, edilgen, hareketliliği düşük ve yaşam alanı sınırlı bir nesne olarak

tanımlanmakta ve özerk olamamakla birlikte erkeklerin yönettiği topluluğa karışmakta, ikinci derecede bir yere sahip olmayı kabullenmektedir. Görüşülen kadınlardan biri (G15) “kadınlar hep eziliyor” derken, bir diğeri “eve bakmak ve yemek yapmak mecburdur, ne yapayım susuyorum ben de çoğu zaman” (G16) derken ataerkil sistemde kadınların itaatkâr ve edilgenliğini, ikincilleşmesini vurgulamaktadır. Çünkü kadınlar, toplumsal yapı içerisinde kadın ve erkeklerin özne olarak konumlandırışlarını değerlendirebilecek pek çok gündelik yaşam tecrübesi edinmektedir.

Beauvoir’ya göre kadın ataerkil sistemin ona sınırladığı alanla sorumlu tutulup bir özne olarak özgür olamamakta ve böylesi bir durumda kadının kendi ihtiyaçlarını tanımlaması ve kendisini gerçekleştirme zorlaştırdığı gibi öznellik kapasitesini kısıtlamaktadır (1976). Aynı şekilde kadınlar da genellikle kendileri için tanımlanmış ve sınırlanmış alanlar üzerinden bir kadınlık ve kadınlık konumu tanımlamakta ve bu şekilde kendilerini var etmekte, öznelliklerini de bu kadınlık rollerinden hareketle tanımlayıp inşa etmektedirler. Bu çerçevede görüşülen kadınlara kadın olmanın ne anlama geldiği sorulduğunda birbirine benzer şekilde ama farklı ifadelerle kadını toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden tanımladıkları görülmüştür. Yani kadınlar için kadınlık ev, çocuk bakımı, yemek ve temizlik işlerinin yapılması gerekliliği üzerinden tanımlanmaktadır. Görüşülen kadınlardan biri kadın olmayı:

“Kadın demek bence anne, annelik, evine işine bağlılık demektir. Sabah kalkıp eşini yolculamak, anneye yardım etmek, yemek temizlik yapmak ve eşini beklemektir” (G1)

şeklinde tanımlamıştır. Görüşülen çoğu kadın kadını fedakâr, anne, toparlayıcı, merhametli, zorlu, özverili olarak tanımlamaktadır. Bu açıklama Kaylı’nın da belirttiği gibi cinsiyetlere yüklenen zorunluluklardır (2011). Görüşülen kadınlardan biri yetişilen yerin de bu konuda önemli olduğuna dikkat çekerek doğulu ve batılı kadın olmak üzerinden farklı kadınlık tecrübeleri yaşanabileceğine işaret etmiştir:

“Kadın olmak denilince aklıma hep zorluk geliyor, ben kadını demek var bir de ben kadını demek var. Kadınsın ve her şey kadına uygulanıyor her şeyi kadın çekiyor. Batıdaki kadınlığı fazla bilmiyorum.” (G9)

Bir başkası da:

“Kadın olmak çok zor, her şey sana bakıyor, baskı oluyor, her şeyi sanki sen göğüslemek zorundaymışsın gibi” (G14)

ifadesiyle kadın olarak varoluşu ‘baskı’ üzerinden açıklamıştır. Kadın, toplumdaki varlığı için özneliğini bu kurallarla inşa etmekte ve gündelik hayatta bu kurallara tabii olmaktadır.

“Biz Mardinliyiz çünkü. Her şeyden önce susacaksın. Her zaman bir adım geride olacaksın. İşine gücüne evine bakacaksın, kimsenin işine fazla burnunu sokmayacaksın. Erkek çalışıp getirecek, kadın evini çekip çevirecek. Doğuda böyle. Buraya bakarsan eşim de benden saygı sevgi bekliyor, ben de bekliyorum. Kadın evine baksın, yemeğini yapsın, düzgün giyinsin, açık giyinmek bizim oralarda abes, eşini küçük düşürecek şekilde konuşmayacaksın. Erkeklerde ise daha çok ağırbaşlılık, efendilik önemli, çalışkanlık, saygı bekleniyor. Erkeklerinki daha basit oluyor”

Bununla birlikte bir kadın olmayı özgür olmakla açıklayan ancak bu özgürlüğü de aslında kadınlık rollerini yerine getirmek için gerekli bir koşul olarak çizen bir katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir:

“En başta kadın olmak anne olmak demektir, anaç olmak demektir, kadın olmak her şey demektir. Kadın üzerinde birçok yük var. Bir sürü şeyi üstlenmek, eşiyile ilgilenmek, ailesine yardımcı olmak, eviyle ilgilenmek demektir. Her konuda maddi manevi destek olmak demektir. Kadınlar toplumda aciz görüldüğü için bu durumu aşmak gerekir. Kadın olmak özgür olmak demektir çünkü özgür olmayı gerektirir kadın olmak.” (G7)

Görüldüğü üzere kadınlık büyük ölçüde annelik, zorluk, baskı üzerinden açıklanmaktadır. Bununla birlikte bir kadın olmanın aynı zamanda güçlü olmak, ayakları üzerinde kendini toplumda kabul ettirebilmek bağlamında da açıklandığı olmuştur. Katılımcılardan biri bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kadın olarak kendimi iyi hissediyorum. Kadın olmaktan çok mutluyum. Erkekler güçlü derler ama ben kadının gücünü daha çok beğenirim. Yapıcı, toparlayıcı olan, ayakta durmasını bilen, mücadele eden demektir kadın.” (G2)

Bu ifadeye benzer bir şekilde görüşme yapılan başka bir kadın:

“Kadın olmak benim idealize etmiş olduğum bir şey. Kadın olmuş bir kadın gördüğümde çok etkileniyorum. Güçlü oluyorlar. Bir kere kadın olmak etrafa o gücü hissettirmek demektir. Hem güçlü, hem anne, hem işi olan, hem de kadınlığından kaybetmemiş kadınlardır benim kadın tarifim. İnşallah ben de ölmeden hissederim kadınlığı” (G18)

ifadesiyle Beauvoir'nın kadın doğulmaz kadın olunur sözündeki gibi inşa edilen, zamanla kadının sosyalleşerek içselleştirdiği rollere ilişkin özneliğini kuran bir şekilde tanımlamaktadır. Fakat burada dikkat çeken nokta şudur ki ifadelerden de görüldüğü üzere kadınların inşa ettiği öznellikler, ataerkil sistemin aslında kadını nesneleştirdiği öznelliklerdir. Dolayısıyla kadınlar toplumda bir yer edinip özne olarak varlıklarını sürdürmek için nesneleşmekte bir anlamda 'sahte öznellik' inşa etmektedirler. Yani kadının yaşamı kendisinden ziyade, kendinden başka herkesindir. Yaşamdaki bu çoklu sahiplenme ve toplumun kadından bekledikleri ve toplumun baskısı kadının kendi tasavvurlarını hayata geçirmesini de engellemektedir (Kaylı, 2011). Bir katılımcının ifade ettiği gibi:

“Annelik, çocuklara bakmak, evin sorumluluğu kadına yıkılmış. Kadın evde saçını süpürge yapacak, çocuklara bakacak, yedirecek, içirecek, erkek de keyfini sürecek, dışarıda vakit geçirecek, eve geldiğinde ayağını uzatıp bir şey yapmadan oturacak. Maalesef toplum bunu bekliyor. Kadın her yaptığına dikkat edecek, erkek ne yaparsa yapsın mubah, ona kısıtlama yok.” (G6)

Görüldüğü üzere aslında kadınlar ataerkil toplumsal yapının inşasının oldukça farkında, bu inşa şeklini benimse de benimsemese de toplumsalın belirleyiciliğini yadsımamaktadırlar. Bu husus katılımcılardan birinin şu kısa ancak net ifadesinde somutlanmış gözükmektedir:

“Bir kere ne olursa olsun kadın olarak görevlerin var. Toplum bir kere sana bu görevleri yüklemiştir.” (G2)

Erkekler için ise bu toplumsal belirlenimin çok daha farklı bir şekilde ve büyük ölçüde yalnızca evi geçindirme rolü üzerinden yapıldığına vurgu yapan bir katılımcı:

“Erkek içinse evli bekâr fark etmeksizin tek sorumluluk yüklenmiş: İş yaşamı. Kadın çalışmasa bile erkeğin çalışıp evin çarkını döndürmesi gerekiyor. Bence tek sorumluluğu ve ona yüklenmiş şey çalışmaktır” (G11)

diyerek kadın-erkek öznelliklerinin farklı biçimlendirilişlerine dikkat çekmiştir. Başka bir katılımcı da:

“Kundakta sana erkeklik görevi veriliyor. Hani mahrem organları çalgıyla çengiyle kesiliyor bunların. Adet olduğumuzda da sakın baban fark etmesin denirdi. Adet olduğumuzda annem ısrarla babam fark etmesin diye bizi sahura kaldırırdı. Erkekler çocukluğundan beri bir güç veriliyor. Kız çocuğunu 2. Sınıfa giderken donsuz bir düğün salonunda gördün mü sen hiç. Gururla pipilerini tutup geziyorlar. Zaten o zamandan çocuk bana hayatta her şey mubahtan başlıyor hayata” (G2)

derken erkeklerin toplumda özne olarak kendilerini inşa etmesinin çocuklukta başladığını ifade etmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi kadın olmayı büyük ölçüde toplumsal baskı üzerinden tecrübe eden ve açıklayan katılımcılardan biri gündelik hayatın akışı içerisinde kendi yaşadıklarından da hareketle erkeklerle de kıyaslayarak bunu şu şekilde açıklamıştır:

“Kadınların omuzlarında çok yük var erkeklere göre. Ev, çalışma yaşantısı. Çalışıyorsa beklentiler daha çoğalıyor. Hem iş, hem ev işi, varsa çocuğuna yetmeye çalışıyor. Erkeklerin daha sakin daha rahat yaşantısı var. Belli bir psikolojiye sahipler, para kazanıp evime eşime çocuklarıma bakmalıyım diye, iyi baba olmalıyım ama faallik anlamında kadınların omzunda daha çok yük var. İlk başta ahlak bekleniyor. Namus kavramı kadınlara yükleniyor. Namuslu olmalı, oturmasını kalkmasını bilmeli, giyimine kuşamına dikkat etmeli, kimlerle konuştuğuna neler yaptığına, nerelere gideceğine dikkat etmeli. Aynı şeyleri erkekler yaptığında sorun yok. Kadının yaptığı şeyleri erkek yaptığında çok büyük negatif, sonu daha büyük olmak üzere sonuçlara katlanıyor kadınlar. Kadınların bu anlamda zorlukları çok. Anne olmalarını bekliyorlar. Biz akşam koştur koştur eve gidiyoruz. Yemek yapalım, yemek yetişsin, çocuğun banyosu, ödevi var. Tekrar kahvaltı, işe yetişiyorsun, işte başarı önemli, senin üzerinde sorumluluk var. Biz burada 12 saat çalışıyoruz, Pazar günü de çalışıyor. Hem muhasebeye bakıyorum, hem satışa bakıyorum hem firmalarla ilgileniyorum.

Burada da işim ağır, sürekli koşuşturma halindeyim. O kadar alışmışım ki koşurmaya, bir saat oturduğumda da yorulduğumu hissediyorum, ne oluyoruz diyorum. Erkeklerde şartlar daha geniş. Erkeklerde toplum ve çevre baskısı olduğunu düşünmüyorum. Sadece erkeklerin çalışması gerekir, toplumun daha fazla bir şey yüklediğini düşünmüyorum erkeklere.” (G17)

Yukarıdaki açıklama tam da Goldman’ın işaret ettiği gibi kadın nerede olursa olsun kadınlığının inşa sürecinde taşıdığı bedenini sürekli artan ağırlığı altında namus, doğurganlık, ev, annelik çemberinde tutulmakta ve bu şekilde ataerkil yapıda denetim altına alınmaktadır (akt. Kaylı, 2011).

Beauvoir da geleneksel toplumlarda kadınlara çocuk sahibi olma ve soyu sürdürme sorumluluğu verilerek evlenmenin kaçınılmaz bir kader olarak benimsetildiğine vurgu yapar (1976). Bu şekilde geleneksel toplumdaki ataerkil sistem evlilik kurumu aracılığıyla kadınların bedenlerini sınırlandırılarak onu denetim altına almaktadır. Böylece kadınlar da toplumun beklentilerine uygun yetişmekte olduğu için ‘kadının’ nasıl olduğuna ve ne yapması gerektiğine dair eril normları benimseyip eylemlerinde yeniden üretmekten kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Dolayısıyla kadın toplumun norm ve kurallarına uygun şekilde yetiştirilmekte toplumun değer yargılarından bağımsız olmamakla birlikte küçüklükten beri toplumun ona dayattığı bu norm ve değerleri içselleştirmekte, evliliği benimsemekte ve doğurganlık işlevini gerçekleştirmeye çalışarak aynı zamanda toplum içindeki baskılardan kurtulmaya çalışmaktadır. Aslında eril toplumsal yapıda bu durumun sadece kadınlar için geçerli olmayıp farklı deneyimlemelerine karşılık erkekler için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir.

Görüşmeler sırasında katılımcıların dikkat çektiği noktalardan biri de durumun neden böyle olduğuna ve bu durumun nasıl değişebileceğine ilişkin olarak ifade edilenlerdir. Kadınların okuyarak, eğitim seviyelerini yükselterek ve ekonomik açıdan özgürlüğünü eline alarak bu durumun değişebileceğine işaret edenler vardır. Bununla birlikte çalışma yaşamındaki kadınların yine de geleneksel olan toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmelerinin beklendiğine dikkat çekilmiştir. Özellikle çalışan kadınlar açısından bakıldığında ev dışında farklı mekânları deneyimlemeye başlamalarının kendilerinin özne olamayışlarının, hapsedilmişliklerinin, ikincilliklerinin

farkındalığına daha fazla varmalarını da beraberinde getirdiği söylenebilir (sosyalistfeministkolektif.org, 2013). Belirtilen bu noktalardan hareketle katılımcılardan bazılarının ifadelerine bakmak faydalı olacaktır:

“En büyük neden eğitimin olmamasıdır. Toplumda kadın sussun erkekler konuşsun. Kimse demiyor ki kadın okusun, çalışsın, ayaklarının üzerinde dursun. Erkekler kadının yaptığı her işe göz koyuyor. Kadın daha sessiz daha geridedir. Ne olursa olsun kadın sesini çıkaramıyor. Aile içi şiddette, tacizde, hiçbir şeyde kadın sesini çıkaramıyor, sessiz kalıyor.” (G8)

“Ama şimdi her yerde paran varsa her şey örtülüyor, paran varsa genç biriyle evlenebilirsin. Paran yoksa boyuna da posuna da her şeyine bakılır. Erkek için de kadın için de öyle. Toplumumuz öyle olmuş.” (G9)

“Çalışmanın yanında da evinin işini aksatmasın istiyorlar. Yine aynı şeyleri yapması bekleniyor. Erkeklerden aynı şey beklenmiyor. Onlar sadece çalışıyor gelip evde kadına yardım etmiyor. Kadın dışarıda çalışarak maddiyatı paylaşıyor ama erkekler ev işini paylaşmıyor. Gelip bulaşık, çamaşır yıkamıyor. Bunlar kadına yükleniyor. Erkek sadece işe gitsin ve gelsin. Erkekler karısını sahiplensin korusun bunlar var zaten.” (G12)

“Ev, çalışma yaşantısı. Çalışıyorsa beklentiler daha çoğalıyor. Hem iş, hem ev işi, varsa çocuğuna yetmeye çalışıyor. Erkeklerin daha sakin daha rahat yaşantısı var. Belli bir psikolojiye sahipler, para kazanıp evime eşime çocuklarıma bakmalıyım diye, iyi baba olmalıyım ama faallik anlamında kadınların omuzunda daha çok yük var.” (G17)

Ataerkil yapının kadınlık inşasında ve tanımlanmasında rollere ek olarak belirlediği ve özellikle kadına sorumluluk yüklediği bir diğer unsur da ‘namus’dur. ‘Namuslu kadın olmak’ özneliğinin en önemli unsuru olarak değerlendirilmekte ve kadın-erkek öznelliklerindeki en önemli farklılık alanlarından biri olarak vücut bulmaktadır:

“Namus kavramı kadınlara yükleniyor. Namuslu olmalı, oturmasını kalkmasını bilmeli, giyimine kuşamına dikkat etmeli, kimlerle konuştuğuna neler yaptığına, nerelere gideceğine dikkat etmeli. Aynı şeyleri erkekler yaptığında sorun yok.

Kadının yaptığı şeyleri erkek yaptığında çok büyük negatif, sonu daha büyük olmak üzere sonuçlara katlanıyor kadınlar.”

Kadınların seçimlerinde özgür olup olmadıkları, onları engelleyen şeylerin neler olduğu ve erkekler için aynı durumun söz konusu olup olmadığı konularında görüşülen birçok kadın yaşadığımız toplumda kadınların seçimlerinde özgür olmadıklarını belirtmiştir. Bazılar ise bu durumun yaşanılan yere, eğitim durumuna veya kadının çalışma hayatına katılıp katılmadığına bağlı olarak değiştiğini belirtmiştir. Kadınların kendi kararlarını özgürce verememelerinin nedeni olarak ise aile ve toplumsal çevre gösterilmiş yani ataerkil yapıya ve onun aktörlerine işaret edilmiştir:

“Bence kurmak istedikleri hayatı kurmakta özgür değil kadınlar. Kimi aile baskısından, kimi çok cahil, eğitimsizlik var, toplum eğitimsiz o yüzden özgür değiller. Diyorlar ya bir toplumu eğitmek istiyorsanız önce kadınlardan başlayacaksınız. Kadınlar eğitiyor her şeyi sonuçta.” (G6)

Görüşülen başka bir kadın ise:

“Hayır, özgür değiller, kuramıyorlar istedikleri hayatı. Çünkü ekonomik özgürlükleri yok. %20 si falan ancak kurabiliyordur. Ekonomik özgürlüğü olanların da tabi ki hepsi değil. Eğitimle de bağlantılı olarak eğitilmiş insanlar genellikle kurarlar. Kuramayanlar eğitimsiz ve özgüveni olmayan insanlardır genelde” (G7)

demiştir. Eğitilmiş olmanın kadının toplumsal konumu açısından önemli olduğuna işaret eden bir diğer katılımcı da bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

“Kuranlar da vardır. Ama gördüğüm kadarıyla çoğu şikâyetçi. Belki kendi ayakları üzerinde duranlar ve bilinçli olanlar farklı. Teyze çocuklarımla bizim aramızda çok fark var. Mesela eşleri onlara bağırılmaz. Okumuşlar, öğretmenler. Yeri geldiğinde söylenirdi, olmazsa olmuyor herkes kendi yoluna diyebiliyordu. Kadın çalışıyorsa maddiyat getiriyorsan eşin bile saygı duyuyor. Ama sen istediğin kadar iyi ol, kitap oku, iyi yemek yap, yeri geldiğinde diğeri kadar değerli değilsindir. En azından ben öyle görüyorum.” (G9)

Kadınların birer özne olarak kendi özgür yaşamlarını kurmasının zorluğuna dikkat çeken bir katılımcı ise şunları ifade etmiştir:

“Tabi ki hayır. Tüm bunlardan dolayı kadınlar o cinsel rolleri yok edip, sesi ve rengi olmayan bir toplum yaratmak istedikleri için birçok şeyde kadın üzerinden yürüdüğü için, namusun sorumlusu kadın, çocuğun bakıcısı kadın, bir anne bana hasta olsa asıl yükü üstlenecek olan kadın kadının yükü çok fazla, birikmiş durumda, bu yüzden istediği hayatı kuramıyor. Bedeli var bir kere, kuranlar bedeller ödüyorlar. Daha rahat çevrede yaşayanlar daha az bedel ödüyor, ama toplum genelinde kabul edilenin dışına çıkmak istiyorsan her şeyi göze alman gerek bence. Kolay bir şey değil.” (G18)

Ataerkil sistem kadın ve erkeğin eylem sınırlarını farklı çizip şekillendirmektedir. Dolayısıyla aynı durum kadın ve erkek üzerinde farklı şekilde deneyimlenmektedir. Çünkü gündelik yaşam tecrübesinden hareketle kadın yaşadığı toplum içerisinde erkeklerin özne olduğunu anlamaktadır. Kadın ataerkil sistemin ona sınırladığı alanla sorumlu tutulup özne olarak özgür olamamakta (Beauvoir, 1976) ve böylesi bir durumda kadının kendi ihtiyaçlarını tanımlaması ve kendisini gerçekleştirme zorlaştırdığı gibi öznel kapasitesi de kısıtlanmaktadır.

“Erkekler bence özgür. Her yaptıklarına bir kılıf bulmuşlar. Din çerçevesinde her çerçevede... Bizim psikolojimiz, erkeğin yaradılışı böyle, dört kadın almak mubah... Kaç yaşındayım bir yere giderken geç kalmamaya özen gösteririm. Erkeklerde hiç öyle bir şey yok düşünmüyorum. Evdeyken abinden babandan korkup erken geliyorsun, evlenince kocandan korkuyorsun, sonra çocuğun büyüyor o sana baskı yapıyor. Bu durum benim için geçerli olmasa da çevremdeki çoğu kadın için geçerli.” (G6)

Bunun nedenlerini cinsiyete bağlı farklı yetiştirme tarzları ve toplumsallaşma sürecindeki farklılıklara bağlayan bir katılımcıya göre:

“Aynı şey erkekler için geçerli değil. Erkek küçüklükten poh pohlanıyor; aslanım, koçum... Bir babanın en büyük derdi erkek çocuğa sahip olmaktır. O yüzden onun her istediği yapıldığı için bu egemenlik var. Ona da aynı kızlar gibi davranılsa böyle olmaz. Evde erkeğe özel davranılır. Kız her zaman hizmet edendir. Her yerde gördüm bunu, erkek bu yüzden kendini hep yüksek görüyor. Anne de yapıyor erkeğe bunu çünkü kısıkmıyor, yarın öbür gün bu evlat evlenecek, bu sefer anneye gelin değil kuma geliyor, gelin olarak görmüyor. İstiyor ki anneler erkek çocuğu ona baksın, yemeğe çağırsın, para versin. Bu yüzden erkekler daha

özgür. Bir kız sigara içemiyor. Erkek annesinin, babasının her bulunduğu ortamda içer. Çünkü adı: erkek. Ama kızlar aman kimse bilmesin kimse görmesin der.” (G8)

Mülakatlarda bu konuya ilişkin olarak ortaya çıkan dikkat çekici noktalardan biri erkeklerin de bu yapı içerisinde öznellik kapasitelerinin toplumca kısıtlandığına işaret edilmiş olmasıdır:

“Erkeklerin de çoğu kuramıyor. Kendi seçtikleri insanlarla kolay kolay evlenemiyorlar. Bizim insanımız olsun, yabancı olmasın, bizim çevremizden olsun gibi şeyler söylüyorlar. Kendi sülalemizde ve aile büyüklerimizde var bu. Erkekler biraz fazla, ailelerinin onaylamadıklarıyla kolay kolay evlenemezler, gezer tozarlar ama iş evliliğe geldiğinde tamam orda dur derler.” (G17)

“Erkekler için de bence problem var. Hiç bir zaman ezen erkek, ezilen kadın şeklinde kafamda siyah beyaz bir şey yok. Erkeğin üzerinde de bu toplum baskısı çok etkili. Evli erkeğin karısı açık giyinse, adam değilsin derler, adam olsa karısını böyle dolaştırmazsın derler. İçinden gelmiyorsa bile çevre ne diyecek diye, kendini daha erkeksi şekle sokmaya çalışanda çok fazla, onların üzerinde de baskı var. Bu yük çok ağır. Böyle bir toplumda kafası birazcık çalışan bir adam nasıl rahat eder ki?” (G18)

Kadınlık durumuna ilişkin olarak görüşmeler sırasında ifade edilen hususlardan biri de toplumsal cinsiyet kalıplarının dışında hareket edildiğinde oluşacak toplumsal tepkiye ilişkindir. Bu tepkilerin neler olabileceği konusunda ifade edilen şeyler kadınların özgür ve özerk birer özne olarak var olmalarının önündeki toplumsal engelleri de ortaya koymaktadır. Bu olası tepki ve algılayışların farkında olan kadınlar açısından da yapılabilecek tek şey bu norm ve öğretilere uygun hareket etmek olarak durmaktadır:

“Kadın yaşadığı mahalleye göre baskı altında kalıyor. Ben de öyle. İçimde bir yere çıkmak bir yerde oturmak var hiç gidemiyorum hep eşimle gidiyorum.”

“Dışlanır en başta, iyi bir çevresi yoksa... Dışlanmış olmak da kötü bir şeydir. Herkes bulunduğu topluma uyum sağlamalıdır bence. Bizim çevremizde toplum dışı yaşayan insanlar pek yok ama olursa dışlanır.” (G7)

Katılımcının ifadesinde yer alan ‘toplum dışı yaşayan insanlar’

kavramsallaştırması oldukça dikkat çekicidir ve cinsiyet vb. atıfların ne derece doğallaştırılarak içselleştirildiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bazı görüşmelerde dikkat çeken noktalardan biri de toplumsal baskıdan dolayı kendisinin kısıtlandığını belirten bazı katılımcıların kendilerinin de aslında başka bir durumda bir baskı unsuru olduklarının tespit edilmesidir. Örneğin katılımcılardan biri mahallelerinde yaşayan gençleri giyim kuşamları üzerinden eleştirip dışlarken konuşmanın ilerleyen bölümlerinde bir kadın olarak tecrübe ettiği toplumsal baskının kendisinde oluşturduğu hassasiyeti şu şekilde dile getirmiştir:

“Çok şeyler kaldı içimde. Denize, düğüne, gezmeye gidemiyordum. İstedğim yerlere gidemiyorum. Eşim izin veriyordu onlar engel oluyordu.” (G15)

Mülakatlara katılan kadınların deneyimledikleri bu tür toplumsal baskı örneklerini çoğaltmak mümkün olmakla birlikte burada bir kaçına atıfta bulunmak, eril tahakkümün somutlandığı alanların çeşitliliğini ve kadını/kadınlığı baskı altına alma mekanizmalarını görmek açısından faydalı olacaktır:

“Bizim çevrede bir aile vardı. Eşi uzakta çalışıyor. Kendisi üstte altta kiracı oturuyor. Kiracısı evine belki kira vermeye gitti. Bunu bilemeyiz. Benim bunu sorgulamaya hakkım yok. Sonra kadını dövüp kovmuşlar. Benim de eşim gece evde olmuyor, ben tekim. Kardeşim de diyor gel bizde kal. Ben de çevreye bağlı olarak gidip babamlarda kalıyorum.” (G5)

“Kültüre göre davranmıyorsan sen bir kere terbiyesiz ilan ediliyorsun. Sen onu yapmak istesen de terbiyesiz olmamak için yapmıyorsun. Ya da tanıdıklarının görmediği yerde yapıyorsun. Bunu. Erkek gizli yaptığında kaçamak, kadın gizli yaptığında kötü yol olur Mesela gece kadın arkadaşlarımla dışarı çıkamıyorum. Eşim izin vermiyor. İlk zamanlar bastırılıyordum. Çok üzülüyordum. İzin almak zorunda kalmak canımı sıkıyordu. Ama babamın evinde de izin çok zordu. Aileden eğitimim var. Bastırılıyorsun adam seni kendi kalıbına koyuyor artık.” (G2)

“Dışlanıyorlar bir şekilde ve ya kötü davranılıyor. Televizyonda da görüyoruz, ekmek bile vermiyorlar, alışveriş yapmasına bile izin vermiyorlar ve kadının kötü yola düşmesine bile sebep olabiliyordur.” (G4)

“Ama toplum özgür kadınlara karşıdır. Kadının belli bir saatte eve girmesi

beklenir, akşam vakti olduğunda eve gelmek zorunda, çocuğu eşi ile ilgilenmek zorunda. Bunları yapmayınca ailesi ile ilgilenmeyen gözü dışarıda kadın olarak görülüyorsunuz. Kimisi konuşmak istemez, tavırlarından rahatsız olur, görüşmek istemez, arkadaşlığını keser, kendinden uzaklaştırır ve dışlar. Her ne kadar kendi ahlak doğrularınıza göre hareket etmek isteseniz bile çevrenin bakış açısı farklı oluyor. Benim büyüdüğüm dönemde istediğim gibi sevgilimle gezemedim. Gizli gizli uzaktan uzağa aşklar yaşadık. Ailemiz bize güvenip inansa da çevremizden olayı bunu yasaklı yapmak zorunda kaldık. Neticede rahat olamıyorduk, kısıtlanıyorduk, istediğimizi söyleyemiyorduk, uzaklaşıyorduk. Bir şeyleri duyup işitmektense çevreden uzaklaşıyorduk. Kendi kendinize yaşamaya başlıyorsunuz. Rahat giyinmek için bir şeyleri duymamak zorundaydım. Ama aileme laf gelmesin diye bazı şeyleri sineye çekiyordum. Neticede içime kapalı birisi olmaya başlıyordum. Küçük yaşta daha sosyal olmamız gerekirken daha içe kapanık oluyoruz, herkese her şeyi anlatmıyoruz, çekingen oluyoruz.” (G11)

3.2. ANNE, ANNELİK ALGISI VE TANIMLAMASI

Kadınların inşa ettiği öznellikler daha önce belirtildiği üzere toplumda nesne olmasına işaret ettiği için kadın kendi tasavvurlarını hayata geçirememektedir. Kadının bir özne olarak varlığı ataerkil sistem içerisinde büyük ölçüde onun ‘anneliği’ üzerinden inşa edilmekte ve şekillendirilmektedir. Evli bir kadının çocuk sahibi olmaması ‘tamamlanmamış bir kadınlık’, ‘yarım/eksik kadınlık’ unsuru olarak görülmekte ve kadınların kendilerinin de bu şekilde hissetmelerine yol açan bir toplumsallaşma sürecinde içselleştirmeleri sağlanmaktadır. Bu durum kadınların bir kadın olarak anne olmak üzerinden var oluşlarını nasıl konumladıklarını göstermektedir:

“Anne olmak çok güzel bir şey, Allah herkese tattırsın. Huzur buluyorsun. Ben ilk hamile olduğumu öğrenince sevinçten ağladım. Anne olmadıgımda boynum büküktü. Ağlıyordum. Biri çocuğunu sevse üzülüyordum ağlıyordum. Anne olmayınca insan kendini eksik hissediyor. Diyorsun Allah’ım onun çocuğu var ne güzel, bende hamile kalacak mıyım, karnım büyüyecek mi, çocuğum olacak mı?” (G15)

Kadın doğduğu andan itibaren annelik rolüne odaklı yetiştirilip bu rolü içselleştirmekte ve kendini bunun üzerinden bir kadın olarak var etmektedir (Demir, 1997). Görüşülen kadınların ifadelerinde bunun çoğu zaman da hassasiyet bağlamında

annelik tecrübesi ile öncesinde anlatılanlar arasındaki farklılığı gözler önüne seren açıklamalar tespit edilmiştir. Katılımcının da ifade ettiği gibi ‘anne’ gibi hissetmeye başlamak yavaş işleyen bir süreçtir. Miller’in araştırmasında da kadınlar çoğu zaman anneliği içgüdüsel bir olay olarak görürken doğumun sonrasında annelik yapabileceği hissi oluşmayan kadınlarda bir endişe durumu geliştiği görülmüştür (2010). Bu çalışmada da benzer şekilde bazı endişelere ve tedirginliklere rastlanmıştır. Çocuk sahibi olmadan önce kendisine anlatılanlarla kendi tecrübesi arasındaki farklılığı vurgulayan bir katılımcının ifadeleri dikkat çekicidir:

“Ben daha yeni yeni anlıyorum. İlk doğduğunda hiç anlamadım. Bana herkes diyordu ki ilk gördüm işte müthiş bir şey falan. Bende öyle olmadı, çok istediğim ve on yıl sonra kavuştuğum halde. Ben yeni yeni onunla yaşayıp zaman geçirdikçe, ona emek harcadıkça anlıyorum böyle güzel bir duygu olduğunu. Etrafımdakiler çok farklı ve yaşayabileceğim en güzel duygu olduğunu söylüyorlardı. Ne koca ne anne hepsinin sevgisinden üstün diyorlar evlat için. Şu an bebeğim çok küçük ben yeni yeni alışıyorum. Eşim mi bebeğim mi şu anda tabi ki bebeğim derim. Ama daha kafamda insanların dedikleri kadar büyütemiyorum ben çocuk olayını. Bu sevmediğim anlamına gelmez, ona bir şey olursa aklım çıkar. Ama emek harcadıkça, günden güne sevgisi kat kat artıyor. İlk çok şaşkındım hiç bir şey anlamamıştım. Tuhaftım yani. Sevgi anlamında ilk bir hafta on gün hiç bir şey yoktu tuhaftım. Hani bebeğim doğduğunda seviyorduk. Annem diyor ki bak konuş bebeğinle. Bakıyordum diyordum ne konuşacağım. Miçoyu (kedi) daha çok seviyordum.” (G4)

Bu tecrübelerin yanında henüz bir aylık hamile olmasına rağmen anne olma duygusunun kendisi üzerinde çok önemli bir etki yarattığını belirten bir katılımcı da bu tecrübesini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Anne olmak çok güzel bir duygudur. Yaşamadık ama çok güzel gerçekten, çocuğun olması çok güzel. Ben tüp bebek yaptırdım bir aylık hamileliğim oldu o kadar mutluydum ki sanki çok farklı bir insan oldum o bir ay içinde. O kadar duygu değişti, farklı bir düşünceye kapıldım. Annelik nasıl anne olmadığım için bilmiyorum. Annemin başı ağrırsa benim yüreğim yanar. 2 gün konuşmazsam olmaz. 3. Gün onunla görüşmem gerek. Anne her şeydir.” (G4)

Yaklaşık on yıl boyunca üremeye yardımcı tedavilerden yararlanan ve 2012’de bebek sahibi olan bir katılımcının ifadelerinde, toplumsal alanda annelik üzerinden çizilen tüm tanımlamaları, doğallaştırmaları ve içselleştirmeleri görmek mümkündür. Kendi ifadesi ile:

“Annelik çok güzel, dünyanın en güzel şeyi. Anlatılmaz ki... Kızımdan önce bilmediğim bir şey için bu kadar acı çekiyorum görsem bilsem ne yapardım acaba diyordum. Sen ne yaparsan yap vücudun bangır bangır bağılıyor çocuk istiyorum diye. Anne olunca çok mutlu olacağım hayatımdaki her şey düzelecek diyordum. Öyle de oldu tek sorunum çocuğu çünkü. Ne sorunum olursa olsun kızım bir gülüyor unutuyorum. Bir çocuk için her şey anne. İlk önce anneden öğreniyor. Her şey annede başlıyor.” (G6)

Beauvoir’ın da ifade ettiği gibi annelik kadına bedensel bir yazgı olarak dayatılmakta ve ancak bu yolla kendini bütünleyebileceğine inandırılmaktadır (1976). Anneliğin bir mucize olduğu ve bu mucizevi olayın yani anneliğin ise bütün öteki zevkleri silen bir zevk olduğu aşılansmaktadır (akt. Welldon, 2001). Bu durum katılımcılardan birinin sözlerinde aynen yansıma bulmuştur:

“Anne olmadığım için bilmiyorum ama herhalde Allah tarafından verilmiş bir mucizevi bir şey. Anne olmak bana göre mucizelikten başka bir şey değildir. Annelik demek korumak demektir. Çünkü çocuğun senin ciğerinden gelir. Bir gülümsemesi dünyaya bedeldir.” (G8)

Benzer bir şekilde bir başka katılımcı da anne olmanın ‘mucizevi’ yanına atıfta bulunarak duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

“Anne olmak çok güzel henüz olamadım ben. Bence Allah’ın verdiği en güzel şeydir, kadınlara bahşettiği. Doğaüstü bir olay olarak tanımlıyorum ben. Herkes diyor ben bu ay spiralimi çıkaracağım hamile kalacağım. Ben diyorum ne çabuk hamile kalıyor ne kolay hamile kalıyor bunlar, ben kaç seneden beri uğraşıyorum bir şey yok. Bu yüzden bana doğaüstü bir olay gibi geliyor, mucize gibi. Bana ulaşılmaz bir şey gibi geliyor.” (G14)

Kadına, çocukluğundan beri çocuk doğurmak üzere dünyaya geldiği söylenmekte, anneliğin göz kamaştırıcılığı övülmektedir. Dolayısıyla kadınlar annelikle özdeşleştirilerek yetiştirildiği (Beauvoir, 1976) için anne olamayan kadınlar hamilelik

durumunu ve çocuğun oluşumunu da mucize olarak görmektedir. Çocuk sahibi olmak için tıbbi yardım alan ancak henüz çocuk sahibi olamamış kadınların ifadelerinde toplumsal annelik ve kadınlık inşasının etkilerini tespit etmek mümkündür. Örneğin:

“Ben hiç yaşamadım tam olarak bilmiyorum çok da yaşamak istiyorum, çok güzel bir şeydir herhâlde. Anne olmak: evine eşine çocuğuna bağlı olmaktır. Anne bence cennettir, her şeyden büyük bir şeydir, karşılıksız sevmektir, evladına bir şey beklemeden onun için bir şey yapmaktır, fedakarlıktır” (G1)

ifadesi sahip olunamayan bir şeye duyulan hissin bu derece güçlü olması çocukluktan itibaren ‘anneliğe’ yüklenen anlamlar dünyasının ne derece etkin olabildiğini göstermektedir. Aşağıdaki ifadede baba ile karşılaştırıldığında anne olmanın anlamı ve yüceltilmesi konuları dile getirilmiştir:

“Anne olmadığım için bilmiyorum. Annelik bambaşkadır. Bizde cennet annelerin ayakların altındadır derler. Anne gibi hiçbir şey olmaz, hiçbir şeye benzemez. Baba da öyle ama anne başkadır. En çok anne çektiği için; doğurdu, büyüttü, bu yaşa getirdi. Onun için her şey anne. Anne her zaman fedakârdır, evladım der, baba anne gibi değildir.” (G16)

Anneliğe ilişkin düşünceler toplumsallaşma sürecinin bir ürünü olarak oluşmakta ve pekiştirilmektedir. Ayrıca yukarıdaki kimi ifadelerde de görüldüğü üzere anneliğe ilişkin atıflar kimi zaman dini bazı söylemlerden de beslenmektedir. ‘Cennet annelerin ayakları altındadır’ sözüyle dinlerin de annenin kutsal olduğu söylemini pekiştirdiğini ve anneliğin ödüllendirilecek bir rol olduğunu belirtmektedir; çünkü anne olmak zorlu ve ideallerle yüklüdür (Badinter, 1992b). Ayrıca bu toplumsal inşa sürecinde anneye, biricik ve yerini başka kimsenin alamayacağı bir varlık olarak bakılmaktadır. Rousseau’nun belirttiği gibi anne çocuğunu kayıtsız şartsız sevmelidir. Kadın hayatını çocuklarına adamalı ve acı çekmeyi bilmelidir. Çünkü Rousseau’ya göre doğanın kadına gösterdiği tek mutluluk şansı anne olmaktır. Böylece kadın artık sadece belirlenmiş olan annelik işlevine sahip olmakla kalmamakta anneye yeri doldurulmaz bir varlık olarak bakılmaktadır (akt. Badinter, 1992b).

Ataerkil sistemde anneye, yeri doldurulamaz bir varlık olarak bakılması anne olacak kadının aynı zamanda tedirginlik yaşamasına da yol açmaktadır. Anneliği

fedakârlık olan tanımlayan kadınlardan biri anne olmanın tedirginliklerini ise şöyle aktarmaktadır:

“Rahatıma düşkün bir insanım. Şu anda korkuyorum anne olunca ne yapacağımı bilmiyorum. Teoride her şey belli ama uygulama nasıl olacak. Açıkçası annemin bize davrandığı gibi ona davranmaktan korkuyorum. İster istemez bazı şeyleri yasaklamaktan korkuyorum çünkü özgür olsun istiyorum. Dilediğini yaşasın, söylesin dileği işte çalışsın. Ama annemin yaptığını yapmak istemiyorum: aman öyle otur ama böyle dur... Kızım olacak benim. Acaba bu yasakları ben de kızım olduğu için ona uygular mıyım? Bir yanda onun bana sorumluluğu var. Bir kere iş yaşantım bundan dolayı sekteye uğrayacak. Ona bakmak durumunda kalacağım. Uykumdan fedakârlık edeceğim. Hasta olunca keşke ben hasta olayım diyeceğim. Bütün hayatımın daha önceki döneminde eşime ayırdığım zamanı şimdi çocuğumuza ayırmış olacağız. Annelik bana sorumluluk ve korkuyu getiriyor. İyi bir birey yetiştirecek miyim? Biz evlendik ama hala ailelerimiz bizi düşünüyor, ölene kadar herhâlde onun sorumluluğu olacak üstümüzde.” (G11)

Burada Metin’in de vurguladığı gibi ataerkil toplumlarda kültürel süreçlerin sonucu olan annelik, gündelik hayatta kadın kimliği içerisinde sorgulanmamakta ve bu şekilde nesilden nesile aktarılmaktadır (2012). Yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü gibi anne olan kadının kadınlığı ataerkil sistem tarafından nasıl belirlenmiş ve sınırlandırılmışsa, aynı şekilde kız çocuğunun da kadınlığı annesi aracılığı ile ataerkil sistem tarafından inşa edilmektedir. Anne olan kadın kızına nasıl kadın olması gerektiği öğretilerini ve hangi alana dahil olup olmayacağını öğretmekte ve sorgulamadığı bu bilgilerle çocuğunu büyütmede, anne kadınlık sınırlarını aynı şekilde kendi kızına öğretmektedir. Bu şekilde kimlikler de gündelik hayat içerisinde üretilmekte, dışsallaştırılmakta, nesnelleşmekte ve içselleştirilmektedir. Bir anlamda annelik kimliğinde olduğu gibi kimlikler, miras olarak alınmakta ve aktarılmaktadır.

Beauvoir’ya göre erkeği özne ve kadını ise diğeri yapan tarihsel süreçte erkek ‘çalışan insan’ kadın ise ‘çocuk doğurmanın kölesi’ olmaktadır (1970). Görüşme yapılan kadınlardan biri çocuk sahibi olmanın kendi yaşamı üzerinde sınırlandırıcı/engelleyci etkisine yol açmamak için nasıl bir yol izleyeceğine ilişkin olarak şu açıklamalarda bulunmuştur:

“Annelik nedir kimdir bilmiyorum. Kucağıma bir çocuk almadım daha. Karnımda olmasına rağmen –kadınlık evrelerini tamamlayamamadan da olabilir- anne gibi de hissetmiyorum daha kendimi. Sanki bana bir arkadaş geliyor gibi hissediyorum. Ben evliliğimin başından beri başka bir dünya kurmaya çalıştım. Anneliğe de öyle yaklaşıyorum. Şu aşamada hamileliğimle ilgili hiçbir şey hissettirmemeye çalışıyorum eşime. Bu kadına özel bir durum, kadın vücuduyla ilgili bir durum, anne ve çocuğun bağı başka gibi şeyler var kafada ve hep 2+1 gibi oluyor: çocuk+ anne ve baba. O böyle ayrı bir yerde duruyor. Ben başından beri onu hissettirmemeye çalışıyorum. Hamileliğimle ilgili hiçbir kaptım yok. Bu biyolojik olarak bana düşen bir şey. Onun tercihi değil. O zaman neden onu dışında bırakayım ya da hissettireyim. Bence babanın çocuğu sahiplenmesi ve anneye düşen yükler oradan başlıyor. Anneliğin nimetlerinden bu kadar faydalanmak isterse kadın ‘ben anneyim böyleyim, ben anneyim şöyleyim’ dersen o zaman sorumluluğun fazlası sana kalıyor. Ben bunu yapmamaya çalışıyorum, doğumdan sonra da elimden geldiğince yapmamaya çalışacağım ki paylaşımım fazla olsun, ben bu evde cefakâr ve fedakâr, ezilen bir anne olmak istemiyorum.” (G18)

Hem toplumsal alandaki görünümü hem de görüşülen kadınların çoğunluğunun ifadelerine yansıyan haliyle annelik büyük ölçüde biyolojik yeniden üretim temel alınarak tanımlanan bir olgu olarak şekillenmektedir. Ancak ‘anne’ olmanın anlamını bu geleneksel ataerkil tanımlama üzerinden değerlendirmeyen katılımcılar da vardır. Çocuk sahibi olmamakla birlikte katılımcılardan biri:

“Ben anneyim bence. Şefkatli merhametli ihtiyacı olan birine kayıtsız kalamayan biridir. Sevgi dolu. Ben anne olmak için çocuk doğurmayı destekleyen biri değilim. Komşumun çocuğu da ateşlense sabaha kadar uyumam. O çocuğu benim dünyaya getirmem gerekmez” (G2)

diyerek geleneksel kalıpların dışında bir annelik algısı ortaya koymuştur. Ataerkil söylemde kadına annelik bedensel bir yazgı, biyolojik bir kader olarak dayatılmakta ve kadın ancak bu yolla kendini bütünleyebileceğine inandırılmaktadır. Biyolojik olarak çocuk sahibi olamama durumu kadının eksikliği ve yetersizliği olarak görüldüğü (Kılıç vd., 2011) için çocuk sahibi olamayan kadınlar kadınlıklarını anne olunca yani çocuk doğurunca tamamlanmış olarak tanımlamakla birlikte içinde bulunduğu koşullar

doğrultusunda anneliği biyolojik olarak görmediğini ifade eden bir başka katılımcı da bu konudaki tecrübesini şu şekilde paylaşmıştır:

“Anne olmak tamam olmak demek, tamamlanmak demektir. Anne anlayan, yetiştiren, emek verendir bence. Annem çalıştığı için 4 kız kardeşiz biz, bizimle ilgilenemedi, biz bu eksikliği halalarımızla tamamladık. Halalarımız daha çok bizimle ilgilendi. Ama ufacık bir tebessüm ve ilgisini gördüğümüzde çok mutlu oluyorduk. Benim üvey kızım ben sana anne demek istiyorum, sen her şeyimle ilgileniyorsun dedi. Benim ondan böyle bir talebim olmadı. Hatta ona annesinin yerine geçmek gibi bir amacım olmadığını da söylemişim. Ama bu talebi beni çok mutlu etti. Hayatımın dönüm noktası gibi bir şeydi. Daha o küçücük aklıyla bunları düşünüp söylemesi ve bana öyle seslenmek istemesi beni anne olarak görmesi beni çok mutlu etmişti. Çünkü her şeyiyle ben ilgileniyorum. Haftanın 5 günü bizimle yaşıyor. Okuluyla dersleriyle ben ilgileniyorum. Ana sınıfını bitirdiğinden itibaren ben bakıyorum. Anne demek bence bu demek iste.” (G17)

Azınlıkta olmakla birlikte toplumda çocuk sahibi olmak istemeyen, kadınlığını annelik üzerinden tanımlamayan kadınlar da vardır. Görüşmeler sırasında katılımcılara bu konuda ne düşündükleri de sorulmuştur. Bu konuda yapılan değerlendirmelerin genellikle annelik ‘içgüdüsüne’, aile olmanın anlamına, toplumsal baskıya, evlilik kurumuna atıflarda bulunarak yapıldığı görülmektedir. Verilen yanıtlardan bir kaçına göz atmak faydalı olacaktır:

“Çok enteresan gelir bana. Yaradılışımızda var annelik içgüdü. Kadın olduğun zaman kardeşine de eşine de çok sevdiğin yakınındaki en çok sevdiğin insana da otomatik olarak annelik içgüdüyle yaklaşırsın. İnsan olarak değil kadın her zaman annelik içgüdüyle yaklaşır. Kadının doğasında vardır. Çevrem de de anne olmak istemeyen doğurmak istemeyen insanlar var. Saygı duyarım ama sebeplerini ne olabilir diye bende merak ederim, enteresan gelir. Hiç evlenmeyen çocuk sahibi olmak istemeyen insanı anlarım. Ama evli olup da çocuk sahibi olmak istemeyeni hiçbir zaman anlamam. Çünkü bence evlilik aile olmak demektir. Aile olmak için çocuk olması gerekir. Çocuk olmadığı zaman birbirini seven iki insan aynı evi paylaşıyor demektir o kadar başka bir şey yok. Flört dönemini düşün, ama evlisin, aynı evi paylaşan sevgili gibisin. Ama çocuk olunca 3 kişilik ya da 4 kişilik bir aile olunca, birlikte yemek yemeyi, birlikte gezmeyi, birlikte uyumayı, onlara göre hareket etmeyi, her şeyi birlikte yapıyorsunuz.

Çocuk olmadığına öyle olmuyor. Vur patlasın çal oynasın, ye, iç, gez, toz işte... İlk zamanlar olmasa bile ilerleyen dönemde bir eksiklik oluyor, rutine bağlıyorsun, iki sevgili gibi birbirimizi seviyoruz, aynı evi paylaşıyoruz dönüyor iş.” (G10)

“Ben çocuk olmadan da aile olabilindiğine inanıyorum. Aile için çocuk olmak gerekmiyor. Eğer eşinizle birbirinizi seviyorsanız, evinizde mutluyunuz o da bir aile. Küçük bir aile oluşturuyorsunuz. O evin iki insana ait olan bir çocuğun olması çok güzel bir şeydir.” (G11)

“Çok normal geliyor bana, olabilir. Bu onun kendi tercihi, istemeyebilir, çocuğu çok sevmeyebilir, ona büyük sorumluluk gelebilir ve baskı altında hissedebilir. Gençken şaşırırdım da şuanda insanları birçok konuda yargılamıyorum. Kendi bileceği iş kötü düşünmüyorum, kendi hayatını yaşamak istiyor olabilir.” (G4)

“Eğer anne ve baba sevgisi görmediyse, sağlıklı bir aile ortamında büyümediyse, yaşadığı psikolojiden dolayı istemeyebilir. Ona hak verebilirim. O kişi problemlili bir ailede büyümüştür ki aynı sıkıntıları çocuğuna yaşatacağını düşünebilir, ne kadar mutlu ve eşini seviyor da olsa, annesi ve babasıyla yaşadığı olumsuz düşüncelere kapılıyor olabilir. Bence ailevi yaşantıdan kaynaklanır.” (G11)

Bir başka katılımcı da çocuk sahibi olmak istemeyen kadınların sonradan pişman olabileceklerine vurgu yaparak düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir:

“Geçen Ajda Pekkan’ın röportajını okudum çocuk yapmadığıma pişmanım diyor, yalnız kalmış. Pişman olmayanını bilmiyorum. Bence genelde pişman olurlar. O yaşta insanlar yalnız oluyor çünkü. Yalnız oluyor eşlerinin ve çocuklarının şefkatine ilgisine ihtiyaçları oluyor. Yaşlanınca beklerler ya çocuklarım gelsin kapımı açsın ziyaret etsin. Çocuk gibi oluyor insanlar yaş ilerledikçe. Daha çok şefkat ve merhamete ihtiyaçları oluyor.” (G11)

Yukarıdaki ifadelerde dikkat çeken noktalardan biri de çocuk sahibi olmanın bir yaşlılık güvencesi olarak görülmesi ve yaşlılık dönemindeki yalnızlığın yaratacağı pişmanlıkla ilişkilendirilmesidir. Gittins küçük yaştan itibaren kadınlara kan bağının, sevgi kaynağı ve unutulmamanın garantisi olarak öğretildiğini ve bu söylemden dolayı kadınların çocuk sahibi olmama fikrini ürkütücü ve acı verici bulduklarını belirtir (1985).

Anne olmak istemeyen kadın toplumsal pek çok unsurla mücadele etmek zorunda kalır. ‘Doğal’ olana, ‘kaçınılmaz’ olana bir karşı çıkış olarak değerlendirilen bu süreçte bu kadınlar marjinal ilan edilerek, bencil ve hatta kimi zaman da anormal olarak etiketlenebilmektedir. Badinter kadınların etiketlenmekten kaçınmak için toplumsal beklentiye boyun eğmek zorunda kaldığına, bu söyleme boyun eğmeyenleri ise zorlu bir mücadelenin beklediğine işaret eder (1992b). Katılımcılardan birinin şu sözleri bu hususta ataerkil toplumun genel bakışını da yansıtır niteliktedir:

“Bencil olması gerekir. Her koşul tamam da kendisi istemiyorsa eğer kendini düşünüyor ve kendi için yaşamak istiyor demektir. Çünkü bir evladın olduğunda sadece kendin için yaşamazsın onun içinde yaşarsın. Hayatının çoğunu ona vermek zorundasın. İstemiyorsa ya toplumdaki korkuyordur. Ben artık eskisi gibi çocuk sahibi olmak istemiyorum. Eskiden çok istiyordum şimdi artık o kadar istemiyorum. Geleceğinden endişe duyuyor olabilir, ben öyle bir endişe duyuyorum şu anda. Ülkemizdeki olaylardan dolayı çocuğumun geleceğinin nasıl olacağını bilmediğim için endişeliyim, kaygılarım var.” (G7)

Aslında buradaki ifade kadınlar için çocuk sahibi olma kararının ne derece zor bir karar olduğunu ve özellikle de toplumsal baskının farkında olan kadınlar açısından yarattığı çelişkileri de göstermektedir. Görüşülen kadınların bazıları da annelik hissini oluşmadığından ve nasıl anne olmak isteniyorsa istenmemesinin de normal olduğundan bahsetmekte ve yadırgamadıklarını, normal olarak karşıladıklarını belirtmektedirler. Görüşülen kadınlardan biri:

“Hazır hissetmediğini o duygulara sahip olmadığını düşündürür. Hiç istemiyorsa anlayabilirim. Bazı insanların içinde annelik duygusu olmadığını düşünüyorum. Çocuğu olmuş olabilir, ama anne olmayı seçmek, anne olmak istemek çok farklı bir şey, alışlagelmiş prosedürü uygulamak çok farklı bir şey. Annelik duygularını içinde yaşamıyor, ondan bu şekilde istemiyor diye düşünürüm” (G17)

ifadesiyle bu konudaki görüşünü açıklamıştır. Yani çocuk sahibi olmayı istememe sebepleri, isteme sebepleri kadar çeşitlidir. Çiftin her iki üyesi tarafından paylaşılan çocuk istememe tavırlarının psikolojik kökeni ne olursa olsun, insan mutluluğunun evde mutlaka bir çocuğun bulunmasını gerektirmediğini ve özellikle kadınların annelik dışında, yani çocuk doğurmadan da dengelerini kurabildiklerini kanıtlamaktadır.

Dolayısıyla Badinter'in de belirttiği gibi çocuk doğurmayı ve anne olmayı seçmeyen kadınlar varoluşlarını ve özelliklerini annelik rolü dolayımı ile oluşturmamakta, yaşamlarının merkezine anne olma durumlarından ziyade kişisel isteklerini koymaktadırlar (1992b). Çocuk sahibi olmak istemeyen kadınları ataerkil sistemin söylemlerinden uzak ve bu söylemlere karşı durabilen kadınlar olarak gören bir katılımcı bu durumu annelik duygusunun hissedilip hissedilmemesiyle ilişkilendirerek şu şekilde değerlendirmiştir:

“Anne olmak istemeyen kadınlar var, o duyguyla beraber kişilikleri çok farklı oluyor gerçekten. Katı bağlarından sıyrılmış olabiliyorlar yaşam tarzı anlamında. Saygı duyuyorum, bir yargım, eleştirim olamaz. Bu bir duygu yoksa yoktur.” (G18)

Kadınlık, evlilik ve annelik arasındaki ilişkinin nasıl yorumlandığı ve özellikle evlilik ile çocuk sahibi olmak arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu kadınların özellikleri ve özellik kapasitelerine dair bazı ipuçları sunabilecektir. Bu nedenle görüşmeler sırasında kadınlara bu konularda bazı sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtlarından bir kısmı aşağıda verilmiştir. İfadelerin genelinde görüldüğü üzere kadın, evlilik, annelik ilişkisinde toplumsal ve kültürel algılayışların etkisi önemli bir yer tutmaktadır:

“Toplum baskısı var, aile baskısı var orda. Çünkü evlilik senden beklenen bir şeydi yerine getirdin. İkinci aşama evliliği oturtmak, üçüncü aşama çocuk. Sıralanmış, bekliyorlar.” (G18)

“Toplumdan dolayı kadın bunlara mecbur kalıyor. Doğudaki kadınların evlenmeme ve çocuk doğurmama korkuları var. Örneğin ben anne olmasam çocuk doğurmasam benim üzerime kocam evlenir diye korkuyorlar. Çünkü bizde her zaman çocuğu olmayanların üzerine kadın geldi ve ya bırakıldı ve ya bir yerde bir şey oldu, başına bir iş geldi. Bende hep onu göz önüne alıyorum ve başıma böyle bir şey gelirse ne yaparım diye korkuyorum.” (G1)

“Her kadın anne olmalı. Bir kadın bekâr kaldı mı evde kaldı yaşlandı derler. Her kadın evlenip anne olmalı mutlaka. Evlenmeden kadın çocuk doğuramaz. İlişki filan ortada olmadığı için nasıl olacak? Evlilik olmadan çocuğa karşıyım, günahdır. Günah olmasaydı karşı olmazdım.” (G16)

“Direk ve güçlü bir bağ var aralarında. Bunlardan biri olmadı mı bir eksiklik oluyor insanın hayatında. Mesela 40 yaşındaki biri evlenmedi diyelim, onun hayatında eksiklikler vardır. Evli ve çocuklu bir kadının mutlulukları o hazzı almayabilir hayattan mutluluğu eksik kalmış olabilir.” (G7)

“Evli olmadan çocuk sahibi olamazsın. Anne olmak zaten evliliği aileyi tamamlayan şeydir. Aile çocuksuz olur ama yarım olur. Senle eşin her şeyi yapabilirsin ama eve geldiğinde bir yalnızlık var. Ev bomboş, gürültü arıyorsun. Seni rahatsız edecek bir şey arıyorsun. Benim bildiğim çocuk neşedir, neşe de olmayınca aile yarımır. Çocuk olmazsa aile olunur ama yarım aile olunur.” (G8)

Dolayısıyla Çalışır'ın da dediği gibi kadın için kadınlığını tamamlayan evlenme ve ilk kez anne olmak oldukça önemlidir (2003). Kadının annelik rolüyle tanışıklığı çocukluk dönemindeki deneyimleriyle başlamakta ve gebelik dönemindeki rol modellerini izlemesiyle anlam kazanmaya başlamaktadır. Kadınlığın doğurganlık üzerinden kurgulanıp kadının da ancak annelik üzerinden bir özne olarak ilan edilmesi ataerkil tahakkümün önemli bir görünümüdür. Beauvoir da ailenin devam ettirilmesi için çocukluktan itibaren evlilik kurumunun benimsetilmesi ve bu şekilde kadın bedenlerinin de sınırlandırılarak denetim altına alınmasına dikkat çeker (1976). Ataerkil sistem kadınların anne olmasını desteklerken bir yandan da anne olmaya ilişkin normları inşa edip aktarır. Örneğin geleneksel toplumlarda kadının ‘doğal kaderi’ annelik olarak gösterilse de her şeyden önce evlilik olmadan çocuk sahibi olunması yadsınmakta hatta yasaklanmaktadır. Yani kimlerin anne olabileceği konusu toplumsal bir onayı gerektirmektedir. Kadınlık-annelik-evlilik ilişkisine dair sorgulamalarda dile getirilen hususlardan birisi de bu nokta olmuştur:

“Evlenmeden anne olabilirler. Kimseyi ayıplayıp kınamam ama çok zor bir şey. Toplum tabii istemez. Bizim toplumumuz henüz o kadar gelişmedi. Belki belli bir kesim bir şey demez ama geneli öyle değil. Çünkü adetlerimiz öyle gelmiş herkes öyle yapıyor. Bende mesela evlenmeden çocuk sahibi olmak istemezdim. Toplumun baskısını, kızacağına, dışlayacağına düşünerek istemezdim.” (G4)

“Birlikte yaşarlarsa o zaman sorun olmaz. Babasız çocuğa kesin karşıyım. Ama birliktelerse evliliğin önemi yok.” (G6)

“Kadınlar evlenmeden çocuk sahibi toplumumuzda olamaz. Ama keşke olsalar. İsteyen olsa bence. Çünkü evlenmek istemeyip sadece çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar da var. Evliliğin sorumluluğunu almak istemiyor. Ama toplum bu şekilde izin vermiyor. Eğer evlenmek istemeyip sadece çocuk istiyorsa- ki yaradılıştan gelen bir duygu var anne olmak- yapsın.” (G11)

Tüm bu söylenenlerden hareketle Gittins’in de dediği gibi anne olmanın kurallarının olması anneliğin sosyal bir kavram olduğunun kanıtıdır (1985). Dolayısıyla annelik biyolojik bir süreç olmaktan çok kültürel süreçlerin bir sonucu olarak görülmelidir. Malinowsky’nin de belirttiği gibi kültür bakımından geri ya da ilerlemiş olsa da hiçbir toplumda annelik sadece biyolojik bir özellik değil kültürel olarak kurgulanmış bir olgudur (2001).

Erkeklerin özneliği ve varoluşu onların çalışma yaşamına katılımı ve kamusal alanda yer alırları üzerinden şekillenirken kadının kendisini kamusal ve özel alanda bir özne olarak var etmesinde çok daha farklı süreçler işletilmektedir. Her şeyden önce kadınların çalışma yaşamına katılması bu sürecin en önemli parçası olarak görülmezken ‘annelik’ ön plana çıkartılmaktadır. Görüşülen kadınların geneli bu konularda benzer noktalara dikkat çekmişlerdir:

“Toplumda öncelik evlilik ve annelik, kariyer olmasa da olur. Kariyere çoğu önem vermiyor. Türkiye’de yaşıyoruz, Türkiye’de kadınların kariyerli olmaları çok da ilgi alanına girmiyor insanların. Kariyer kadınlar için 2. 3. planda geliyor genellikle. Çok da önemli değil. Bir kadının başarabileceğine inanmıyorlar, düşünmüyorlar. O yüzde kariyer olsa da olur olmasa da olur diyorlar, olsa da belli mesleklerde olsun istiyorlar.” (G17)

“On sene öncesinde bunun cevabı evlilik, annelik ve kariyerdı ama şimdi herkes kariyer peşinde. Kadınlar çünkü iyiye güzele çok çabuk alışıyoruz, toplum olarak öyleyiz. Çoğu insanda önce iş görüyorum. Benim olsaydı ilk önce çocuğum olurdu. Ben işine âşık bir kadını. 24 saat çalışsam gık demem. Ama çocuğum olsa bu kadar âşık olduğum işi bile bırakırdım çocuğum için. Evliliğim ve kocam için bırakmazdım. Ama çocuğum için bırakırdım. Çocuk başka bir şey, belki de şu anda çocuğum olmadığı için bu psikolojideyim. Normal yollardan çocuk sahibi olsaydım belki öyle düşünmezdim. Doğurup 3-5 ay bakardım sonra anneme

verirdim bakardı. Ama şu an da çocuğum olmadığı için bütün hayatım oymuş gibi.” (G10)

Beauvoir evlendikten sonra kadının mesleğini bırakmasına şaşdırmamak gerektiğini söyler (1976). Çünkü meslek kadının varoşunu tamamlamasında yani özneliğinde çok az bir yer kaplamaktadır. Toplum için kadın evlilik yoluyla ve çocuk doğurarak ‘kadın’ haline gelir. Kadının çocuk doğurmayı istememesi veya ertelemesi ise bireycilik, bencillik ve kariyer hırsı gibi atıflar üzerinden açıklanma eğilimi taşır (Mutlu, 2009). Toplumsal algılayışın ve baskının farkında olan katılımcılardan birinin şu ifadeleri tam da kadının gündelik hayatı içerisinde ve tecrübelerinden hareketle yukarıda tartışılan konuya ışık tutar niteliktedir:

“Önce annelik, kariyerinin peşine düşen kadınlar genelde suçlanır. Birinci ve en kutsal görev addedildiği için sen o görevi bırakıp kariyer yapacağım dediğinde, ruhsuz, biraz kadınlığı eksik, bir sorumluluktan vazgeçmişsin gibi algılıyorlar. Çalışmak kadının güvenini arttıran bir şey, kadını sağlamlaştırdığı için de anneliği daha sağlam olacaktır gibi geliyor bana. Öyle olmadığında birçok şeyi çocuk için, çocuğa göre yaptığında çocukta beklentin çok artıyor ve orda sağlıksız bir ilişki başlıyor. Senin için yaptım, senin için çalışmadım, senin için evdeyim gibi sevgi sözcükleri tarzında da ağızdan da çıksa kadının beklentisini yükseltiyor anne olarak. Her şeyini çocuğa vermişsin, bir sürü beklentin var, diğer türlü daha sağlıklı geliyor bana. İyi bir çalışma hayatı anne olarak daha başarılı yapabilir kadını.” (G18)

Bir başka katılımcının ifadelerinde kadınlar açısından bir özne olarak var oluş için kariyerinin ve çalışma yaşamına katılmanın nasıl ötelenerek evlilik ve anneliğin ön plana çıkarıldığı net bir şekilde görülmektedir:

“Benim için ilki annelik, ikincisi evlilik, en son kariyer. Bir de kariyer her zaman gelir ama çocuğu istediğin her an yapamıyorsun. Evinde eşin ve çocuğunla mutluysan kariyer olmasa da karnın doyar zaten.” (G1)

Aynı şekilde:

“Bana sorsan kariyer mi çocuk mu diye ben ilkokulda bile çocuk derdim. Böyle yaratılmışım. Topluma göre evlilik annelik kariyer. Bana göre evlilik olmayabilir

ama kesinlikle anne olmalıyım. Kariyer en son. Çünkü yapım öyle anne olmak için yaratılmışım” (G6)

ifadesiyle bir başka katılımcı da bir kadın olarak özneliğini anne olmak üzerinden inşa ederken bunu doğanın getirdiği bir nitelik olarak görmektedir. Ayrıca Miller’ın da belirttiği gibi annenin çalışma yaşamına katılmaması anne olan kadınların yalnızca anneliğe odaklanması gerektiğini düşündüklerinden kaynaklanmaktadır (2010).

Kadınlar artık hem bir anne hem de bir çalışan olarak başarılı olmayı istemektedir. Özellikle ülkemizde kadınların en çok tercih ettiği istihdam alanının kamu sektörü olması da iki rolün “dengeli” yürütülmeye çalışılması üzerinden açıklanabilir. Kadının bir meslekle bağının kurulmasında kadının rol ve sorumlulukları birincil belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar bu rolleri tam anlamıyla yerine getirmeyi mümkün kılacak meslekleri tercih edilmektedir. Bu noktada bazı meslek ve iş dalları kadının bu iki rolü yerine getiremeyeceği düşünüldüğü için kadına yakıştırılmayan meslekler olarak anlamlandırılmıştır. Kadınların toplumsal rolü nedeniyle ev hayatı ve iş yaşamı arasında denge kurmak zorunluluğu, kadınların annelik, eşlik rolünün bir uzantısı gibi değerlendirilen öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi mesleklere yönelmesine yol açmıştır (Koray’dan akt. Fidan vd., 2013).

Tüm bunların yanında kadının çalışma yaşamına katılımı ve buna ilişkin normlar, eril tahakkümün somutlandığı bir başka alanı oluşturmaktadır. Bunun göstergelerini görüşülen kadınların ifadelerinde bulmak mümkündür:

“Eğer ki evleneceği bir insan yoksa ve düşünmüyorsa o zaman kariyerinde gitsin diyorlar. Ama yine de bir öğretmen olsun istiyorlar, sabit ve bir yere kadar izin veriyorlar, memur olsun istiyorlar. Bir iş kadınına olumlu gözle bakmıyorlar. Belli biçilmiş mesleklerle kabul edilebilir görülüyor. Öğretmen olur, memur olur, masa başı iş olur bunlar kabul edilebilir ama bir bayanın dükkan açıp işini büyütmesine iyi gözle bakmıyorlar. Bir kadının başarabileceğine inanmıyorlar, düşünmüyorlar. O yüzde kariyer olsa da olur olmasa da olur diyorlar, olsa da belli mesleklerde olsun istiyorlar.” (G17)

Razon’a göre aslında annenin çalışmasının çocuk üzerinde yaratacağı etkileri tek bir faktöre indirgemek doğru değildir; annenin eğitim düzeyi, çalışma koşulları, çalışma nedeni, anne-çocuk ilişkisinin niteliği, aile ilişkileri, annenin yokluğunda çocuğun kim

tarafından nasıl bakıldığı, çocuğa bakan kişinin özellikleri ve bakanın sürekliliği, hangi gelişim basamağında olduğu, ailedeki çocuk sayısı ve çocuğun doğum sırası gibi bir dizi faktör etkili olabilir (akt. Akşit, 2009). Fakat çalışan anneler genellikle çocuklarını ihmal ettiklerini düşünerek sürekli suçluluk duymaktadırlar:

“Eğer çocuğuna vakit ayıramıyorsa işinden vazgeçmesi normal bir şey. O çocuğu güzel yetiştirmek, büyütmek bence işten daha önemli.” (G14)

“Benim kardeşim gıda mühendisi. Biz onu çok zorluklarla okuttuk. Birincilikle bitirdi. Evlendi bir sene sonra hamile kaldı. Hamilelik sürecinin sonuna kadar çalıştı, doğumdan sonra çalışıp çalışmamak arasında seçim yapmak zorunda kaldı. Yeni doğan bebeği tanımadığım birine emanet etmen çok zor. Annelik hisleri de baskın çıkıyor dolayısıyla işinden vazgeçti. Hep çocuk hem de işi aynı anda yürütemeyecekti. Hem çalışma saati hem de koşulları zordu. Anlayabiliyorum. Ama destekçileri olmuş olsaydı, annem çalışmıyor olsaydı ona bırakıp gözü kapalı işe giderdi.” (G17)

3.3. ANNELİĞE YÜKLENEN TOPLUMSAL ANLAMIN YANSIMALARI

Ataerkil sistemde kadın bedeni kültür içinde kurulduğu gibi aynı zamanda toplumsal kontrolün de somut olarak uygulandığı yerdir. Beden kontrolünün görünümlerinden biri de anneliğe yüklenen anlamlar bağlamında şekillenmektedir. Toplumsal olarak annelik aynı zamanda kadın olmanın bir gereği yani kadın özneliğinin bir koşulu olarak görülmektedir. Halk arasında “kısır” olarak adlandırılan, çocuğu olmayan bir kadının toplumda hareket alanı kısıtlanmakta ve üzerine kuma getirilmesi, şiddete maruz kalması ya da dışlanması sonuçlarını doğurabilmektedir. Aynı şekilde anne olan bir kadın ise toplumda daha rahat hareket ederek doğurganlığı dolayısıyla yüceltilmekte “tamamlanmış” bir kadın olarak ödüllendirilmektedir. Aktürk’e göre geleneksel toplumda yaşayan çocuğu olmayan kısır olarak adlandırılan kadın ise çocuk sahibi olmamakla davranış normlarını ihlal etmiş kabul edilmektedir (2006). Kadınlar açısından bakıldığında da kadınların küçük yaşlardan itibaren annelikle özdeşleştirilerek yetiştirilmesi biyolojik olarak çocuk sahibi olamama durumunun kendilerinin eksik ve statüsünün düşük olduğu algısının oluşmasına sebep olmaktadır (Campbell, 2003).

“Anne olmayana eksikliği varmış gibi acıyarak bakıyorlar, çocuğu olmuyor diye. Ben bunu hissediyorum. Her yerde değil, eğitimli insanlar bunu düşünmüyorlar ama cahiller düşünüyorlar. Çocuğu olmayanlar düşünüyor. Ben 40 yaşına gelmişim hala benim için dua ediyorlar çocuğum olsun diye. Ben buna üzülüyorum. Bu bir eksiklik değil sonuçta. Mesela birisiyle tanışyorsun. Çocuğun var mı diyorlar. Yok diyorum. İnşallah olur diye dualar ediyorlar. Sanki eksikmişim gibi davranıyorlar. Ya da tam tersi de oluyor bazen. Çocuğun mu var derdin var en güzeli diyenler de oluyor. İnsanlar bana acıyarak ve üzülen bakıyorlar.” (G7)

“Anne olan kadına daha fazla itina ve sevgi gösteriyorlar. O anne ya her şeyi bilir gibi bakıyorlar. Ama sen anne olmadığın için dışlanma var kim ne derse desin. Anne olmayan kadın dışa itilirken anne olan içe çekiliyor.” (G8)

“Onun çocuğu yok o bilmez. Sen ne kadar bilirsin ki? Anne olunca anlarsın diyorlar. Kardeşim askere gidince annem ağladı. Anne neden ağlıyorsun dedim, senin çocuğun yok sen anlamazsın dedi. Kendi öz annem belki bunu iyi niyetle söylüyor ama sen bilemezsin diyor, sen bilmezsin diyor. Belki ben o duyguyu daha fazla yaşıyorum özlem olduğu için ondan daha fazla yaşıyorum. Ama onlarda öyle bir bakış açısı var.” (G14)

Görüldüğü üzere Beauvoir’ın da işaret ettiği gibi ataerkil sistem içerisinde bu ‘sahte öznellik’ söylemleri aracılığıyla kadının varoluşunun ‘annelik’ üzerinden kurgulanması kadınların öznellik kapasitelerini kısıtlamaktadır (1976). Bu şekilde kadın varoluş ve öznellik bağlamında biyolojik yeniden üretim özelliği üzerinden tanımlanmaktadır. Bazı katılımcılar anne olan kadına toplumsal bakış açısını ve yaklaşımlarını farklı noktalara dikkat çekerek şu şekilde dile getirmişlerdir:

“İlgi çocuktan dolayı sanırım anne olana daha farklı oluyor. Mesela çocuklu arkadaşlarımla bir yere gittiğimizde sürekli konu çocuklardan açılıyor. Ve sürekli 4 kişiye 3 ü birbiriyle konuşuyor. Ben hep buna bağlıyorum. Ben tanımiyorsam eğer herhâlde çocuğu olmayana daha iyi anlarım. Ama herhâlde çocuğu olan gözümde daha yüksek olur. Anne diye herhâlde onun üzerine yoğunlaşırım. Değersizliğinden değil, ikisinde aynı değeri veririm, biri değerli ya da diğeri değersiz değil. İkisi de insan sonuçta. Ama çevre anne olana daha çok ilgi ve değer veriyor.” (G1)

“Çocuğu olan kadın birçok konuda daha toleranslı, daha saygı görüyor, bir takım dağınıklıkları, düşüncesizlikleri, hataları olabilir, ev hanımlığında kusurları olabilir, çocuğu var, çocukla ilgileniyor, bakımsızsa çocukla ilgileniyor, birçok şeyi çocuk sahibi olmaya bağlayıp o şekilde düşünebiliyor insanlar.” (G18)

“Anne olduğu zaman insanların tavırları ve bakış açısı değişiyor. Anne olanda bir masumiyet saflık ve iyin niyet var. Netice anne olmuş ve bir çocuk dünyaya getirmiş. Çocuk sahibi olan kadından ve olmayan kadından beklenen şeyler aynı değil. Aynı tutulmuyor, aynı kefedede tutulmuyor.” (G11)

Ataerkil sistemde çocuk sahibi olmayan kadınlar aynı zamanda ‘kuruyan ağaç’, ‘verimsiz toprak’ olarak görölmektedir. Delaney’in de belirttiği gibi çoğu toplumlarda erkek, tohum sahibi yaratıcı rolüneyken kadın tohumu besleyen toprak rolüdedir (2001). Dolayısıyla ‘aile’ olabilmenin yolunun çocuk sahibi olmaktan geçtiği algısından hareketle çocuğu olmayan çiftlere ‘ne zaman bir aile kurmayı düşündükleri’ sorulur. Yani aile olgusu evlilikten ziyade (ki evlilik kimi toplumlarda yasal ya da toplumsal onayı gerektirir) çocuk sahibi olmakla ilişkilendirilerek anlaşılır. Bunun yanı sıra çocuğu olmayan kadınlar ise çocuk sahibi olmaya ilişkin sorularla yıpranmakta, suçluluk hissi, horlanma, dışlanma, sadakatsizlik, boşanma veya tehdit edilme gibi sorunlar yaşamaktadırlar (Topdemir Koçyiğit, 2012). Görüşme yapılan kadınlardan bazıları çocuğu olmayan kadınların karşı karşıya kaldıkları olası durumları kimi zaman kendi deneyimleri kimi zaman da diğer kadınların deneyimleri üzerinden aktararak değerlendirmişlerdir:

“Kırıcı bakıyorlar, kırıcı davranıyorlar. Kulaktan kulağa konuşmalar oluyor, laf sokmalar, laf dokundurmaları oluyor. Zaman zaman, ilk evliliğime baktığımda, her aile toplantısında ya da görüşmesinde yeni evli olduğum ve yaşıмым da küçük olduğu noktasından yola çıkarsak ne zaman yapacaksınız, daha bir yapamadınız, beceremediniz, daha ne kadar geçecek, neyi bekliyorsunuz diye soru soruyorlardı. Bari doktora git, şunu yap bunu yap gibi, konuya hâkim olmadan yapılan yönlendirmeler çok oluyor. Bazen üzücü ve ağır eleştiriler de alıyorsun. Her aile toplantısından sonra eve gidip ağladığım çok olmuştur. Bu anlamda hassassınız. Buna odaklı yaşıyorsunuz. Sürekli kafanızda anne olma ve çocuk isteği ile yatıp kalkıyorsunuz, belli bir dönem. Bunu kafanızdan atana kadar olmayacağını kanıksayana kadar ya da umudunuzu kesip rafa kaldırana kadar sürekli onunla

yaşıyorsunuz, onunla yatıp kalkıyorsunuz. İnsanların belki o amaçla yapmadığı şeyler bile size o amaçla yapılmış gibi geliyor. Tanıdığınız insanların normalde yapmayacağı bir şeyi yaptığında çocuğuna aşırı ilgi gösterip senin gözüne sokarak yapıyor olması bile sana batıyor, üzüyor incitiyor, ona sahip değilsin çünkü. Aynı zamanda evlendiğiniz kişileri söyleyip, onun çocuğu oldu, bunun çocuğu oldu sen yerinde say, senden bir halt olmadı gibi konuşmalar var. Bakışlar tavırlar oluyor. Bunlarda insanı üzüyor, kırıyor yani.” (G17)

“O kadınlara hep acıyan gözlerle bakıyorlar, acıyorlar. Zavallı çocuğu yok, meyvesi yok. Böyle laflar çok duymuşumdur. Horlamak ve dışlamak görmedim. Sorular oluyor ‘neden yapmıyorsun’ gibi...” (G9)

Kızılkaya'nın belirttiği gibi kadınlar çocuk istemese bile kocası istediği için, analık duygusunu tatmak, ailedeki yerini sağlamlaştırmak ve çevrenin kınayıcı baskısından kurtulabilmek için birçok çarelere başvurmaktadır (1987). Bu baskıyı deneyimleyen görüşülen kadınlardan biri durumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuğu olmayana sanki daha farklı bakılıyor ya da bana öyle geliyor. Bir topluma girdiğimizde, 10-15 kişiyiz, benim çocuğum yok, herkesin gözü benim üstümde olur. Onun çocuğu yok, neden yok... Orada çok sıkıntı geliyor bana. İstemiyorum sormaları beni sıkıyor. İlgi farklı bunu çok iyi biliyorum.” (G13)

Görüldüğü gibi birçok toplumda kadının çocuk doğurması yani anne olması oldukça önemlidir. Çocuk doğurmanın önemli olduğu geleneksel toplumlarda ise kadın üzerindeki sosyal baskılar ve yaptırımlar değişkenlik göstermekle birlikte ortak özellikler de göstermektedir. Hemen hemen ataerkil sistemin şekillendirdiği çoğu geleneksel toplumda infertilite ile ilgili sorunlar kadınlara yüklendiği için onların yaşam ve hareket alanı kısıtlanmakta, varoluşları üzerinde oldukça etkilerinin olması sebebiyle öznellik kapasiteleri de kısıtlanmaktadır. Irigaray, kadın bedeninin ataerkil sistemin kurallarıyla belirlenerek, tahakküm altına alındığını ve kadının bedeninin böylece bir denetim mekanizması oluşturduğunu belirtmektedir (2006). Kadın ise toplumsal bir konuma sahip olmak için özneliğini bu kurullarla inşa etmekte ve gündelik hayatta bu kurallara tâbi olmaktadır. Evlilikte çocuk sahibi olmaya ilişkin normlar da doğrudan bir baskı olmasa dahi kadınlarca bilinmekte ve kimi zaman evliliğin gözden geçirilmesi düşüncesini dahi yaratabilmektedir.

Çocuğu olmadığı için depresyona girdiğini ifade eden bir katılımcı boşanma konusunda doğrudan bir baskı görmemekle birlikte bir anlamda eşine haksızlık ettiği veya bunun bir kusur olarak algılanmasının farkında olduğu için kendisinde de boşanma fikri oluştuğunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Boşanma sebebidir. Bir sürü boşanan insan var. Ben de neredeyse boşanıyordum. O sıra depresyonda oluyorsun ve sağlıklı düşünemiyorsun. Ben de düşünmedim değil. Çocuğum olmuyor diye değil karşımdakinin çocuğu olsun diye. Toplumda göre zaten eksiksin. Kusur sende mi diye soruyor... Herkes kusur olarak görüyor. Bana boşan diyen olmadı.” (G6)

“Eğer ki benden dolayı çocuğun olmuyorsa eşimi bırakacağımı söyledim ilk başta. Çünkü bir gün eşimin gelip senden, senin yüzünden çocuğum olmadı demesini istemezdim. Eksiklikten değil, gün gelir de bir çocuğa üzülen bakarsa zoruma giderdi.” (G9)

“Hayır değil. Bizde eşimden sorun ama bir günden bir güne eşimden boşanayım demem. Toplumda öyle bir algı var. Hatta bizim köyde bir kadının doğuştan rahmi yok diye kuma getirdiler üzerine. Çok zoruma gitti çok üzüldüm. Ama eşime karşı hiç öyle düşünmedim. Aynı şey bende de olabilirdi. Beni bırakacağı anlamına gelmez bu. Ben eşimi boşayıp başkasıyla mı evleneyim olmaz, benim vicdanım kaldırmaz. Sorun eşimde olsa eşim yapar mıydı sanmıyorum ama yine de bilemem.” (G8)

Bazı katılımcılar çocuğun olmaması durumunda bunu yaratan tıbbi koşulları ‘sorun’ olarak değerlendirirken evlilik üzerindeki etkisi ve sosyal çevrenin önemli bir baskı unsuru olabileceğinin farkındadırlar:

“Bizde çevre etkili, yoksa biz mutsuz olmayız. Eşim dolduruşa gelebilir ve ya biri eşime senin çocuğun olmuyor derse eşim bunu evde problem yapabilir. Sorun bende değil Hüseyin’de olsaydı ben boşanmazdım, çevre baskısı da olsa onu bırakmazdım.”

“Benim eşimdeydi sıkıntı. Ben ne eşime ne de eşimin ailesine bir gün bile eşimde sıkıntı olduğunu yansıtmadım bir gün bile. Aksine hep – bu kadar çocuk sevip istememe rağmen- ona hep olsun ben seninle olayım ömür boyu çocuksuz da yaşarım gerekirse evlat edinir diye ona moral vermeye çalıştım. Eğer sıkıntı

bende olsaydı eşimde bana aynı yaklaşımda bulunurdu bunu çok iyi biliyorum. Ama eşimin ailesi öyle yaklaşmazdı. Eşimin ailesi beni hiçbir şekilde istemezdi onlarda bunu gördüm biliyorum. Toplumda da böyle bir algı var. Yeni nesilde yok belki ama eski kafalılarda var bu da ailelere yansıyor. Erkeğin çocuğunun olmamasını kadın ve kadının ailesi kabul edebiliyor ama kadının çocuğunun olmamasını erkek ya da erkeğin ailesi kabul etmiyor. Bu zihniyetten kaynaklanıyor. Erkek kaldıramaz kadın kaldırabilir.” (G10)

3.4. BİR TERCİH YA DA BİR ZORUNLULUK OLARAK ANNELİK

Toplumların sosyal ekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak şekillenen toplumsal cinsiyet rolleri düzeni buna uygun çeşitli mekanizmalar da üretir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri rejimleri ve buna uygun olarak gelişen yöntemler ve mekanizmalar, tarih içinde, coğrafyaya, zaman, sınıfa ya da ırka göre olduğu kadar toplumun siyasi ve ekonomik koşullarına göre de çeşitlilik gösterir (Ökten, 2009). Sencer’e göre evlilik ile ilgili diğer bir konu evlenme yaşının küçüklüğüdür. Kadınlar için daha da düşük olan evlenme yaşı, doğurganlık potansiyelinin en üst düzeyde harekete geçirilerek çocuk sayısının olabildiğince artmasına yol açmaktadır (akt. Ökten, 2009). Çünkü küçük yaşta evlenen kadınlar bilinçli olmadığı için toplumsal baskı ve içselleştirilen söylemlerle hareket ederek çocuk sahibi olmak istemektedirler:

“Kimine göre zorla, kadın istemiyor ama eşi istiyor diye yapıyor. Kimisi de istiyor da yapıyor. 16 yaşında millet bir şey demesin diye çocuk istiyordum. Görümcemle aramda 6 ay vardı o hemen hamile kaldı, diyecekler ki bak o evlendi hamile kaldı ben kalamadım. Bunu söylemesinler diye istiyordum. Toplum baskısı hep, 16 yaşında ben o çocuğa bakamayacaktım bile. Onlar istiyor diye ben istiyordum. Önceden hiçbir şey bilmiyordum. Önceden başkasının zoruyla olurdu. Cahillik işte.” (G14)

Ayrıca Türkiye’nin doğu bölgesinde çok daha net görülen Özbay’ın da belirttiği gibi kadının statüsünün doğurganlığı ile ilişkilendirilmesi durumudur (akt. Ökten, 2009). Yani ataerkil sistem normların geçerli olduğu toplumlarda, kadınların toplumda var olma nedenleri doğurma kapasitelerine indirgenmektedir. Sancar ve diğerlerine göre annelik, kadınları en fazla güçlendiren deneyimlerden biridir; çünkü kendilerini var edebilecekleri meşru bir alan açar (akt. Ökten, 2009). Ayrıca kadınlar doğurdukları

çocuklarla değil doğurdukları çocukların cinsiyeti ile kadınlıklarının statüsünü belirtmektedirler. Görüşülen kadınlardan biri:

“Genelde mecburiyetten doğuruyor. Bir kadının 5 kızı dahi olsa o kadın kadın mıdır? Her sene kız doğuruyor, oğlan doğuramıyor diyorlar. Bizim oralarda oğlan daha değerlidir. Erkek çocuk olsun diye doğurmak mecburiyetinde kalıyorlar. Benim komşumun 9 kızı var. Her sene hamile kalıyor. Görümceleri hep dövüyordu, sen kadın mısın, kadınsan bir erkek evlat getirseydin ya diyorlardı... Sanki kadının suçu, yaratan Allah'tır, belki hayırlısı budur.” (G16)

Türkiye'nin doğusunda ya da batısında yetişmiş olmanın anneliği bir tercih mi bir zorunluluk mu kıldığı üzerinde etkili olduğunu belirten katılımcılar kimi zaman kendi deneyimlerinden de hareketle bu konudaki görüşlerini açıklamışlardır:

“Buralarda bir tercih mi değil mi bilmiyorum ama bizim tarafta bir mecburiyet. Evlendin mi çocuğun olacak. Mesela ben buradan Urfa'ya gidiyorum ya “sen neden çocuk yapmıyorsun niye çocuğun olmuyor bak çocuğun olmazsa eşin seni bırakır, neden çocuğun olmuyor sorun kimde? Sende mi eşinde mi? Sende sorun varsa doktora git sor. Yoksa eşin evlenir seni bırakır” diyorlar. Her gittiğimde hemen hemen birkaç kişiden duyuyorum. Ben de biz istemiyoruz böyle mutluyuz, Allah bize nasip etmedi, maddi durumumuz iyi değil diyorum ve bir şekilde geçiştiriyorum çok muhabbet etmiyorum.” (G1)

“Bazıları için zorunluluk bazıları için tercih. Bazıları düşünüyor ki hemen çocuğum olsun kaynana yükünden kurtulayım, laflarından çekiniyor çünkü. Sen bizi torun sahibi edemedin, bir evlat veremedin gibi laflar ederler. Bazıları kendi isteği ile çocuk sahibi olmak istiyor. Bazıları da kesinlikle istemiyor nefret ediyor çocuklardan. Çünkü ya eşinden şiddet görüyordur ya da istemeden hamile kalmıştır.” (G8)

“Anne olmak kimi için mecburi kimi için değil. Toplum baskısından: neden çocuk yapmıyorsun”. Mesela tüp bebek bölümünde bazen kızlar ağlıyordu, çocuğu olmazsa boşarlar diye.” (G3)

Toplumsal cinsiyet toplumsal olarak kuruluyor ise bu, kalıpların tarihsel ve toplumsal olarak inşa edildiği anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin doğu bölgelerinde de kadın cinselliği ve bedeni üzerinde, bölgenin kültürel yapısına göre

şekillenen bir anlayışın ve buna uygun çeşitli mekanizmaların olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Ataerkil sistem söylemlerini içselleştiren ve toplum yaptırımlarının olduğu yerlerde kadınlar evlilik, anne olmak gibi durumları sorgulamadan olağan bir durummuş gibi kadının geçirmesi gereken evrelermiş gibi normal karşılanmakta ve bu mecburi tercihler sorgulanmamaktadır. Genel olarak kadınların kendileri için ve kendilerine göre değil daha çok aşiret ya da topluma uygun davrandığı erkek egemen bir anlayış ve tutum hâkim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik bu anlayışın izleri bölgede geleneklerden törelere, toplumsal ve bireysel davranışlara kadar geniş bir alanda yansıma bulmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin doğusunda çocuk doğurmanın mecburi olarak görülmesi kadınların anneliği bir tercih olarak görmemelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda, bölgedeki kadının statüsü, kadının evde/evin içinde ve evin dışındaki konumunu belirleyen diğer bir ifadeyle kadının bedeni ile cinselliği üzerindeki geleneksel kontrol ve cinsiyetler arası eşitsizliği besleyen, koruyan ve yeniden üreten mekanizmalar üzerinden anlaşılabilir. Bu mekanizmalar; erken, zorla ve/veya görücü usulü evlilik, çökeşlilik, başlık parası, boşanma kuralları, namus cinayetleri gibi aile ve akrabalığa ilişkin toplumsal göstergeler ile kadının eğitim durumu, kadının çalışma olanakları, iş, siyasal ve toplumsal hayata katılım düzeylerini gösteren daha çok ekonomik göstergelerdir.

“Artık zaman değişiyor tercih ediliyor bence. Eskiden mecburdu ama şimdi tercih meselesi. Eskiden gelenek, toplum baskısı vardı. Gelenekti, evlenirsin çocuğun olur. Bir doğa olayıydı bu. Ama artık biraz bekleyelim, düşünelim denilebiliyor.”
(G7)

Bu durumun tercih olduğunu belirten kadınlar çevrelerindeki kadınların da anneliği tercih olarak algıladığını söylemektedirler. Çocuk sahibi olmayı daha önceleri bir mecburiyet olarak düşünürken şimdi bir tercih, bireysel bir istek haline geldiğini belirten bazı katılımcılar olmuştur:

“Ben gerçekten anne olmak istiyorum. Bir de annelik nasıl bir duygu diye çok merak ediyorum. Benim için mecburi değil aslında. 3 yıldan beri anne olmayı istiyorum. Evlendiğim ilk yıldan beri herkes “çocuk yap, çocuğun olsun” diyor. Ben hep millete karşı “evet olsun” diyordum ama benim içim bir türlü istemiyordu. Birkaç yıl önce doktora gidiyordum ama kendime güvenemiyordum. Ben nasıl anne olacağım nasıl çocuğuma bakacağım bilmiyordum ki. Ya

boğarsam ya bir şey yaparsam, hasta olursa gibi korkularım vardı. Ama son iki yıldır çocuğa bakabilirim, o sorumluluğu alabilirim. Zaten sorumluluğunu alabileceğim için istiyorum.” (G1)

Toplum baskısı ve evliliğin devamına ilişkin kaygıları çok yoğun olarak tecrübe eden kadınlar için çocuk sahibi olmaktan başka bir seçenek yoktur. Bu durum o derece etkili olabilmektedir ki kadınlar çocuk sahibi olabilmek için her şeyi göze alabilmekte ve fiziksel vb. acılara dahi razı olabilmektedir:

“Çevre baskısı olmasın ve eşim üzerime evlenmesin diye çok istiyordum. Neler çektim, ne ilaçlar kullandım, içtim mi kafam yerden kalkmıyordu. Diyordum olsun ben zehir olsa içerim. Benim eşim çocuğum olmuyor diye başka kadın getirecekti, sadece çocuk için. Ama beni seviyordu. Onu sadece çocuk için alacaktı. Bizim çocuğumuz yok onla evleneyim çocuk getirsin dedi. Bende kabul ettim. Sonra kafasına girdiler kızın, kız dedi ben istemiyorum. Kız yine kuma gitmiş başkasına. Ben de aslında istemiyordum. Eşim malı mülkü var diye, evin büyük çocuğu diye bu kadar çok çocuk istiyor. Bu adam öldüğünde oğlu çocuğu yok malı mülkü kime kalacak deniliyordu. Yoksa eşim evlenmeyi hiç istemedi.” (G15)

3.5. ANNE OLMAK: BİYOLOJİK ANNELİK Mİ SOSYAL ANNELİK Mİ?

Annelik olgusuna birçok kuramcı farklı açılardan yaklaşmaktadır. Kimi kuramcıya göre annelik, biyolojik bir durum iken kimine göre ise bu sadece toplumsal süreçlerin bir sonucudur. Demir’e göre kadın anne olarak doğmamakta fakat anne haline getirilmektedir (1997). Anneliğin biyolojik bir süreç olarak görülüp görülmediği konusunda görüş belirten katılımcılar biyolojik ve sosyal annelik arasında kimi zaman farklar kimi zaman benzerlikler üzerinden görüşlerini açıklamışlardır:

“Çocuğu alırsam ve büyüdüğünde çevre bu senin annen değil derse çocuk kalkıp bana bir şey derse çok üzülürüm. Evlat edindiğim ile kendi çocuğum arasında anne olmadığım için bir fark var mıdır bilmiyorum. Benim için çocuk hep çocuktur, bütün çocuklar aynıdır. İlla benim olsun benim canımdan olsun diye bir şey yok. Ama emeklerim boşa gider diye korkuyorum.” (G1)

Evlendikten uzun bir süre sonra çocuk sahibi olan bir katılımcı bu konudaki düşüncelerini ve hislerini şu ifadelerle paylaşmıştır:

“Biyolojik olarak çocuk doğurmak gerekmez anne olmak için ama ben karnımda da hissetmek istedim, nasıl bir duygu diye çok merak ediyordum. Yuvada birçok çocuk var öyle de anne olunabilir, bana çok daha farklı ve kutsal geliyor. Ben kendim hissetmek istedim. Ben yapamam gibi geldi. Yani ben daha çok hissetmek istedim. Bir de kedi aldık. Ben bebek gibi seviyordum onu. İlk aldığımızda bebeğime nasıl bakıyorsam kucaklıyorsam ona da öyle bakıp kucaklıyordum. Bence bir de evlatlıkta eğer bebek alıyorsan bence hiçbir farkı yok. Yetiştirmek mesele. Çünkü onu yetiştirerek ve onunla vakit geçirip emek vererek annelik duygusunun geliştiğini düşünüyorum. Anne olmadan önce karnımda hissedeceksin ve orda başlayacak annelik diye düşünüyordum. Ama ben doğurduğumu hissetmedim ki. Belki normal doğum yapsaydım farklı olurdu diyordum. Eğer bebeğimi yurttan alsaydık aynı şey olurdu. Hamileyken falan hikâye. Hani karnımda hissetmek çok güzel ama cesaret işi herkes yapamaz evlat edinemez. Çevreden duyması falan değil. Yani zaten sonunda çocuk çevreden duyacak. Bir de artık aile danışmanları var. Onlardan destek alarak söyleniyor da sevemem gibi geldi bana. Belki çocuğum olarak kabul edemem gibi geldi. Eşim de istemedi. Başkasının çocuğu olacağı için istemedi. Belki can kan bağı olsun istedi o yüzden belki de. O zamanda hemen kapattı konuyu. Pek konuşamadık.” (G4)

Bir başka katılımcı için de kan bağına sahip olmak önemlidir:

“Evlat edinebilirsin. Kendi doğurduğun ile evlat edindiğin arasında bir fark olur. Karnımda hissetmek, onu taşımak, kendi tipin, kendi genin, eşin sevdiğin bir insansa istiyorsun ki ortak bir şeyin olsun, şu şuna benzesin ortak özellikleriniz olsun... Evlat edindiğini de seversin ama arada fark olur.” (G6)

Bunun yanında anneliği biyolojik yeniden-üretime indirgemeyen ve hatta bu görüşünden dolayı zaman zaman başka insanlarla tartışmak zorunda kaldığını ifade eden bir kadının deneyimleri şöyledir:

“Hiçbir şekilde anne olmak için doğurmak gerektiği düşüncesini etmiyorum. Anne olmak için çocuk doğurmak gerekmiyor. O konuda hatta tartıştığım çok insan vardır. Benim evliliğim devam etseydi ve çocuğum olmasaydı kesinlikle

evlat edinirdim. Çünkü hayatta her şeyin nedeni olduğunu düşünürüm. O öksüz kalan, kazada ölen, annesi babası terk eden, ya da annesinin babasının hapse düşmesi gibi bir milyon çocuğun öksüz kalması için milyon tane de sebep var. Ve hayatta hiç bir şey tesadüf değildir. Ve o çocuklar için Allah tarafından bir şey olması gerektiğini düşünüyorum ve kesinlikle doğurmadan da annelik ve babalık yapılacağına inanan bir insanım. En azından içimde o vicdan ve sevgi var. Hatta eşime şunu da söylüyordum. Çocuğumuz olsa bile maddi durumumuz iyiye eğer yine ailesi olmayan muhtaç olan aileye ihtiyacı olan bir çocuğu evlat edinelim diye bir teklifte bulunmuştum. Çevremdeki herkese de bunu empoze etmeye çalışıyorum. Bu çok özel bir şeydir. Çevre bakmıyor, zihniyetler bu kadar kapalı, yok ben başkasının çocuğuna bakamam, annelik yapamam, sevemem, korkuyorum... Böyle bir korkuyla yaklaşırsan zaten sevemezsin. Bana o tarz düşünenler bana hep tuhaf gelmiştir hala tuhaf geliyor. Hala da o kanıdayım kesinlikle evlat edinirim.” (G10)

Biyolojik olarak çocuk sahibi olmadığı için bir kız çocuğu evlat edindikten 10 yıl sonra ikiz çocuk doğuran bir katılımcı duygusal anlamdaki ve sosyal anlamdaki deneyimini şu şekilde dile getirmiştir:

“Büyük kızım evlatlık. Eşim dedi çocuğumuz olmuyor evlatlık aldık. Onda annelik yaşadım. O diğer iki ciğer (ikizleri) başka o başka. İkisi de evladım, çok seviyorum. Ciğer de çok başka oluyor. Ama o kızımın yeri de bambaşka. Çevremdeki herkes biliyor. Herkes bana teşekkür ediyor. Ne mutlu sen bir kızı böyle yetiştirip bu yaşa getirdin diyorlar.” (G15)

Hamileliğinin dokuzuncu ayında olan bir katılımcı özellikle evlat edinme konusundaki düşüncelerini, hislerini ve çelişkilerini şu ifadeleriyle paylaşmıştır:

“Aslında doğurduktan sonra cevaplamam daha sağlıklı ama mantıken duygusal olarak bence gerekmiyor. Çünkü doğurduğu halde annelik yapamayan çok kadın gördüm. Hep kutsallaştırıldığı gibi her doğuran kadın anne olamıyor bence, doğduğumuzda kadın olmadığımız gibi. Kadınlıkta erişilen bir şey bence, kendini doldurman gerekiyor. Anne olmak için de aynı şey geçerli. Doğanın bir parçası çünkü. Biriyle birlikte oluyorsun ve çocuk oluyor. Emek veriyorsun, sorumluluk alıyorsun, senin olmayan bir çocukla bağ kurmaya çalışıyorsun, bu daha değerli bence. 9 ay taşıyıp da anne olamayan bir kadının anneliğinden daha kıymetli. Ben takdir edildiğini çok gördüm. Zor olduğunu da söylüyorlar. Ben

yapamam deyip takdir eden çok fazla. Hep de Şu hikâye anlatılır: kadın evlat edinmiş, sonra kendi çocuğu olmuş, ayrımcılık yapmaya baŐlamıŐ. Doğurduğu gibi olmaz hikâyeleri de çok. Doğurduğu o çocuğu her Şekilde kabullenme durumun var, senin oluyor tamamen ve o kötü özelliklerde senden geliyor, tıpkı insan kendini savunur gibi o çocuğu da savunuyor. Ama çocuğu dışarıdan aldığuında belki de insan kendini o kötü durumlardan sorumlu hissetmediğu için kendini dışına koyabiliyor ya da sahiplenemiyor olabilir. Böyle düşünmese bile bilinçaltında böyle bir Şey olabilir. Anneler çok korumacı, çocuğunun hastalığını kabul etmeyen bir sürü anne var. Evlat edindiğuinde her Şeyi batabilir, zor gelebilir.” (G18)

Kadınlar varoluşlarını erilliğin belirlemiŐ olduğu alanlar dâhilindeki kadınlık kodlamaları üzerinden inşa ederler. Bu bağlamda çocukluktan itibaren içselleştirilen bu cinsiyet atıfları ve kodlar aracılığuıyla da kadın bedeni kurgulanarak bu alanlar dâhilinde öznellikleri, öznelik kapasiteleri sınırlandırılmaktadır. Mülakatlarda ifade edilenlerden de görüldüğu üzere kadınların bazıları inşa edilmiş öznellikleri bir diğer ifadeyle ‘sahte özneliğu’ kabul ederken bazıları bu inşa edilmiŐliđuin farkındalığuıyla bu durumu sorgulayabilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KADINLIĞIN VE ANNELİĞİN TOPLUMSAL İNŞASI: TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDE BİREYSEL TECRÜBELER, 'TEDAVİ' SÜRECİ VE ÖZNELİK KAPASİTESİ

Bu bölümde mülakat yapılan katılımcıların deneyimlerinden hareketle toplumsallaşma sürecinde anneliğin inşası ve anne olamama durumunun toplumsal ve bireysel baskısı, bu baskıların deneyimlenmesi; tedavi sürecinin nasıl deneyimlendiği ve son olarak toplumsal baskıya direnme süreci ile özgürleşme ve öznellik kapasitesi imkânları incelenecektir.

4.1. ANNE OLMA İSTEMİ, ANNELİK 'İÇGÜDÜSÜ': ÇOCUKLUKTAN BAŞLAYAN ÖĞRENME SÜRECİ

Ataerkil sistem içerisinde kadınlar doğar doğmaz kıyafetleri, ilgileri ve oyunları ile eş, anne ve bakan, gözeten, kollayan cinsiyet rollerini içselleştirecek şekilde yetiştirilirler. Çocukluk dönemlerinde oyuncak bebekler, çay fincanları, çaydanlıklar, tencereler, ütüler onları gelecekte 'kaçınılmaz' olarak bekleyen ev kadınlığı ve anneliğe hazırlanmanın minik araçları olarak değerlendirilebilir. Metin'in de işaret ettiği gibi bu oyuncaklarla kız çocuklarının kendilerini annelikle özdeşleştirmeleri sağlanır (2012). Oyuncakların da cinsiyetlendirildiği bu süreçte kız çocuklarının oyuncakları yumuşak, tüylü, ev içine yönelik oyuncaklar iken erkek çocuklarının oyuncakları silah, kılıç, araba gibi güç atfedilen ve ev dışına yönelen oyuncaklardır. Hatta tüylü hayvanlardan kedi ve tavşan kız çocuklarına, aslan ve kaplan oyuncakları da erkek çocuklarına hediye edilir. Oyuncaklarda olduğu gibi oyunların da cinsiyetlendirildiği görülmektedir. Erkekler hırsız-polis, futbol vb. oynarken kızlar ise evcilik oyunu, ip, sek sek vb. oyunları oynarlar. Kısaca ifade etmek gerekirse oynanan oyunlar ve oyuncaklar yalnızca birer oyun ve oyuncak değil çocukları gelecekteki rollerine hazırlayan birer araç olarak işlev görmeye başlar. Görüşülen kadınların yaşamlarında bu sürecin izlerini sürebilmek için çocukluk dönemlerinden hatırladıklarını anlatmaları istenmiştir. Aşağıdaki ifadelerde de

görüldüğü gibi anlatılanlar, kız çocuklarının kadınlığa ve anneliğe ‘hazırlanma’ ve kendilerini bu olgularla ‘özdeşleştirme’ sürecinden geçtiklerini doğrular niteliktedir:

“Taş toprak çiçek böcek bebeğim de vardı evcilik oynardım. Ama ağırlıkla oyunlarım bahçedeydi işte. Çok emzirdim bebeğimi. Bayağı annelik yapıyordum ona.” (G17)

“Ev yapardık, küçük bebekler yapardık. Ben çocukken ev hanımı olayım çocuk doğurayım isterdim.”

“Sokakta çok oynardım. Evcilik falan çok oynardım. Kız arkadaşlarımla hep 18 yaşımızı hayal ederdik. 18 yaşında olacak mıyız? Evlenecek miyiz? Çocuklarımız olacak mı?” (G10)

Oyunlarla birlikte söylemlerle çocuğa aktarılanlar da cinsiyetin öğrenilip içselleştirilmesinde etkili olmaktadır. Örneğin ‘erkekler bebekle oynamaz’, ‘kız gibi ağlama’, ‘hanım hanımcık ol’ gibi söylemler ve tanık olunan cinsiyet temelli farklılıklar çocukların da kendi cinsiyetlerine ‘uygun’ davranma pratiği geliştirmelerini sağlar. Dolayısıyla böyle bir süreçte arkadaşlık ilişkileri, evliliğe bakış, meslek seçimi gibi unsurlar da etkilenmekte ve şekillenmektedir. Meslek tercihi bağlamında incelendiğinde Yavuz’un da araştırmasında tespit ettiği gibi erkek çocukları daha çok pilot, araba yarışçısı, astronot, futbolcu olmak ister (akt. Gündüzkalan, 2010). Kız çocuklar ise küçük yaşlardan itibaren bebekler, evcilik oyununu kurguladıkları ev gereçleri, ütü, ayna, tarak gibi oyuncak setleriyle oynarken içselleştirdikleri annelik rolüne özenmektedirler. Kız çocuklarından da genellikle insanlarla ilgilenmeyi gerektiren ve kadınların şefkatli, duygusal olarak tanımlanan yapılarına uygun olarak öğretmen, doktor, hemşire, avukat, hostes gibi mesleklere ilgi duydukları görülmektedir Bu tespit, görüşmelerde ifade edilenlerce doğrulanır niteliktedir:

“Küçükken hep anne olacağımı düşünürdüm. Sorarlardı ne olacaksın diye ben anne olmak istiyordum derdim. Ama tabi öğretmen olmak istiyordum. Ama hep evlenmek vardı. Evleneceğim, çocuğum olacak, anne ve babamın veremediklerini ben çocuğuma vereceğim derdim.” (G6)

“Öğretmen gibi bir şey olmak isterdim. Okuyup bir yere varmak, sevip evlenmek ve çocuğum olsun isterdim. Eşim oldu ama işte çocuğu bekliyoruz.” (G5)

“Bir çocuk sahibi olma isteğim hep vardı hep. Nasıl oluştu hatırlamıyorum ama yapım öyle ben kardeşlerime de öyleyim. Anaçtım. Hep hayal kuruyordum. Reklamlardan çok etkileniyordum. Filmlerdeki görüntülerden çok etkileniyordum.” (G6)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere toplumsallaşma sürecinde toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılması ve pekiştirilmesinde medya çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda akademik pek çok çalışma ve araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmaların da ortaya koyduğu gibi özellikle televizyon programlarında kadınlar genellikle iyi eş, iyi ev kadını, iyi bir anne olarak sunulmaktadır. Özellikle televizyon reklamlarında iyi bir eş ve anne rolünde izleyiciye sunulan kadın imgesi ile kadınların ‘ev hanımı’ rolü vurgulanmaktadır (Ilgaz Büyükbaykal, 2007). Çelik’e göre televizyon kadını sembolik olarak yok sayan, kadınların ev kadını ya da anne olmadıkça önemli olmadıklarını belirten mesajlar yaymaktadır (akt. Erdoğan, 2011). Bu şekilde de aslında toplumsal yapının tüm diğer alanlarında olduğu gibi kadın özneliği annelik üzerinden kurulup sunulurken kadınların bu yargıyı içselleştirmeleri ve benimsemeleri sağlanmaktadır. Bu konuda görüş belirten kadınların birçoğunun ‘annelik içgüdüsüne’ atıfta bulunmaları dikkat çekicidir:

“Doğuştan beri annelik içgüdüsü var bence. Ben kardeşlerimde de onu yaşadım, hiç abla olarak görmedim kendimi. Kardeşlerim de beni abla olarak görmedi, daha çok küçük anne olarak gördüler. En büyük bendim. Ben hiç ablalık hissi yaşamadım. Ben onlara abla gibi bakamıyorum, hissedemiyorum, daha çok anne gibi hissediyorum sürekli. Onun için bence doğuştan olan bir şey. Çocukluğumuzdan itibaren böyle yetiştirildiğimizden kaynaklandığını sanmıyorum. Yaşlarımız çok yakın, aramızda çok yaş farkı yok kardeşlerimle. En büyüğümüz ve en küçüğümüz arasında 10 yaş var. Ben bunun hissi bir şey olduğunu düşünüyorum.” (G17)

“Annelik içgüdüsü var tabi. Vücudun bangır bangır bağıyor: çocuk istiyorum diye. 35’inden sonra hatta kesinlikle istiyor. Bu durum belki çocukluğumuzdan hazırlandığımız içindir bilmiyorum ama bence Allah bizi böyle programlamış, yaradılışımız böyle.” (G6)

Beauvoir anneliğin içgüdü üzerinden açıklanamayacağını belirtirken anne olmak istemeyen pek çok kadının varlığına işaret etmektedir (1976). Ayrıca ona göre eğer

içgüdüsel bir annelikten söz edilebilecek olsaydı her kadının çocuğuna aynı annelik duygusuyla bakması ve sevmesi gerekirdi. Oysa çocuğuna bakmayan, terk eden kadınların varlığı bir gerçeklik olduğuna göre anneliğin içgüdü ile açıklanması yeterince ikna edici gözükmemektedir. Toplumsal söylemlerle, Eliuz'un da dediği gibi içgüdü ile birlikte annelik soylu bir kimliğe dönüştürülmekte ve bu şekilde annelik vazifeleri belirlenmekte, küçüklükten itibaren bir yaşam alanı olarak sunulmaktadır (2011). Katılımcıların annelik ve annelik içgüdü ile ilgili ifadelerinde toplumun annelik rolüne ilişkin beklentilerini, ailelerinin beklentilerini ve çevrelerindeki çocuk sahibi olan kadınların söylemlerinin izlerini görmek mümkündür:

“Ben doğurunca bir anda anne olacağım diyordum. İnsanlar bana öyle diyordu. Belki olanlar vardır ama bende olmadı. Ben kafamda onların söylemlerini farklı algıladım ondan sanırım.” (G4)

“Annelik duygusunun kadına doğuştan geldiğine inanmıyorum ben. Tam olarak inanmıyorum değil de, önünde durulamaz, alt edilemez, toplumda şişirildiği gibi bir şey değil. Biz doğanın bir parçasıyız. Ağaçlar nasıl meyve veriyorsa vakti geldiğinde, kadının hormonları da onu böyle dürtüyordur mutlaka, anne ol, anne ol diye. Bu dürtü ile doğar farklı şekillerde büyürler –iki kadın- birisi hayatını başka şekilde çok çok doldurmuştur, belki o içgüdüye çok küçük bir yer kalmıştır, o içgüdüyü hayata geçirmeye ihtiyaç duymaz, başka şeylerle hayatı zaten dolu olabilir. Kadın, ona boyun eğmez. Başka bir kadın –illa eksiklik duygusundan kaynaklanmaz bu duygu- ama hayatın öyle evrilir ve kendini isterken bulursun ya da bulmazsın. Ben içgüdüye inanıyorum. Ama sonradan yetiştirmede var. Bunların hangisinin baskın geleceğinin yüzdesi vardır. Ben doğaya çok inanan bir insanım. Tanrıya inanmıyorum benim tanrım doğa. Kadının adet görmesi, yumurtlaması, bütün canlılarda varsa ve bizde de varsa buna hazırlık yapan bir vücudum var. Erkekten zaten farklı taraflarım var bunları da biliyorum. Bu doğuştan değildir, kadında böyle bir şey yoktur düşüncesine katılmıyorum. Öyle bir şey varsa bile toplum bunu öyle bir şekilde şekillendiriyor ki sanki benim hayata gelme amacım bu. Bu benim bir parçam, amacım olamaz. Benim görevim de bu değil. Eğer bendeki bu şeyi değerlendirmek istersem yaparım. Ama yapmama seçeneğim de olmalı. Doğuştan var ve buna karşı gelmemen gerekir düşüncesine karşıyım.” (G18)

Katılımcının da ifadelerinden anlaşıldığı üzere anneliğin içgüdü olup olmadığı konusunda, yani bunun ‘kadın doğasının’ bir ürünü olarak mı yoksa yetiştirmenin bir ürünü olarak mı değerlendirmek gerektiği konusunda bazı kararsızlıklar yaşanmaktadır. Eril toplumlar anneliğin bir içgüdü olduğu ve her kadının anne olması gerektiği düşüncesini çok küçük yaşlardan itibaren kadınlara benimsetmeye çalışmaktadır. Bu durumda kadın ise içinde yaşadığı toplumun annelik söylemleriyle ve büyük ölçüde bu söylemlerin yarattığı baskıyla annelik bilincini oluşturmaktadır. Fakat daha sonraki süreçlerde kadınların anneliği/hamileliği deneyimleme -8 aylık hamile olan G18’inde ifadelerinde görüldüğü gibi- sürecine girmeleri ile birlikte oluşturdukları annelik bilinci değişmeye başlamakta, bu değişiklikler de onların bir kararsızlık süreci yaşamalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bazı kadınların eril tahakkümün belirleyiciliği ile oluşturulmuş öznelliklerinde büyük ölçüde etkili olan annelik içgüdüğü vb. konuları sorguya açabilmeleri, tüm bu belirlenimlik içerisinde dahi özneleşebilme imkanı olabileceğine ilişkin bir ipucu vermesi bağlamında dikkat çekicidir.

4.2. ANNE OLMA/OLAMAMA FİKRİNİN YARATTIĞI HİSSİYAT ALANI VE BU SÜREÇTE “TOPLUMSAL” VE “BİREYSEL” OLANIN BASKISI VE DENEYİMLENMESİ

Ataerkil sistem içerisinde kadınların çoğu annelik rolünü küçüklüklerinden itibaren içselleştirdikleri için çocuk sahibi olma istekleri üzerinde düşünmemekte, sorgulamadan bir görev gibi benimsemektedirler. Bu görevi eleştirmeye gerek duymayan kadın için bu durum yılların kabulü olduğundan dolayı doğal olarak gelişmektedir. Çünkü kadın annedir, böyle bir bedensel yaratıcılığa sahip olduğu için de çocuklarına bakmak, onları beslemek büyütme ve ‘evin reisi’ olan kocası için rahat ve huzurlu bir ortam sunmak annenin doğallığı kadar doğaldır. Katılımcıların çocuk sahibi olma isteklerinin sebepleri çeşitlidir: toplumda bir yer edinmek, dünyaya ve yaşadığı topluma gerçek bir kadın olduğunu göstermek ve insanlarla sürekli sevgi dolu bir ilişki kurmak... Aynı zamanda kadınlar annelik duygusunu tatmak, ailedeki yerini sağlamlaştırmak için, kınayıcı ve dışlayıcı sosyal baskıdan kurtulmayı istemektedirler.

“Çocuk isteme kararım millet ne der diyeydi. ‘Sizde bir şey var’ dediklerinde yok diyordum, ‘vardır ki olmuyordur’ diyorlardı. Hep suçlama vardı. Genelde bana

soruyorlardı. Eşime sormuyorlardı. Hep kadınlar arasında oturduğumuz için üzerimde çok baskı vardı.” (G14)

Eril tahakküm söylemi kadınları bir anlamda anne olmaya mecbur hissettirmekte ve kadınların anne olmasının yanında iyi anne olması için güçlü bir baskı yaratmaktadır. Dolayısıyla kadın mecburen ‘iyi annelik’ rolünü yerine getirmek zorunda hissetmektedir. Katılımcılardan birinin ifadelerinde iyi anne olma çabası net bir şekilde görülmektedir:

“Kendi çocuklarımın olması, kime benzer, nasıl yetiştiririm, karakteri kişiliği nasıl olur, çok mu düşkün olurum, çok mu sıkırım, çok mu ilgili anne olurum, çok severim diyorum bunları düşünüyorum. Çok fedakâr olurum, onun en güzel şekilde yetişmesi için elimden geleni yaparım, hep destek olurum arkasında olurum.” (G12)

Badinter, doğanın kadına gösterdiği tek mutluluk şansının anne olmak olduğunu belirtmektedir (1992b). Dolayısıyla anne olan kadın çocuğunu kayıtsız şartsız sevmeli, hayatını çocuklarına adamalı ve çocukları uğruna acı çekmeyi bilmedir. Bir katılımcının ‘çocuk doğurmak ve gece onunla kalkıp ilgilenmek çok güzel’ (G13) şeklindeki ifadesinde de net bir şekilde bu söylemi içselleştirdiği ve eril söylemdeki annenin fedakârlıklarından keyif alması durumunu deneyimlediği görülmektedir. Başka bir katılımcı ise anne olduğunu düşündüğünde çok mutlu olacağını ifade ederken sıkıntı ve zorlukların bilincinde olduğunu belirtmektedir:

“Anne olmak mutluluk hissi veriyor. Birde benim anne olmam demek eşimin baba olması demek ya bunu çok istiyorum. Onunla ilgili de artı bir mutluluk. Ama çocukta zorlanırım. Mesela migrenim var. İlacımı içer gözümü bağlar yatarım. Bebek olduğumda öyle bir şansım yok. İleri yaş hem gebelik hem annelik zor. Bunları kabul etmek lazım. Aynı zamanda da çok strese girerim. Çünkü yüzde yüz benim yaşam şeklim değişecek. Sosyal yaşantım olmayacak. Eşime ayırdığım zamanı ayıramayacağım.” (G2)

Geleneksel toplumlarda birçok kadın için sürekli ve sevgi dolu bir ilişki kurmanın tek yolunun çocuk doğurmak olduğu söylenmektedir. Ayrıca Campbell, her kadının çocuk doğurması gerektiği fikrinin oldukça doğal görüldüğünü ve çocuğu olmayan yaşı büyük bir kadının çocuk sahibi olmamasının şaşkınlık uyandırdığını

belirtmektedir (2003). 48 yaşındaki bir katılımcı yaşadığı tecrübelerden birini şu şekilde aktarmıştır:

“Ev cıvıl cıvıl oluyor, mutlu oluyorsun. Ama olmayınca ev bomboş oluyor. Yaşlanınca evde bir çocuk, torun olur. Ama sessizlik güzel değil. Akrabalarım gidiyorum evleri cıvıl cıvıl, evine gelince sessiz, ister istemez üzülüyorsun. Mesela çocuğum olursa zorlanırım ama daha farklı olurum, daha mutlu olurum. Hatta çevreden bana dediler ki bu yaştan sonra çocuk yapıp ne yapacaksın, çocuk anne demeye utanır, öyle dedikleri zaman çok zoruma gitti benim. Eşime söylediğimde de takma dedi.” (G3)

Gittins’in de belirttiği gibi bir kadının ‘gerçek bir kadın’ olduğunu göstermesinin en önemli yollarından biri çocuk doğurmasıdır (1985). Kadınlar çocuk doğurmayı bir anlamda evlilik ve eşin bağlılığı için bir ihtiyaç olarak algılamakta, ilişkilerinin daha bağlı ve kalıcı olacağını düşünmekte ve aynı zamanda bu sebeplerden dolayı çocuk doğurmaya önem vermektedirler:

“Ailem ve eşimle beraber bağlılığımız artabilir. Öyle derler hani çevreden söylüyorlar. Eşinin sana bağlılığı artabilir, daha mutlu olabilirsiniz eşinle diyorlar olabilir.” (G5)

Kızılkaya da eşlerin aralarında sevgi ne kadar derin olursa olsun, çocuksuzluğun çoğu kez onları mutsuzluğa ittiğini, ailesel anlaşmazlıklar yarattığını, karı-kocalık ilişkilerini olumsuz etkilediğini, kuma getirilme ihtimali olduğunu, belirtmektedir (1987). Bununla birlikte biyolojik çocuk sahibi olamayan kadınların aile statüleri zayıf kabul edilmekte, özellikle geleneksel toplumlarda horlanmakta, ezilmekte ve aşağılanıp onların eksiklik hissi yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu ve bunun gibi birçok tehdide maruz kalan kadınlar, saygınlık kazanmak, annelik zevkini tatmak, toplumda kendini değerli hissetmek, önemli sebeplerden biri olan toplumsal baskıya maruz kalmamak için çocuk doğurmak istemektedir (Topdemir Koçyiğit, 2012). Görüşülen kadınların çoğu anne olmama ihtimalinin hissettirdiklerini çevre ile bağlantılı olarak sayılan sebeplerle açıklamışlardır. İfadelerden de anlaşılacağı gibi kadınların çocuk sahibi olamama durumunda baskı oldukça yoğun bir şekilde hissedilmektedir:

“Ailem kötü tepki göstermez ama kaynanamlar gösterir sürekli baskı yapar. En kötü ihtimalde oğlunu evlendirir. Zaten bana böyle bir şey demişti. ‘Oğlum evlat

sahibi olsun torunum olsun' demişti. 'Bırak bundan çocuğun olmuyor biz sana daha iyisini buluruz' gibisinden sürekli baskı yapar ve bu da bizim huzurumuzu ve mutluluğumuzu bozar." (G1)

"Ailemde baskı yok. Bir ortamda ister istemez soruyorlar ve etkileniyorsun. Sonra soruların ardı arkası kesilmiyor. Ben genelde cevap vermiyorum ya da kesip atıyorum. İş yerinde de cevap vermiyordum bana devlet sırrı gibi saklıyorsun diyorlardı." (G3)

"Büyük bir eksiklik hissediyorum. Mesela nasıl çocuk yetiştireceğimi gösteremiyorum, bir yere gittiğimde herke çocuğuyla beraber oturuyor, anne diyorlar, sana anne diyen yok, eve geliyorsun bomboş... Çevremle ilişkilerim bundan etkilenmiyor. Tek üzüldüğüm nokta sürekli Allah sana da versin demeleri. Söyleyecekse de içinden kendi dua etsin. Yoksa bana bu eksikliğimi vurmasalar ben zaten hissetmem." (G8)

"Olmama ihtimali beni korkutmuyor, çevreden korkuyorum ben. Benim gibi olan diğer kadınlar kocam beni aldatır mı, kocam üstüme birini getirir mi diye korkarlar. Bende kocam beni aldatırsa ve ondan çocuğu olursa diye çok korkardım, hep bunu düşünürdüm. Eşim başkasıyla evlenir mi, ona daha mı çok bağlanır çocuk olursa o korku var." (G14)

"Ben korktum. Dedim eşim evlenecek. Ben el işi yaparak evimi dizdim. Kiradaydık eve çıktım. Tam rahatladım derken eşim evlenecek, emeklerim boşa gidecek diye korktum. Kendi emeğime üzülyordum, çocuğum olmayacak diye korktum." (G15)

Toplumumuzda çocuksuz ev düşünülmemektedir. Evlilik, çocuk sahibi olmakla eş değer tutulduğu için çocuksuz evliliğin yürümeyeceği düşünülerek çocuksuz ev "tutmeyen ocağa" benzetilmektedir. Evlilikten sonra çiftlerden hemen çocuk sahibi olmaları beklenmektedir. Evlendikten sonra kadının çocuk sahibi olmaması durumunda ise söz konusu yaptırımlar uygulanmaktadır. Eğer çocuk sahibi olamama durumu kadından kaynaklanıyor ise kadınların çoğu bu yaptırımlardan dolayı strese girmekte ve korku yaşamaktadırlar. İnfertil olan kadın, çocuklarının olmamasından dolayı üzüntü duymakla birlikte menapoza gireceklerinden, fiziksel problemlerinin artmasından, eşin ailesinden baskı görmekten, eşlerinin kaprisi ile karşılaşmaktan dolayı korku

yaşamaktadırlar. Görüşülen bazı kadınlar deneyimledikleri durumları şu şekilde aktarmaktadırlar:

“Her kadının doğasında, doğduğu andan itibaren annelik içgüdüğü vardır, insanı bu korkutuyor (olmaması korkutuyor yani). Bizim ilk yılımda ben çocuğumuz olmayacağını anladığım zaman bir yıl dolmadan test yapmıyorlardı ve benim için içimi yiyordu acaba sorun bende mi eşimde mi diye. Bir de diğer kadınlar baskıdan da korkabilirler. Toplum problemin erkekten kaynaklanmasına tahammül ediyor ama kadına tahammül edemiyor. Biz eşimin ailesine sıkıntımız olduğunu ve eşimden kaynaklandığını söylediğimizde kimse inanmadı. Sorunun bende olduğunu ve kimse bana bir şey demesin diye eşimin sakladığını düşündüler.” (G10)

“Kimseye söylememiştim başta. Eşimin annesi hep sorunun bende olduğunu düşünüyordu. Eşim de ben de sorun olmadığı söylüyordu. Sonra bir gün kızdım duvardan mı çocuk yapayım dedim. Sonra artık konuşmayı bıraktılar destek oldular. Şimdide sadece konuşuyorlar gidin tedavi olun diye. Ama başka yaptıkları bir şey yok.” (G8)

“Herkes çok üzüldü. Ama onun ailesinden ilk tepki inanmamaktı. Çocuğumuzun olmamasına üzülmeği bırakıp sorunun kimde olduğunu araştırmaya başladılar. Bu beni çok üzmüştü. Sonrasında hastaneye geldiler bizimle. Aşılama için doktora gittiğimde ablası gelmişti ve tesadüfen doktora öğretmişiz gibi doktor geldi raporları getirdi ve kendi kendine ablasının yanında eşimle konuşmaya başladı ve o zaman ablasının kafasına dank etti. O zaman inandılar. Bu beni çok üzmüştü. Sorun bende de olabilirdi, neden öyle diye düşünmüştüm.” (G10)

Bazı kadınları daha fazla strese sokan faktörlerden biri olan, eşin bir başkasıyla evlenmesi ihtimali ise onları üremeye yardımcı teknolojilere itmektir. Elçik ve Özenç yardımcı üreme teknolojilerinin kadının toplum içerisinde yer edinmesini ve özneliğini tamamlayıp ‘gerçek bir kadın’ olarak toplumsal statüye sahip olmasını sağlaması aracı olarak işlev gördüğüne ve bu şekilde de ataerkil tahakkümün varlığını sürdürdüğüne dikkat çekmektedirler (2010). Çünkü üremeye yardımcı teknolojiler kısırlık tedavileri için kadınlara yüklenen kutsal annelik rolünü, ailenin ve toplumun kadınlardan beklentilerini pekiştirmekte aynı zamanda bu pekiştirilen durumu göz ardı edip kadınları annelik rolüne, ailenin ve toplumun yüklediği beklentilere teslim etmektedir.

Ayrıca çocuğu kadın dünyaya getirdiği için çocukla ilgili herhangi bir problemde kadının suçlanması, çocuk sahibi olamama durumu erkekten kaynaklansa dahi kadından kaynaklandığının düşünülmesi kadının çocuk sahibi olmasından sonra çevresinin tepkilerinin de değişmesi anlamına gelmektedir:

“Biz bir gün oturuyorduk, eltilerim, kayınlarım, kayın pederim var. Biri geldi bende hoş geldiniz demek için yanına gittim. Bana ‘eşini ne zaman baba edeceksin’ dedi, ne dersin bu lafa? O zaman öyle deyince karısı bana baktı üzüldü... Bir de adama bu, adama ben kendimi mi anlatayım? Kadın sorunlarımı mı anlatayım? Kadını erkeği kalmadı herkes soruyor. Ben orda çok sıkıntı yaşamıştım, üzülmuştüm.” (G14)

“Çocuktan sonra daha değerli oldum. O zaman daha düşüktüm. Çocuktan sonra yükseldim. Daha çok saygı duyup sevdiler. Biri diyordu o ağaç meyve vermezse budandır. Kısırsın, çocuğun olmuyor diyorlardı. Ben hiç Allah’tan ümidimi kesmiyordum, olacak diyordum.” (G15)

Genellikle erkeğin sperm hücreleri tohum, kadının rahim ve yumurtalıkları ise toprak ile eşleştirilmektedir. Kadının biyolojik yeniden üretimi yetersiz ise yani kadın infertil ise ‘verimsiz’ olarak nitelendirilip ‘meyve vermeyen ağaca’ benzetilmektedir. Toplumdan topluma değişiklik gösteren bu baskılar, aynı zamanda o toplumun çocuğa atfettiği değerleri ve bakış açısını da yansıtır. Kızılkaya'nın da belirttiği gibi geleneksel bir toplumun tüm niteliklerini gösteren toplumumuzda kadın açısından çocuk; evlilik bağını güçlendiren bir unsur olarak görülürken erkekler açısından çocuk; öncelikli olarak soyun devamını sağlayan bir unsur olarak algılanmaktadır (1987). Çocuğun ‘yaşlılık güvencesi’ olarak görülmesi de bir başka dikkat çekici noktadır:

“Bilmiyorum neden ama bende de öyleydi. Korkutucu bir şey, evet. Yalnız kalmak olabilir, yaşlanınca etrafına bakıyorsun insanların çoluk çocuğu var, geleni gideni oluyor kimse olmazsa çocuğu geliyor, ben yalnız kalacağımı düşünüyordum. Ne kadar kardeşim de olsa çocuk ayrı bir şey.” (G6)

Badinter’a göre kadınların çocuk sahibi olma istemlerinin arkasında yatan önemli etken kendilerini yeniden üretme, ‘Ben’in bir parçası olan ‘ötekinde’ kendilerini görme isteğidir (1992b). Ancak Badinter’ın ‘Ben’i tatmin etmek’ diye ortaya koyduğu bu durum çoğunlukla katılımcıların ifadelerine ‘beklentiyi tatmin etmek’ olarak

yansımaktadır. Katılımcının (G17) biyolojik yeniden üretimindeki ‘zorunluluk’ hissi bu istemin toplumsal beklenti çerçevesinde şekillendiğini açıkça göstermektedir:

“Zorunluluk hissediyor insan bu konuyla ilgili, çocukluktan itibaren. Çoğalmaya gelmişsin dünyaya, öyle yetişmişsin, sende onu o şekilde biliyorsun zaten: doğarsın, büyürsün, evlenirsin, çocuk yaparsın gibi. Sahip olma hissi var, ego... Benim parçam, bana bağımlı, benim evladım, benim çocuğum... Bunlara sahip olamamak düşüncesine insanlar tahammül edemiyor. Bunu çok normal diye düşünüyorum ben hep. Hiç sahip olamayacağı bir şeymiş gibi düşünüyor. Herkesin çoğu insanın sahip olduğu bir şeye sahip olamamak... Herkesin istediği bir şeyi o da istiyor, herkesin kolayca sahip olduğu şeye tekrar tekrar sahip olurken, o olamıyor.” (G17)

“Çok kutsandığı için ve çok birincil olduğu için anneliğinin olmaması kadınlığından eksilmiş hissettiriyor kadına. Tamam bir kadın olmuyorsun, öyle gösteriyorlar, bu yüzdendir, bu algı yüzünden. Bende korku olmadı farkında olduğum için. Ama her şey doğal olsun istediğim için, bir şey olmadı korkusu benim nedenini bilmmeden dolayı oldu. Bedenimle aramdaki bağ koptu gibi. Çünkü kötü yaşam koşullarımız yok. Ben olabildiğince bedenime iyi davranıyorum, o da bana iyi davranıyor. Güzel bir ilişki vardı ortada. Bu süreçte biraz aksadı o. Benim kendimle kurduğum bağda bir zedelenme oldu. Hayatının kontrolünün dışında bir şeylerin gelişiyor olması durumu bende korku yarattı.” (G18)

İnfertilite sürecinde aynı zamanda hasret ve kıskançlık gibi bir dizi duygular da yaşanmaktadır. Ayrıca infertil kadınlar gebe ya da çocuklu kadınlarla karşılaşmanın onlara acı verdiğini, yetersizlik hissettirdiğini ve öfkelenmelerine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumu yaşamamak için de bu ortamlardan uzak durmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcıların ifadelerinde de özellikle çevrelerindeki bazı çocuklu kadınların sözlerini, kendilerine yönelik algılamalarına ve yorumlamalarına yönelik bir anlayış ve his geliştiği görülmektedir. Bu şekilde de kimi çocuksuz kadınlar çevre ile kurdukları ilişkileri oldukça hassas bir zeminde devam ettirmektedir:

“Çevremde çocuğu olanlar incitmek istiyor mesela. Başka şeylerde eksikse yararı deşmeye çalışıyorlar. İnsanlar acımasız, bana yaptılar. Acıtmaya çalışan oldu.

‘Ay ben bir kerede bu ay hamile kaldım’, ‘annelik çok güzel’ gibi inciten, konuşan insanlar var bile bile yapıyor.” (G6)

“Bazı çocuğu olan insanlar, çocuğum olmadığı için, ‘bak bizim var, senin de olur’, ‘ah vah’ şeklinde acıyarak bakıyorlar. Ben öyle insanlara bir daha gitmek istemiyorum. Onlarla mesafe koymak istiyorum, öyle yapmaları ve acıyarak bakmaları rahatsız ediyor beni.” (G12)

“Sorduklarında inciniyorsun. Konunun geçmesi bile zaten seni üzmeye yetiyor. Biri sorunca daha çok üzülüyorsun. En yakınındakiler daha hassas davranabiliyor. Ama diğerleri değil. Ben bir ara 4-4.5 yıl akraba ziyaretine gitmedim soracaklar diye. Gitmek istemiyorum dedim. Gidiyorsam bayramlarda, o da kalabalık yerlerde bulunmaya çalıştım ki kimse beni köşeye çekip soru sormasın diye. Kaçıyorsun, insanlardan ve yakınlarından kaçılıyorsun. Olmayacaksa bile olacağı öngörüsünden kendini korumak istiyorsun. Misafir de kabul etmedim, bahaneler uydurdum. Bu da beni soğuk ve itici bir kadın yaptı. Mecbur kalıp karşılaştığında, görüştüğünde ister istemez o kadar katı olabiliyorsun. Bu kez de neden kabul etmedin, neden davet etmedin diyorlar? Birçok şeyi kafaya takmaya çok müsaitsin.” (G17)

4.3. KUTSAL ANNELİK

Geleneksel toplumlarda toplumsal yaşamı etkileyen faktörlerden biri olan din, kadınların deneyimlediği infertilite sürecinde de oldukça etkilidir. İnfertilite sürecinin her kadın tarafından farklı deneyimlenmesi, dinin etkisinin de farklı şekillerde kendini göstermesine neden olmaktadır. İnfertil kadınların hassas olduğu bu süreçte, mutsuz ve üzgün olduklarında din unsuru daha çok ‘teselli olmak’ için kullanılmaktadır. Bazen de Mutlu’nun belirttiği gibi infertil olmayı dinsel ceza ile özdeşleştirmektedirler (2009). Dolayısıyla infertilite tedavi süreci, kadınların dini inançlarının da test edildiği bir alana dönüşmektedir; zorluk karşısında sabır ve inanç gösterenlerin ödüllendirileceği, bu cezadan kurtulacağı inancı vardır. Aynı zamanda dinsel ceza günahkârlık hissine yol açmakta, çocuğunun olmasını hak edip etmediğini düşünmesi ise suçluluk duygusu ile paralel olarak oluşmaktadır (Aktürk, 2006). Görüşmelerde katılımcıların ifadelerine ise bu suçluluk duygusu ebeveyn olma ümitlerinin kaybı, kader, günahkârlık duygusu ya da kızgınlık olarak yansıdığı görülmektedir. Ayrıca katılımcılar çocuk sahibi olamamanın onlara korku hissi vermediğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla çocuk sahibi

olamamaktan kaynaklı bu üzücü deneyimlerine inanç çerçevesinde bir zemin oluşturmaktadırlar:

“Hayır, korkutucu gelmiyor bana. Olmasa, Allah vermese de yapacak bir şey yok. Benim gibi bir sürü insan var. Olmasa da yapacak bir şey yok. Hiç çaresizmiş gibi düşünmüyorum.” (G13)

“Bende suçluluk hissi var. Eşim kardeşinin çocuğunu bile olsa ben veremedim diye kendimi suçlardım. Keşke kendi çocuğunu alsaydı kucağına derdim. Bir eksiklik gibi görüyorum kendimde ben yapamadım diye, ben işe yaramadım diyorum. Suçluluk duygusunu hisseden kadınların aslında suçluluk hissetmemeleri lazım. Senin elinde olan bir şey değil ki. Fiziken sana nasip olmuyor- zaten Rabbim istemediği için olmuyor- sağlık sorunların sana engel oluyor. Ama o psikolojiyle her şeyi düşünüyorsun.” (G4)

“Çok suçluluk hissediyorum. Sürekli kendini suçluyorsun. Ne yaptım da benim başıma geldi. Mutlaka bir şey olması lazım. Cezalandırma gibi. Hep duygusal boşluklarda hep şunu dersin: acaba ben bir şey mi yaptım, günahım vardı ki bu benim başıma geliyor. Neden herkesin başına gelmiyor ya da benim başıma geliyor? Çok suçluyor insan kendini özellikle duygusal anlarda. Suçlu hissedenlere bazen hak veriyorum. Bir insan ya da bir olay hakkında en ufak kötü bir düşünce, bu suçluluğu getiriyor. Aaa işte ben orda onu düşünmüştüm ya da hissetmişim, yapmışım, içimden geçirmişim, bunlar bunun uzantısı diye düşünebiliyorsun. Bir de zaten çok müsaitsin, hassassın zaten. Aslında çok fazla çevrenin seni kötülemesi ya da kırması diye bir şey yok. İnsan ilk başta kendi kendini çok kırıyor ve incitiyor bu anlamda.” (G17)

Ayrıca geleneksel toplumlarda din faktörü kadınların annelik rolü tanımlanmasına ‘kutsallık’ atfetmekte ve bu anlam din faktörü ile pekiştirilmektedir. Anneliğin ‘kutsallaştırılması’ ise anneliği idealleştirmekte ve mutlaklaştırmaktadır. Bu bağlamda kadının anne olmak için çocuk doğurmasında, çocuk bakımı üstlenmesinde ve ‘fedakâr’ olarak nitelendirilmesinde ise din oldukça etkili bir faktördür. Bununla birlikte bazı katılımcılar ifadelerinde her ne kadar anneliğe kutsallık atfetse de çocuğun sorumluluğunu alamayacak kadınların anne olmaması gerektiğini belirtmektedir:

“Evet, annelik kutsaldır. Çünkü annelikte karşılık beklemeden seviyorsun fedakârlık gösteriyorsun gece uyumuyorsun. Evladın hariç kimse için yapmazsın

bunu. Bir komşun ya da arkadaşın için yapmazsın. Biz diyoruz ya anne hakkı ödenmez diyoruz ya annelik bundan kutsal. İşte bana bakmış gece uykusuz kalmış..” (G1)

“Öyle de şimdi bazı anneler de var, çocuğunu çöpe atmış. İstemiyorsa olmamalı, her kadın anne olmasın. Olmalı da belli bir aşamaya, olgunluğa geldikten sonra olmalı.” (G12)

“Olunmamalı. Anne olunca kutsallık inmiyor ki üzerine. Herkes anne olamıyor zaten.” (G18)

Birçok dinde olduğu gibi İslam inancı da anneliğe kutsallık atfetmekte, ‘cennet annelerin ayakları altındadır’ gibi hadis ve ayetlerle de anneliğin ideallerle yüklü olduğunu vurgulamaktadır. Görüşülen bazı katılımcıların -dindarlığı ile orantılı olarak- anne olma istemlerinin arttığı ifadelerinde görülmektedir. Bununla birlikte dinsel faktörlerle açıklanamamakla birlikte annelik olgusunun yüceltilmesi, anne olma duygusunun yarattığı özlem kadınların ifadelerinde de karşılık bulmaktadır:

“Güzel duygular olduğu için böyle sözler duymak anne olma isteğimi çoğaltıyordu. İstiyorum ki birine süt vereyim, anne olayım, evladım değer versin bana.” (G1)

“İster istemez böyle sözler etkiliyordu beni. Çok inancım kuvvetlidir, çok öyle yaşamasam da inancım kuvvetlidir. İyinin güzelin olacağına da çok inanırım. Ben de cennet annelerin ayakları altındadır ve annelik kutsaldır diye düşünüyorum. Çünkü gerçekten annelik çok özel bir duygu.” (G10)

“Hayır, hiç öyle bir şey yok. Ben o duyguları hissetmek için anne olmak istiyorum o kadar, cennete mennete gideyim diye değil.” (G9)

“Biz cennete girmeyecek miyiz? Öyle bir korkum olmadı hiç. Annelik duygumu arttırmıyor çünkü yeterince anne olmak istiyorum başka bir şey duymama gerek yok.” (G13)

Dinsel olarak anneliğin kutsanmasının arka planındaki ataerkil sistemin kadının varoluşunu engellediğini, sahte bir öznellik kazandırdığını ve aynı zamanda kadının gündelik hayatını sınırladığını düşünen bir katılımcının bu konudaki açıklamaları oldukça dikkat çekicidir:

“Benim cennet kavramım olmadığı için böyle sözlerle anne olma isteğim pek pekiştirmiyor. Bana göre baba olmak da kutsaldır, seven bir kadın olmak da kutsaldır, anne olmak da kutsaldır. Bunu dramatik bir hale de getirebilirsin. Bu bana kadının ağzına bir parmak bal çalmak gibi geliyor. Denilmiş ki al sana annelik, dünyadaki en kutsal şey bu, bunu al tepe tepe kullan, başka bir şey talep etme bu sana yetsin demişler gibi geliyor. Çok şeyin altında bu düşünce yatıyor zaten. Kadını sıkın, boğan, kişiliksizleştiren bir şeydir.” (G18)

İfadelerden de görüldüğü üzere ister din referans alınarak yapılmış, isterse de referans alınarak yapılmamış olsun anne olma isteğinin arkasında yer alan çok güçlü bir duygusal yapılanma söz konusudur. Bu çerçevede de anne olabilmek kadınlar açısından mutlaka ulaşılmaması gereken bir merteye gibi görülmektedir.

4.4. TEDAVİ SÜRECİNİN DENEYİMLENMESİ: KISIRLIK ‘SORUNUNUN!’ ÇÖZÜM SÜRECİ, BEKLENTİLER VE ‘OLASILIKLARIN BASKISI’

Ataerkil geleneksel toplumlarda çocuğun varlıksal öneminden dolayı her kadının doğurgan olduğu varsayıldığı için infertil tanısı koyulduktan sonra her ne kadar bireysel tepkiler farklılaşsa da kadınlar açısından bir travma durumu yarattığı mülakatlardan da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda kadınların doğurganlığına önem atfedilmesi bu tanının, çözüm olarak tedaviyi sunmasını beraberinde getirmektedir. İnfertilite ise üremeyi engelleyici bir yöntem kullanmadan, düzenli bir cinsel hayata rağmen bir yıl süreyle gebeliğin oluşmaması olarak tanımlanmaktadır (Topdemir Koçyiğit, 2012). Çoğu kadın da infertil tanısından sonra tedavi sürecine başlamaktadır. Görüşülen katılımcıların birçoğunun tedavi sürecine başlangıçları şöyledir:

“Öğrendiğimiz andan itibaren doktora sorduk, bize normal olarak çocuk sahibi olamayacağımızı söyledi. Bizde bu süreçte ne yapabiliriz, tedavi süreci nedir dedik. Doktor buna göre tedavi sürecini başlattı.” (G12)

“Zaten hep korkum vardı. Çok istediğim şeyler hayatta olmaz diye. Öğrenince çok üzuldüm. Hemen karar verdim çok istiyordum çünkü hatta geç bile kaldığımu düşündüm, bir sene çok geç. Keşke hemen gitseydim.” (G6)

“Altı aylık evliydim. Millet çocuğun olmuyor deyince ben de hemen doktora gittim zaten. Hemen tedavi olayım çocuğum olsun dedim. Doktor olur dedi ilaç verdi. Olur, olurla on yıl oldu.” (G15)

İnfertilite tanısı genellikle kadınlarda ani bir şokun yaşanmasına sebep olduğu gibi stresi de önemli ölçüde artırır. Stres süreci, stres kaynağıyla başlar ve tedavinin gidişi, bireylerin olayları algılayışı ve büyük ölçüde sağlık personelinin tutum ve davranışlarına göre inişli çıkışlı bir şekilde devam eder. Katılımcıların infertil olduğunu öğrenme süreci, bu süreçte sağlık personellerinin tutum ve davranışları ile yaşadıkları tecrübelerin bir kaçı aşağıda yer almaktadır:

“Benden başka kimse kabul etmedi. Anneme kalsa ben hala kısır değilim, olacağına inanıyor. Benim durumum biraz tuhaf. 3,4 doktor değiştirdim ben. Hiçbiri karşılaştıkları bir vakaya uymadığımı söyledi. Aslında her şey normal görünüyor, normal doğurgan bir kadının özellikleri, belirtileri, sağlık durumu var, olmaması için bir sebep yok derken, ben neden çocuk sahibi olamıyorum dediğimde psikolojik dediler. Psikolojik değil yani. İlaç tedavisi dediklerinde, iğne tedavisi yapın dedim, sonra aşılama sonra tüp bebek... Sürekli onların öngörülerini yükselttiğim için en son tüp bebekte çıktı ne olduğu. Döllenme olacağı zaman ölüyor yumurtalar. Bu 20-25 yıllık doktorların ilk ya da 2. kez karşılaştıklarını söyledikleri bir şey. Onun için ben hep kötü bir şey olduğunu ama ne olduğunu adlandıramadıklarını, doktorların tanı koyamadıklarını düşündüm.” (G7)

“Doktorlar hiç sıkılmadan düpedüz çocuğunuz olmuyor diye söylüyor. Üzülürsün, eşimde çok üzülür ama belli etmedi, birbirimizi teselli ettik.” (G2)

“Önce kendin istiyorsan çocuk olur dediler. Anne olmayı çok istiyorsun ama unutma önce sen önemlisin. Önce sen sağlıklı olacaksın sonra çocuk dediler. Ben de beni önemsedikleri için çok sevinmişim. Toplamda 4-5 doktora gittim. Sadece bir tanesi bunu söyledi. Zaten o yüzden daha çok bunun üzerinde yoğunlaşıyorum. Hatta bana dedi ki hamile kalmadan önce bir psikolog ayarlayalım. Kendine çok sorun yapmışsan ne olursa olsun ben çocuk istiyorum diyorsan biz aşılama falan yapmayız, bana önce sen sonra bebek lazım dedi. Başka bir doktor bana sapık hareketlerde bulunmuştu. Mesela bacaklarımı okşadı. Bir daha gitmedim zaten oraya. Göğüslerime ve uçlarına baktı. O an kötü hissettim ve ağlayarak eve geldim. Başka bir tanesi de hiç yumuşatmadan bana

senin çocuğun olmaz boşuna doktora gidip para harcama demişti. Birden söyleyince kendimi çok kötü hissettim. Daha sonra öğrendim ki evraklar karışmış. Yine de doktor öyle söylememeli.” (G1)

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü üzere özellikle tedavi sürecinde oldukça hassas olan infertil kadınların kimisi gittiği sağlık merkezlerinde oldukça hassas davranan sağlık personeli ile karşılaşırken, kimisi de olumsuz davranış ve ifadelerle karşılaşmıştır. Oysa sağlık merkezlerinde biyolojik çocuk sahibi olmak için belirli tedaviler gören infertil kadınların psikolojik durumlarının dikkate alınması oldukça önemlidir. Çünkü bir taraftan toplumsal baskı ve kimi zaman da kişisel baskı altında olan kadınların tedavi sürecindeki deneyimleri onların psikolojik durumlarını olumluya ya da olumsuzla doğru taşıyabilecek çok önemli bir süreçtir. Bu açıdan bazı deneyimleri incelemek faydalı olacaktır:

“Ben ilk tüp bebek merkezine gittiğimde başladılar hemen tedaviye. Gün aşırı kontrole çağırıyorlar. Doktor baktı hemşireye bir şeyler sordu. Ne oldu diyorum bir şey demiyorlar. Doktor çıktı gitti. Bir panik durumu var. Bana biri açıklasın diyorum. Olan şeyler diyorlar. Dedim ki bu sizin için olağan şeyler. Ben bir şey bilmiyorum. Ve buraya özel geliyorum paramı harcıyorum. Doktorla görüşmek istiyorum dedim. Bin zahmetle doktor odasına aldılar. Doktor geldi. Dedim ne oldu sorun ne? Doktor yumurtalıklarımın büyüyeceği dönemde büyümediğini isterse sonlandıracağımı söyledi. Öyle bir söyledi ki ben istersem sonlandırırım ben Allah’ım der gibi abuk sabuk bana konuştu ve çekti gitti. Ben ağlayarak oradan çıktım. Ben yola geldim arabanın altına kendimi atayım mı atmayayım mı diye düşündüm. Sonra ilaçları aldığımız eczaneye girdim. Eşimi aradım. Başka bir tüp bebek merkezine gittik. Orası devam etti. Tutmadı. Bir daha da istemedim.” (G4)

“Orda hep bir emir vardı, kalk, çabuk vs. doktor söylerken bir de daha duyarlı olmasını isterdim. Sen zaten hastaneye gidiyorsun, psikolojin kötü. Hastanedeki tavır çok çirkindi. Özel ilgi falan yok. Allah bir daha yolumu oraya düşürmesin. Bir daha o hastaneye gitmek istemiyorum eşimin orada çalışmasına rağmen. Tedavide adetliyken gittiğinde oradan inmeye çalışırken her yerin kanlı sen silmeye çalışıyorsun, o sırada hemşire çabuk çabuk diyor. O zaman diyorum sizde kadınsınız. Adet olduğunda normalde hiç kalkmak istemezsin. Ama orda koşturuyorsun sürekli.” (G9)

İnfertil kadınların birçoğu kısırlık sorunlarına tıbbi yöntemlerden başka dinsel-büyüsel yöntemlere ya da halk sağaltımcılarına başvurarak çözüm aramaktadır. Örnek'in tespitlerine göre de infertil olan kadınlar genellikle önce çevresinin ve kendisinin olanakları ve deneyimleri ile bu sorunu çözmeye çalışmakta, geleneksel yöntem ve uygulamalarını sınamakta, bunlardan bir sonuç alamazsa son yönetime yani tıbbi başvurumaktadır (1979). Yani tıbbi başvurma geleneksel yöntemleri deneme sürecinden daha sonra gelmektedir. Sorun çözme sürecinde geleneksel yöntemler işe yaramadığı zaman ise giderek artan ve yoğunlaşan baskılar ve sorular bir taraftan kadın üzerinde psikolojik etkilere sahip olurken diğer taraftan da sosyal baskı halini almaya başlayarak gündelik yaşam pratiğinde kadınlar cevaplar bulmaya zorlamakta ve dolayısıyla tüp bebek merkezlerine gitmektedir. Yani "sorun"un çözümüne ilişkin olarak tüp bebek, aşılama, taşıyıcı annelik gibi bazı stratejilere başvurulmasını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla yeni üreme teknolojileri toplumda kadının bir yer edinmesi, özne olarak varoluşunu tamamlaması ve gerçek bir kadın olarak toplumsal statüsünü belirlemesi için oldukça önemlidir. Görüşülen kadınların hemen hemen hepsinin tıbbi yardımdan önce halk sağaltımcılarına başvurmuş olmaları, bitkisel kürler, macunlar gibi uygulamalar içinde olmaları toplumsal baskının ne derece güçlü hissedildiğinin göstergeleridir:

"Bitkisel bir şey denedik keçiboynuzu." (G18)

"Hacı hocayı denemedim. İnternette bitkisel şeylere baktım. Diğer otlardan da fayda sağlayamadım. Yarım bıraktım hep, sıkıntı geldi bana." (G8)

"Bir kere kadınlar arasında bir ebeye gittim bilimsel hiçbir şeyi yok. Dediler yanına gidenin çocuğu oluyor. Kızım senin olur, rahimin yukarıda indireceğim dedi. Gitti eczaneden iğne aldı. Ben vurdum bunları. 2 3 hafta geçti. Dedim vallahi var. Sonra bir kanama geldi benden. Ben dedim düştü bebek. Gittik hastaneye. Adam bana dedi ne yapmışsın kendine, bir gün daha gelmesen sen yumurtalıklarımı kaybederdin dedi. Kist yapmış o iğne. Bir yere daha gittim. Bir şeyler bağladılar. Kasıklarımı kaldırdılar. Gitmediğim ne hacı kaldı ne hoca. Bitkisel şeylerde denedim, macun gibi." (G14)

Aynı zamanda infertil kadınların çocuk sahibi olmaması durumunda eşlerinin çocuk istemi de onlarda bir baskı oluşturduğu için suçluluk hissi yaratmaktadır. Bu

durumda infertil kadınlar onlara çözüm yolu görünen tıbbi olan ya da olmayan her yolu denemektedirler. Bu durumu deneyimleyen bir katılımcının ifadeleri ise şöyledir:

“Eşim çocuk olmasını çok istiyordu. Kıyafet görünce çocuğum olsun bu kıyafeti alacağım diyordu. Küçükken babası ölmüştü, çocuğum olsun babamın adını koyayım diyordu. Ben de çocuk olsun diye her yolu denedim. Hocaya gittim, bitki kullandım. Kim dese o doktor o hoca iyidir hemen gidiyorduk.” (G15)

Mülakatlarda bazı katılımcılar ise eşlerinin çocuk sahibi olmayı istediğini fakat eşlerinin üzülmemesi için çok dile getirmediklerini söylemiştir. Fakat bu durumun farklı deneyimlenmesiyle bile kadın yine kendisini suçlu hissetmekte -her ne kadar dile getirmese de- ve anne olmak için her yola başvurmaktadır. Geleneksel yöntemlerden sonra başvurulmuş tıbbi yöntemler ise toplumda kadının bir yer edinmesi, özne olarak varoluşunu tamamlaması ve gerçek bir kadın olarak toplumsal statüsünü belirlemesi için oldukça önemlidir. Bu nokta da sorunun çözümüne ilişkin tıbbi yardım alan kadınlar uzun bir tedavi sürecine girmektedir. Katılımcıların çoğu bu tedavi sürecini genellikle stresli, sıkıntılı, zor ve maddi-manevi yıpratıcı bir süreç olarak tanımlamışlardır. Ayrıca katılımcıların birçoğu maddi-manevi çok yıpratıcı ve zor bir süreç olarak tanımladıkları tedavi sürecini ise birkaç kez deneyimlemişlerdir. Katılımcıların bazılarının tedavi sürecine ilişkin duygu ve düşünceleri ise şöyledir:

“Tedavi süreci zordu bence. Bir kere yumurta alıyorlar o sırada bayılıyorlar. Döllenip döllenmeyecek bekliyorsun. Yumurtalar büyüüp çoğalacak mı diye bekliyorsun. Ya olmazsa tutacak mı tutmayacak mı düşünüyorsun. İğneler var. İlk zamanlar canım yanıyordu sonra geçti. En zoru da yumurtaları yerleştirdikten sonra on günkü bekleme süreci. Kendimi hamile gibi hissediyordum. Bebek varmış gibi hissediyordum. Olmaya da bilir. Ama olumsuz düşünmüyorsun kabul etmek istemiyorsun. Neden olmasın ki diyorsun.” (G4)

“Çok zor. Psikolojisini anlatmak çok zor mümkün değil. Bir kere sana çocuk koyuluyor. Tüp bebek demek çocuk demektir. Dışarıda döllüyor ve rahimine yerleştiriyor. Sen 15 günü bekliyorsun ve her seferinde bir hayal kırıklığı. Sonra herkes soruyor, ne oldu ne oldu diye... Onlara cevap vermek bile işkence. Fiziksel olarak çok iğne yiyorsun ve hormon yiyorsun, kıllandım, şiştim, 15 kilo aldım. İnsanı çökertecek bir şey.” (G6)

“Zor bir süreç bu. Problem erkekte olsa da bütün işlemler kadına uygulanıyor. Bende hiçbir problem yok. Ama doktora gidiyorsunuz doktor işlemi sizin üzerinizde uyguluyor. Her gün göbek çevresine iğne uygulamak zorundasınız. Bir kere o iğne sizi yeterince strese sokuyor. Sonra doktora gidiyorsunuz özel muayeneden geçiyorsunuz. Onları yaşıyor olmak kadın için ayrı bir psikoloji. Hiç kolay bir süreç değil ki. Aşılama tüp bebeğe göre daha kolay uygulanabilir bir şey ama o hastane ortamına gidiyor olduğunuzu bilmek o tedaviyi uyguluyor olacağınızı bilmek bile çok zor. Çok sabır gerektiriyor, eşinizden destek gerektiriyor, hem kendinize hem eşinize destek vermek zorundasınız, hem de o size destek vermek zorunda.” (G11)

“Maddi de çok zor, manevi de çöktürüyor insanı. Tüp bebeğe başladığım yıl, kolumdaki bileziği, küpeyi bozdurup ödedim. Devlet hastanesine gittim. 8-9 ay hafta da 2-3 gün git gel çok yoruyor ve yıpratıyor. Yarın doktora gideceksem sıkıntı basıyor beni. Hepsi çok zor, stres sıkıntı. Saat tam 10’da ne bir dakika geç ne bir dakika erken o iğneyi yapacaksın, akşama saat ayarlayarak o tedaviyi devam ettiriyorsun. Uykuda kalırsam iğne saatim geçerse korkusu var, bu beni yıpratıyor.” (G13)

“Acı ve zor ama çocuk olunca unutuyorsun. İlaç zamanı zordu. Rahim filmi çok zordu. Doğumdan sonra da acı çektim. Canım çıkacaktı. Zordu ama ben her şeye katlanıyordum diyordum yeter ki çocuğum olsun.” (G15)

“Her tür duyguyu aynı anda yaşıyorsunuz. Mutluluğu, mutsuzluğu, umudu, umutsuzluğu, zıt bütün duyguları aynı anda yaşıyorsunuz. Olacak mı olmayacak mı sürekli gel git halindeyim. Fallar açıyorsun, herkese soruyorsun olacak mı olmayacak mı? İnanıyorsun olacağına, bazen inanmıyorsun, umutlu oluyorsun bazen, bazen olmuyorsun. 20 gün boyunca aynı şeyleri yaşıyorsun, her gün, sabah akşam. Gece rüyama bile giriyor. Çok sıkıntılı bir süreç, çok yorucu, her gün göbeğinden iğne vuruluyorsun, o acıları hiç düşünmüyorsun. Kendi içinde yaşadığın duygular seni çok yıpratıyor. Bunu olumlu ya da olumsuz neticeyi aldığın zaman anlıyorsun. Ben hep olumsuz netice aldığım için, bir anda bırakıyorsun kendini, çöküyorsun yani, birini kaybetmiş gibi oluyorsun.” (G17)

Görüldüğü gibi üremeye yardımcı teknolojileri denerken, tedavide iki sonuçtan bahsedilebilir; başarı ya da başarısızlık. Yani bu teknoloji uygulandıktan sonra gebelik

sağlanırsa başarı, sağlanamazsa başarısızlık söz konusudur. Bu süreçte bu durumlardan dolayı kadınlar sürekli bir risk ve korku yaşamaktadır. Tedavi süreci sonrasında başarısızlık yaşayan katılımcıların ifadeleri ise şu şekildedir:

“Psikolojik olarak etkilenip bunalıma giriyorum. Ağlıyorum. Kimse arayıp sormasın istiyordum. Eşim ağlama dünyanın sonu değil diyor. Bir daha yapmak istemiyorsun. O kadar ilaç alıyorsun. Ama yine gidip deniyorsun. Doktorlar sana olup olmadığını söylüyor sadece. İlkinde daha ümitliydim ama sonlara doğru azalıyor. Şimdi artık yapmayı düşünmüyorum bazen. Sağlığım daha önemli diyorum.” (G3)

“İlk aşılamalardan sonra tutmayacak dedim artık. Sonra doktor yüzünden tutmayacağını düşündüm. Suçu doktora attım birilerini suçlamak istersiniz ya. Aşılama yaptıracığıma tüp bebek yaptırabilirdim. Ona harcayacağım parayı tüp bebeğe verirdim. Ben bir kez tüp bebek yaptırardım. Öncesinde 4 kez aşılama yaptırardım. Kendimde 2. Kez tüp bebek yaptıracak gücü bulamadım. İnsanlar olmadı tekrar bir kez daha bir kez daha olana kadar denemek isteyenler var tabii imkânlar dâhilinde. Ben yaptırardım olmadı tamam dedim. Aşılama işlemde daha basitti. Hani bir beklenti içine giriyorsun ama tüp bebek daha ağır. İğne süreci var. Tüp bebekte beklentin daha artıyor. Aşılama daha az oran veriyor doktor ama tüp bebekte %50 oran veriyor. Bu beklenti daha yoruyor insanı. Masanın altına girip hıçkırma hıçkırma ağladığımı hatırlıyorum.” (G4)

“Kâbus gibi. Eve kapanıyorsun, dışarı çıkmak istemiyorsun, depresif bir halde sin, günlerce sürüyor. Kendi kendime kaldığımda çok ağladım. Çok depresifim. Uzaklara gitmek istedim. Kimse görmesin tanımasın istedim. Eşim çok destek oluyordu. Zaten o olmasaydı boşanırdım.” (G6)

“Ben ağladım üzüldüm. Kahrolduğum, isyan ettiğim günler, hayatı terk etme isteğine kadar gitti bu durum. Ama sonra düşündüm: çocuğu olan da ölüyor, olmayanda ölüyor. Götüreceğim iki metre kefen. Sonra boş verdim. Her ay regli gördüğümde bazen çok üzüldüyüm, sonra şükretmeye çalışıyorum. Bir iki gözyaşı akşamda diyorum aman sonraki ay olur. Diğer türlü kendimi yıpratırım.” (G8)

“Üzıldüm. Çünkü belli bir tedavi geçiriyorsunuz. Hastasınız, tedavi görüyorsunuz ama iyileşmiyorsunuz gibi düşünün. En çok aşılardan sonraki bekleme süreci sıkıntılı, çabucak geçsin sonucu öğrenelim istiyorsunuz.” (G12)

“Başarısızlıklar sonrasında çocuk düşürmüş gibi oluyorsun. Çünkü o sürede hep var olduğunu düşünüyorsun ve düşük yapmış gibi hissediyorsun, çocuğunu kaybetmişsin gibi, varmış da sen onu kaybetmişsin gibi düşünüyorsun ve ciddi ciddi yasını tutuyorsun. Ben evden dışarı çıkmak istemiyordum, yataktan dışarı çıkmak istemiyordum. Ama onu yaparsam da daha kötü olacağımı bildiğim için bir güç kuvvet kendimi dışarı atıp işe geliyordum.” (G17)

Görüşmelerde katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi tedavi sürecinde başarısızlık söz konusu olduğunda yani çocuk sahibi olamama durumunda üzüntü ile birlikte depresyon ortaya çıkmaktadır. Depresyon, infertilite ile ilişkili olarak ortaya çıkan yaygın bir tepkidir. İnfertilite nedeniyle hayallerini gerçekleştirememeye, çevrelerindeki insanların kendilerini anlamadığı duygusu ve çevrenin baskısı depresyona neden olabilmektedir. Çevreden gelen sorular, çevrenin ve ailenin beklentisini karşılayamama durumu gibi baskı unsurları katılımcıların da ifadelerinde görüldüğü gibi yalnızlık duygusuna yol açtığı için aile, arkadaş, komşu gibi destek olacak tüm insanlardan uzak durmaktadırlar. Kendilerini bir anlamda dışlanmış hisseden ve eksiklik duygusunu yenilemiş olarak tedaviyi başarısızlıkla sonuçlandıran infertil kadınlar sosyal çevreden yine dışlandıklarını hissetmeleri ile birlikte infertil olduklarını hatırlatacak olan olay, yer ve kişilerden uzak durarak bir anlamda sosyal izolasyona maruz kalırlar.

İnfertilitenin başarısızlıkla sonlanması durumunda katılımcılar önemli kayıplar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu kayıp kimi zaman duygusal açıdan yaşanırken kimi zamanda bir organın, hayallerin, beden üzerindeki kontrolün kaybı olarak bireysel deneyimlerin farklılıkları çerçevesinde değişebilmektedir. Görüşmeler sırasında katılımcıların ifadelerinde en çok umut kaybının yaşandığı gözlenmiştir. Tedavi sürecinin başlarında hemen hemen her katılımcı oldukça umutlu olduğunu ve tedavi boyunca çoğu zaman umudunun sürdüğünü, daha sonraki denemeler de ise umut kaybı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Hatta bazı katılımcılar (G2 ve G7) umutlarını yitirdiği için tedaviye son verdiklerini belirtmiştir. Katılımcıların çoğu umut kaybı yaşadıkları süreçte dini söylemlerden ve çevresinden destek gördüğünü ve bundan dolayı da

psikoloğa gitmeye bile ihtiyaç duymadığını belirtmişlerdir. Burada dikkat çeken önemli noktalardan biri ise toplumun infertil kadın karşısındaki bu çelişkili tutumudur. Çünkü toplum baskısı sebebiyle çocuk sahibi olmak için zorlu bir tedavi süreci içerisine giren kadınlar, bu tedaviden başarısız sonuçlar alıp umutsuzluğa kapıldığında yine çevresinden destek görmektedirler:

“En sonuncusunda tamamen umudumu yitirdim artık. O da dondurulmuş yumurtam vardı. Yoksa belki denemeyecektim bile belki de. Umutsuz olduğum da çok kötü hissediyordum kendimi. Anlatılacak bir şey değil Allah kimseye yaşatmasın. Psikolojik desteğe ihtiyacım oldu ama almadım.” (G6)

“Psikolojik desteğe ihtiyacım olmadı, söyleyenler çok oldu ama olmadı. İnsan kendi kendini iyileştirebilmeli bence. Bu süreçte beni ayakta tutan eşimle aramızdaki sevgi saygıydı, güzel bir ailem var benim.” (G10)

“Umutsuz olduğum zamanlar oldu ama çoğu zaman hep olacağını düşünüyordum. Daha önce psikoloğa gittim. Çok kötüydim hep kafama takardım. Oturup ağlardım. Bana ilaçlar verdi. Sakinleştiriyordu beni, bir iki saat sonra geçiyordu.” (G16)

“Psikolojik destek almadım hiç, bana bir faydası olacağına da inanmıyorum. Kendi kendime daha çok faydam olacağını düşünüyorum. Benim kendime faydam yoksa başkasının bana bir faydası olmaz. Onun için kendi kendimi ayakta tutmaya çalışıyorum. Kendi kendime yazıyorum, anlatıyorum, dertleşiyorum, hislerimi yazıyorum, sonra bir daha yazıyorum sonra okuyorum, bakıyorum, dinliyorum kendi kendimi. O bana sanırım biraz iyi geliyor. Psikoloğa belki de bu yüzden ihtiyaç duymadım. Çok ihtiyacım olursa giderim fakat şu an kendi kendime yetebildiğimi düşünüyorum. Kendime iyi davrandığımda iyi hissediyorum, kötü davrandığımda kötü hissediyorum ve görüyorum. Kendi kendimi tedavi ediyorum.” (G17)

Görüşmelerde katılımcılar tedavi süreci içerisinde aşılama ya da tüp bebek transferi sonrasında, her ne kadar doktor günlük hayatlarına devam etmelerini söylese de, kendilerini hasta gibi gördüklerini ve o bekleme sürecini daha çok dinlenerek ve bir hasta gibi bakıma ihtiyaç duyarak geçirdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların tedavi sürecindeki tutumları göz önüne alındığında infertiliteyi sanki bir hastalık durumu söz konusuymuş gibi algıladıkları izlenimi edinilmiştir. İnfertilitenin bir hastalıkmiş gibi

algılanması sağlıklı olarak tanımlanan doğuştan doğurgan bir bedeninin ‘kısır’ olarak adlandırılıp ‘doğal’a uymayan ilan edilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla infertiliteyi hastalık olarak tanımlayan bireyler bunun tedavisi olarak üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanmaktadır. Fakat infertilitenin hastalık olarak tanımlanması tedavi süreci içerisindeki kadınların mutsuz ve uyumsuz olarak etiketlenmesine neden olmaktadır; çünkü infertil kadın ‘hastadır’. Bundan dolayı katılımcıların da ifadelerinde yer aldığı gibi infertil kadınlar yaşadıkları baskıdan dolayı kendilerini bedensel ve ruhsal olarak hasta hissetmemek için onlara önerilen teknolojik çözümleri (yüksek maliyet ve risklerine karşı) denemektedirler. Çünkü toplum infertil olan kadının tedaviyi kabullendiği süre içinde kadını dışlamamakta, bu çözümleri denememeyi ise sorumsuzluk saymaktadır (İnceoğlu ve Kar, 2010):

“Ben kendime bir şey bile alsam diyorlardı ki sen neden bilezik yapıyorsun doktora gitmiyorsun kızıyorlardı. Koluma bir şey takamıyordum, evimize bir şey aldık diyemiyorduk.” (G14)

Üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan infertil kadınların hemen hemen hepsi ‘maddi-manevi zor’ şeklinde tanımladıkları tedavi sürecinin başarısız olması sonucunda bile denenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hatta çoğu katılımcı bu süreci birçok kez deneyimlediğini ve tekrarlayacaklarını ifade etmişlerdir. İnfertil olan kadınlar çocuk sahibi olabilmek için kendilerini tedavi sürecine tamamen adanmış, her türlü zorluğu göze alıp ‘başarı’ elde edilinceye kadar denemeyi göze almışlardır. Her yeni tedaviye bir gün çocuk sahibi olma umuduyla başlayan katılımcılar, tedavi sonucunun başarısız olması ile birlikte her ne kadar üzülseler de kendilerini başka araçlarla, kimi zaman da dini referanslarda bulunarak teselli ve motive etmektedirler:

“Olmadığında kendimi işe veriyordum. Ağlıyordum. Çok üzüliyordum. Bir hayal kırıklığı oluyordu. Aşılama için pişmanım. Keşke hiç yaptırmasaydım ya da bir kez deneseydim diyorum. Tüp bebek için pişman olmadım. Her şeye değer.” (G4)

“Hamileliğimde çok zor geçti. Şimdi iyi ki uğraşmışım iyi ki doğurmuşum diyorum.” (G6)

“Sonucunu düşünerek katlanıyorsunuz. Olursa güzel olur diyorsunuz. Umudum olduğu için baş ediyorum.” (G12)

“Ben kendimin doktoruyum. Ağladıktan sonra diyorum boş ver takma, daha kötülerini var. Her şeyin hayırlısı deyip kendi kendimi tedavi ediyorum.” (G8)

Mutlu'nun da belirttiği gibi yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanan kadınların tedavi süreçlerinde embriyolar rahme transfer edildikten sonra modern tıp teknolojisi görevini tamamlamış sayılmakta, gerisi bedene bırakılmaktadır (2009). Daha sonraki başarısızlık ile başarılı olma sürecinde katılımcıları da ifadelerinde görüldüğü gibi dinsel süreçler kendini göstermektedir. Başarının Tanrı'nın ödüllendirmesi başarısızlığın ise Tanrı'nın takdiri olduğu varsayılmaktadır. Yani üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınlar başarısızlık, belirsizlik ve korkuları karşısında umutlarını korumak, tedaviye devam etmek ve tedavinin sıkıntıları ile baş etmek için dinsel söylemlerden oldukça yararlanmaktadır. Bu durum aynı zamanda onların yaşadıkları veya yaşayamadıkları tecrübeler için bir açıklama zemini oluşturmaktadır.

Tedavi süreçlerinden sonra başarısızlığı kabul eden kadınlar infertil olduklarını da kabul etmekte ve daha sonraki zamanlarda çevresine duygularını daha açık ifade etmektedirler. Çocuksuz olmaktan kaynaklanan olumsuz duygular zaman zaman tekrarlanırsa da daha önceki gibi uzun sürmemektedir. İnfertil olmayı kabullenmesi ile birlikte kadının deneyimlediği zorlu tedavi sürecinin olumsuz etkileri azalmakta ve kadın gündelik hayatına eskisi gibi devam etmektedir. Her ne kadar genel olarak durumun böyle olduğu görülse de infertil olan her kadında aynı süreç gözlenmemekte ve farklılıklar görülmektedir. Katılımcılardan bazılarının denemelerinden sonra artık tedavi olmayı reddettiği tespit edilmiştir Bunun sonucunda kimi katılımcı hayata daha pozitif bir çerçeveden bakarken, kimi katılımcıda da mutsuzluk, karamsarlık, eksiklik duyguları devam etmekte ve bu da kendine dönük olumsuz algıya dönüşmektedir. Bir özgüven kaybı yaşayan kadınlar gelecekle ilgili plan yapmamakla birlikte kendilerini çaresiz hissetmektedir. Bu durumda ailelerinden, eşlerinden hatta çevrelerinden kararlarına saygı gösterip anlamalarını ve destek olmalarını beklemektedirler. Tedavinin başarısız olması durumunda umut olmayacağı için çevrelerindeki bireylerin hayal kırıklığı ve mutsuzluk yaşayacaklarını belirten katılımcıların duygusal olarak zorlandığı görülmüştür:

“Olumsuz bir tepki olmadı. Çevrem ve ailem o olgunluğa sahip insanlar. Deneme olmayınca ümit olmayacak. Bu anlamda üzülebilirler.” (G2)

“Anlayış beklerim. Bu neticede benim hayatım. Çocuğum olsa onlara ne olmasa onlara ne. Çok karışmamaları gerekir diye düşünüyorum.” (G12)

“Ailem zaten destek olacak. Eşimin ailesi de tepki göstermez. Hiçbir şey beklemiyorum yeter ki uğraşmasınlar, sormasınlar yeter.” (G13)

“Ben artık herkese söyledim bittiğini, konuyu kapattığımı, bu şekilde düşündüğümü. Ve çok ağlıyorlar çok üzülüyorlar. Umutsuz görüyorlar beni. Annem dene diyor. Dışarıdan davulun sesi hoş geliyor. Ben bunu çok olanaksızlıklarla yapıyorum. Baskı yapmamalarını, saygı duymalarını bekliyorum Ailemden beklediğim artık bunu kabul etmeleri ve diğer torunlarıyla ilgilenmeleri. Torununun baktıktan sonra benim gözümün içine bakmasını istemiyorum. Zaman zaman incitiyor bu, zaman zaman incitmiyor, engel olamadığınız bir his sonuçta. Siz bile yeğeninize bakarken zaman zaman annelik duygularınız kabarıyor. Bir başkasının bunu yapması incitmeyi tamir edemiyor. Kendi kendimi de üzmeğe çok müsaidim.” (G17)

Görüldüğü gibi anne olmak kadınlar için toplumda bir var olma, yer edinme mücadelesine dönüşmekte ve bu süreçte bilimsel olan ve olmayan tüm yollar denenmektedir. Elbette ki bu süreçte kadınlar tüm enerjisini bu alana yoğunlaştırdıkları için oldukça yıpranmaktadır. Tedavi süreci olumlu tamamlanıp çocuk sahibi olan kadınlar bir süre sonra ‘normal’ hayatlarına devam edebilmekte ancak tedavinin başarısız olması durumunda kadınların hayatlarında ciddi travmalar oluşmakta ve bu durum hayata karşı karamsar ve mutsuz bir tavır takınmalarına neden olmaktadır. Kadınların tüm dünyalarını, varoluş amaçlarını ‘annelik rolü içerisine sığdırmaları’ bu durumun altında yatan temel neden olarak görülmektedir.

4.5. DİRENME, ÖZGÜRLEŞME VE ÖZNELİK KAPASİTESİ

Ataerkil sistem içerisinde kadın özneliği daha çok eril tasavvurlarla inşa edilmektedir. Yani Foucault’nun da belirttiği gibi öznellik toplumsal iktidar ilişkileri tarafından bireylere dışarıdan empoze edilerek (2005), toplumsal söylemlerden bağımsız olmadan inşa edilmektedir. Her ne kadar çoğu kadın özneliğini eril söylemler doğrultusunda inşa etse de bazı katılımcılar bu söylemlere karşı mücadele içerisinde olduklarını, bu söylemleri eleştirdikleri ve farkında olduklarını belirten ifadeler kullanmışlardır:

“Toplumumuzda kadın özgür olmalı, istediği her şeyi yapmalı. Kadın toplumumuzda hep eziliyor; evde de dışarda da kadına işler yüklüyor.” (G1)

“Toplumun yanlış düşüncelerine karşı ayakta durmayı, direnmeyi mücadele etmeyi seven kadınlarımız var. Bayanlar olarak her şeyi birlikte yapabiliriz, bundan dolayı yapamayacağımız şey yok aslında. Ben her ne kadar özgür olsam da maalesef çevremde ya da mahallemde kendini kısıtlayan çok kadın var.” (G5)

Bununla birlikte çoğu kadın özneliğini ise daha çok geleneksel değerlerinde ön plana çıkardığı annelik rolü üzerinden inşa edilmektedir. Bu şekilde küçüklüğünden beri özneliğini annelik üzerine inşa eden kadının tek başına bir birey olması, bir kadın olarak özneliğini toplumun nesnesi haline dönüşmeden inşa etmesi neredeyse mümkün olmamaktadır. Ancak ve ancak anne olunca kadın olunabileceği ya da kadının mutluluk yolunun anne olmaktan geçtiği söylemleri aracılığıyla eril tahakküm kadının varoluş koşulunu onun biyolojik yeniden üretimine indirgerken çocuk sahibi olmayan kadını da ‘eksik’, ‘tamamlanmamış’ kadın ilan ederek kadınlığı bir annelik kafesinin içerisine hapsetmektedir. Toplumsallaşma sürecinde çocukluk dönemindeki söylem ve eylemlerle pekiştirilen algılar kız çocuklarının hayal dünyalarına yansırken gelecek tahayyüllerinin büyük ölçüde anne olmak üzerinden şekillenmesini beraberinde getirir. Dolayısıyla kadının bir özne olarak varoluşunu tartışırken bu süreçlerden bağımsız olarak ele almak mümkün gözükmemektedir. Kadınların ifadeleri çocuk sahibi olmanın mutluluğun ilk koşulu olarak görüldüğünü gözler önüne sermektedir. Anne olmalarıyla tamamlanacaklarını belirten yani bir anlamda özneliklerini büyük ölçüde annelik üzerinden inşa eden katılımcıların bazı ifadelerine bakmak faydalı olacaktır:

“Evet, annelik çok güzel bir şey. Dünyadaki en güzel şey, içine sokasın geliyor. Bana göre bir kadın anne olmazsa mutlu olamaz. Çocuksuz ve çocuk sesi olmayan bir ev olmaz ki... Yarım hissediyorsun.” (G6)

“Kadın anne olunca nasıl mutlu olmasın? Zaten mutluluğun anahtarı çocuktur, altıntopu çocuktur. Çocuğun olduğu yerde neşe, huzur vardır. Çocuk olmadan da mutlu olursun ama yarım. Bir elin olmada bir gözün olmadan, işitmeden konuşmadan tam olabilir misin? Annelik de böyle bir şey yarım kalıyorsun. Biliyorsun ki çekirdek aileyi oluşturan anne baba ve çocuktur. Anne bana her şeyi yapar ama çocuk geldiğinde aileye neşe de gelir.” (G8)

“Anne olmazsam mutlu olurum ama çok zor. Kendimi aşmam lazım. Hep bir eksiklik var. Tam kendini hiçbir şeye veremiyorsun. Eşinle birlikte olurken bile kendimi veremiyorum. Hayatımın her döneminde o var. Benim çocuğum olunca sanki her şey bitecek gibi geliyor. Psikolojik olarak. O olunca bütün dünya değişecek, her şey yoluna girecek, bütün sıkıntılar bitecek gibi geliyor. Belki de olmayacak öyle bir şey. Kalbin ve beynin insanın sağlığı önemli diyor belki ama olsaydı diyorsun engel olamıyorsun.” (G14)

“Anne olunca mutlu olacağımı düşünüyorum. İnatla hırsıyla 11 sene uğraştıktan sonra, o kadar çok istediğim ve arzu ettiğim, geceler boyunca ağladığım şeyin benim olduğunu gördüğümde çok mutlu olurum. Ben mutlu değilim zaten. Genel bir mutsuzluk var. Hayata mutlu bakamıyorum. Eski zamanlarıma baktığımda anne olma ihtimalimi düşündüğümde daha mutluydum. Gitgide umut yitince mutsuzluk başlıyor. Bir kadın için mutluluğun gereği herhâlde evlâdır.” (G17)

Katılımcıların çocuğu mutluluğun ilk koşulu olarak görmeleri onlara bir anlamda eksiklik ve tamamlanmamışlık duyguları olarak geri yansımaktadır. Çocuk sahibi olmamayı bir eksiklik olarak tanımlamayan katılımcılardan birinin karşı duruşu ise oldukça dikkat çekicidir:

“Toplumsal koşullardan dolayı çocuksuz olmak eksiklik oluyor. İnsanlar kendilerini bu klişelerle yetiştiriyor. Kaç insan hayatta günlük uğraşları dışında bir şeyle uğraşıyor, bizim toplumumuzda bu çok eksik. Hiçbir şey yoksa çocuk gerekiyor işte. Çocuk muhabbetiyle hayatını dolduruyorsun. Öyle bir hayatın içinde eksikliği yaşarsın, ilgi alanların varsa da bunalıma düşmezsin.” (G18)

Daha sonraki önemli süreçlerden biri olan tedavi sürecinin uzunluğu ve yıpratıcılığının travmatik etkileri ile birlikte kimi zaman ümitsizliğe eşlik eden mutsuzluk hali, söz konusu kadınların gündelik hayatlarının bir gerçeğidir. Bunun tek başına yeterli olmayacağını ifade eden bir katılımcı mutluluk koşulunu biraz daha geniş bir çerçevede evliliği üzerinden kurmaktadır. Yine burada dikkat çeken şey kadının bir birey olarak mutluluk tasvirini aile olmak üzerinden yani özel alandaki varoluş üzerinden yapıyor olmasıdır:

“Bence anne olunca daha mutlu olurum ben. Anne olmayan kadın mutlu olmayacak diye bir şey yok. Ben şimdi de mutluyum. Ama diyorum ki anne olursam daha mı çok mutlu olurum... Bir kadın için mutluluk aynı zamanda

ailesinin ve eşinin ilgisidir, huzurudur. Bir kadını eş de mutlu eder yalnızca çocuk değil. Çünkü çocuğum olsa bile bana hayırlı olmazsa ve emeklerimin karşılığını alamazsam mutsuz olurum. Çocuk oldu diyelim eşimin ilgisi giderse de mutlu olamam. Yani çocuk mutluluğumun hepsi demek değil.” (G1)

Ataerkil sistemin kadınlar tarafından içselleştirilen anne, baba ve çocuk olarak tanımladığı aile kavramı, kadınlarda tamamlanmışlık duygusu ile birlikte mutluluk vereceği algısı yaratmaktadır. Fakat bu söylem mülakatlardaki çoğu kadın tarafından eleştirilmektedir. Katılımcıların da ifadelerinde eril sistemin mutlak tanımlarını nasıl algıladıkları, bu tanımları nasıl yıkıp direndikleri ve onların gündelik yaşamlarına nasıl yansıdığı görülebilir:

“Çocuğun yoksa senin aile kavramın topluma göre yok. Sen aile bile değilsin, karı koca olabilirsin ama anne olamamışsın, baba olamamışsın, eksik bir nokta var. Çünkü insanlar evliliğe çocuk gözüyle baktığı için sen çocuk sahibi olamamışsın, siz aile olamamışsınız derler. Çevre de böyle bakar. Çocuğun yoksa sen aile değilsin. Ama ben öyle bakmıyorum. Aile olmanın evlilikle başladığına inanıyorum.” (G11)

“Bir defa çocuğun yoksa aileden sayılmıyorsun. Çocuğun yoksa sanki önemsedığın şey yemek, gezmek, sevişmek, içmek... Tembelsiniz dedikleri şeyin altında bence bu var. Toplum bunu bekliyor. Uysunlar topluma uysunlar.” (G18)

Buna karşılık tedavi süreci sonunda çocuk sahibi olan bir katılımcının ifadesinde çocuk ile mutluluk doğrudan bir ilişki içerisinde ele alınmakta, evlilikteki mutluluk da bunun üzerinden düşünülmektedir:

“Ben çok mutlu oldum. Çocuğum olmasa çok mutsuz olurum. Çocuğun yerini eşim ya da başka bir şey dolduramaz.” (G15)

Bu genel mutsuzluk hali çocuk sahibi olan sosyal çevreden ya da akrabalarından kadınlarla bir araya gelinen ortamlarda çok daha yoğun olarak hissedilebilmekte ve kadınları başka yeni duygusal alanlara taşıyabilmektedir. Bu karşılaşmaların ve çocuk sahibi olmamanın yol açtığı etkiler kadınların yaşamlarını kimi zaman altüst eder niteliktedir:

“Anne olan arkadaşlarıma bakıyorum. Dışarıdan çocukları olduğu için benden çok mutlu görünüyorlar. Ve o zaman kötü hissediyorum kendimi.” (G1)

“Hissettim. Mesela çevrede anne olan kadınların yanında çocuğunu nispet yapar gibi sevenler insanı üzüyor. Karşıdaki insanın senin anne olmama durumunu anlamadıklarında üzülyorsun.” (G5)

“Her tüp bebek yaptığımda sonuç alamadığım zaman telefonlarımı bile kapatırım kimse ulaşmasın diye. Gerçekten çok mutsuz hissediyorum o zaman. Bir ay falan toparlanamıyorum. O yüzden bir deneme daha yapmaya korkuyorum.” (G13)

“Çok ağladım. Çocuklarla ilgili reklam filmi görüyordum ağlıyordum. Bir film oluyor çocukla ilgili doğuyor falan görünce gene ağlıyorsun.” (G6)

Bazı katılımcılar ifadelerinde bir kadının mutluluğu ile anneliği arasında direk bir ilişki olmadığını ve ataerkil sistem tarafından kendilerine dayatılan öznelliklerin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu kadınlar öznelliklerini ‘annelik üzerinden’ kurmadıkları için ataerkil sistemin onlara dayattığı ve onları ‘toplumun nesnesi’ olmaya zorladığı öznellikleri eleştirmeye başlayarak kendi öznelliklerini inşa etme sürecine girmişlerdir:

“Ben mutlulukla alakalı görmüyorum bunu. Başkaları için öyle olabilir ama benim için öyle değil. Benim çocuğum yokken de mutluyum. Bazılarının çocuğu var yine mutsuz.” (G12)

“Anne değilim ama mutluyum. Ben her zaman mutlu bir insanım. Bulunduğu yeri kabul eden hırsları olmayan bir insanım. O yüzden de her zaman mutlu olmuşumdur. Kadınlar için mutluluğun gerekleri çeşitlidir, kişiye bağlıdır.” (G7)

“Bir beklentinin yerine gelmesi şeklinde olabilir, senden beklenen şey bu küçüklükten beri. Anne olduğunda beklentileri yerine getirmiş oluyorsun. Çok içselleştirdiyse bunları kazadıysa aklına anne olamazsa mutlu olamaz tabi ki. Bunu yaşamak mutlu, yaşayamamak mutsuz eder insanı. Bir kadının mutlu olabilmesi için önce kendisi olması gerekir. Birey olabilmesi gerekir. Birey olmamış kadın olunca önce birini kızı, sonra birinin eşi oluyorsun, hep birinin bir şeyi olma durumu taşıyor kadınlar. Yükleniyor işte, yenge, bacı, kızım, evladım... Bireylik durumunu koyamıyor ortaya. Birey olmuş kadın güçlüdür.” (G18)

Görüldüğü gibi her ne kadar geleneksel beklentilere ve algılara direnme gayretinde olan kadınlar da olmakla birlikte kadınların çoğu öznelliklerini daha ziyade toplumun beklentilerini yerine getirecek şekilde inşa etmektedir. Bundan dolayı eril tahakküm yoluyla öznellik inşası, eril söylemin çizdiği alanlar içerisine hapsedilirken kadınların direnme ve özgürleşme araçları da ellerinden alınmaktadır. Aşağıdaki ifadede de somutlandığı üzere çocuk sahibi olma baskısının ortadan kalkması kadın açısından özgürlük sinyali vermektedir:

“Baskı kalkacağından dolayı daha özgür hissedeceğim sanırım. Diğer türlü ise zaten evden pek çıkıp bir yerlere gitmiyorum.” (G1)

Katılımcılardan bazılarının ifadelerinde çocuk sahibi olmanın çoğu alanda özgürlüklerini kısıtlayacağına bilincinde oldukları görülmektedir. Fakat öznelliklerini eril sistem beklentileri yönünde inşa ettikleri için çocuk sahibi olmayı yine de ‘güzel bir kısıtlama’ olarak tanımlamışlardır. Bu noktada eril sistemin kadınların özgürleşmelerini ‘sahte öznellikler’ ve ‘çocuk bakımının ve sorumluluğunun yorucu da olsa çok mutlu ettiği ve her şeye değdiği’ gibi söylemlerle gölgelediği, kadınların direnme noktasının kırılmalara uğratıldığı, engellendiği katılımcıların ifadelerinde görülebilir:

“Özgürlüğünü kısıtlıyor ama çok güzel bir kısıtlama. Her yere gidemiyorsun, her zaman dışarıya çıkamıyorsun. Her şekilde kısıtlanıyorsun. Uykunu, düzenini her şeyini kısıtlıyor. Gitmek istediğin bir yer varsa hava çok soğuksa ya da çok sıcaksa çocukla gidemezsin. Çocukla gidemediğin yer çok. Çocuk patron gibi oluyor.” (G6)

“Özgürlüğünü kısıtlıyor aslında bir çocuğun olması. Çocuk varken çocuğa bağımlı yaşıyorsun. Çocuğun uyku, okul, yemek, ders saati var. Önce çocuk geliyor, ikinci planda sen varsın, özgür olamıyorsun. Bire bir eşinle yaşayacağın duygusal yıl dönümleri baş başa geçiremiyorsun. Çocuğa göre programlamak zorundasın. Elini kolunu her şeyde bağlıyor.” (G17)

Katılımcılardan birinin ise hamileliğinde yaptıkları ile çocuk sahibi olduktan sonra özgürlüğünün kısıtlanmaması için yaptıkları oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca hamileyken özneliğini annelik üzerinden inşa etmeme gayreti içerisinde olduğunu şu sözlerinden anlamak mümkündür:

“Hamileliğimle ilgili hiçbir şey hissettirmemeye çalışıyorum eşime. Anne ve çocuğun bağı başka gibi şeyler var kafada çocuk ve anne artı baba. Ben başından beri onu hissettirmemeye çalışıyorum. Hamileliğimle ilgili hiçbir kaptım yok. Bence babanın çocuğu sahiplenmesi ve anneye düşen yükler oradan başlıyor. Anneliğin nimetlerinden bu kadar faydalanmak isterse kadın ‘ben anneyim böyleyim, ben anneyim şöyleyim’ dersen o zaman sorumluluğun fazlası sana kalıyor. Ben bunu yapmamaya çalışıyorum, doğumdan sonra da elimden geldiğince yapmamaya çalışacağım. Anne olduğumda hayatımın Çok değişmemesi için çabalayacağım. Çünkü çevremde bakıyorum bebek olduğunda hayat ona göre düzenleniyor, her şey ona göre düzenleniyor, sadece onların çocuğu oluyormuş gibi oluyor dünyada. Öyle yaşamak istemiyorum. Bebek bizim hayatımıza dâhil olsun istiyorum. Eşimin de benim de çocuk olunca bir şeyler değişecek düşüncesi yok, alışverişlerimizi de ona göre yapıyoruz. Mesela her yere taşıyabileceğim bebek arabası, kanguru gibi şeyler alarak nasıl dışarı hayatımızdan ödün vermeyiz kısmını düşünüyorum.” (G18)

Toplumsal beklentileri yerine getirmek için yardımcı üreme teknolojilerinden yararlanmış fakat başarılı olamamış infertil çiftler için çocuk sahibi olmanın yollarından başka biri ise evlat edinmedir. İnfertil çiftler başarısız bir tedavi süreci geçirmelerinden sonra devam eden toplumsal baskıya her ne kadar direnmeye çalışsalar da toplumsal düzene ayak uydurarak daha özgür bir gündelik hayat sürmek istemeleri onları evlat edinmeyi bir çözüm olarak görmelerini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra çiftler ebeveynlik doyumlarını tamamlama istekleri, yardım etme, topluma faydalı olma, mutluluk duygusunu arttırma amacı gibi nedenlerle de evlat edinmeyi bir çözüm olarak görmekteler. Evlat edinmenin aynı zamanda birçok olumlu ve olumsuz getirilerinin olması çiftlerin bir çözüm yolu olarak evlat edinmeyi düşünüp düşünmemesinin de belirleyicisi olmaktadır. Aynı zamanda toplum içerisinde ‘evlat edinen ailelerin hikâyeleri’ ve prosedürler de infertil çiftlerin bu konudaki düşüncelerini etkilemektedir. Evlat edinilen çocuğun beklentileri karşılamaması, biyolojik ailenin bilinmiyor olması ve evlat edindikten sonraki süreç içerisindeki bilinmezliklerin oldukça çok olması evlat edinmek isteyen infertil çiftlerin gelecekleri için korku ve endişe hissetmesini de beraberinde getirmektedir. Evlat edinerek ebeveyn olma duygusunu yaşamak isterken aynı zamanda kendilerinin çocukları olmadığı düşüncesi ile çiftler acı hissedebilmekte ya da davranışlarının doğruluğu konusunda vicdani rahatsızlık duyabilmektedirler.

Görüşme sırasında katılımcıların evlat edinmeyi bir çözüm olarak değerlendirmeleri genel olarak bu sebepleri içerse de, değişkenlikler de göstermiştir. Katılımcıların bu konudaki değerlendirmelerinden bazıları şöyledir:

“Küçük çocuk olsa iyi olur ama eşim istemiyor. Bir de yaşla orantılı olarak çocuk veriyorlar. Bana 12, 13 yaşında çocuk veriyorlar. Bebek vermiyorlar. Birde belli kriterleri var. Evin olacak mesela.” (G3)

“Evlat edinmeyi hiç düşünmedim hiç konuşmadım. Eşimde dedi en büyük sevabı onlar yapıyor. Hiç düşünmedim çünkü ben ne yaparsam yapayım, ne kadar seversem seveyim, ağladığında kendimi suçlu hissederim, derim ki öz annesi olsa daha farklı davranırdı. Bir şey yapsam kendimi yer bitiririm, vicdan azabı çekerim. Yeğenlerime bile disiplin uygulayamam.” (G9)

“Yapabileceklerimiz tükenmişse eğer düşünecektik. Olumlu bakıyorduk. Hiç çocuk sahibi olamazsak evlatlık edinecektik.” (G11)

“Çok riskli bir şey. Ne gen taşıdığını bilmiyorsun sonuçta, neyle karşılaşacağını bilmiyorsun, kendi çocuğun gibi onu sahiplenebilecek miyim, o hikâyeleri yaşamaya hazır mıyım psikolojim hazır mı bilmiyorum. Bilinmezleri çok olduğu için ben bu konuda kararlı olamazdım. Çünkü ne çıkacağı, olaylara nasıl tepki vereceğim belli değil, çok riskli bir şey. Birçok şeyi göze almak gibi.” (G18)

Çocukları olmadığı için toplumun baskısını üzerinde hisseden katılımcılar anne olmalarıyla birlikte bu baskının kalkmasıyla özgürleşeceklerini ifade etseler de eril sistem içerisinde kendilerini gerçekleştirmeleri bir anlamda onların özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Dolayısıyla varoluşlarını toplumun beklentilerini yerine getirme olarak algıladıkları için öznellik kapasitelerinin ve özgürlüklerinin kısıtlandığını göz ardı ederek kendilerine ‘sahte öznellikleriyle’ bir yaşam alanı oluşturmaktadırlar.

Buna karşı eril sisteme ve toplumsal baskıya karşı direnen ve eril sistemin kadını nasıl nesneleştirdiğinin farkında olan kadınlar da vardır. Bu kadınlar farkındalıkları arttıkça toplumsal baskıya bir anlamda direnmekte ve öznelliklerini ‘özgürce’ inşa etme imkanı bulmaktadırlar. Mülakatlardaki katılımcıların çoğu ifadelerinde eril sistem baskısı her ne kadar yoğun olarak görülse de aynı şekilde direnç gösterdiklerini yansıtan ifadeleri de bulunmaktadır. Eril sisteme, baskısına ya da söylemlerine direnç gösteren katılımcıların öznellik kapasitelerinin arttığı da gözlenmiştir. Bu durum da Foucault’nun

iktidar ve özne ile ilgili söyledikleri oldukça önemlidir. Foucault'nun da belirttiği gibi direnme, kaçınma, kurtulma ihtimalinin bulunmadığı bir iktidar ilişkisinden söz edilememektedir (2005). Çünkü özgürlük burada iktidar olarak nitelendirilen eril sistemin uygulanması için ön koşulu olarak görülmektedir. Burada kadınların öznelliklerini inşa etme süreçleri bir anlamda nesneleşmeye karşı çıkışları özgürlüğün iktidar olan eril sistemin uygulanmasına karşı çıkılması anlamına gelmektedir. Foucault'nun da belirttiği gibi iktidar olarak nitelendirilen eril sistem, bir anlamda kadınlara istikrarlı bir özneliğe sahip olduğu yanılısaması yaratmakta ve bu yanılısamanın fark edilmesiyle kendi öznelliklerini inşa etmesine sebep olmaktadır (2005). Aynı şekilde özneliği bir inşa süreci olarak nitelendiren Althusser de kendi özneliği içinde yapılandırılan bireyin kendi bilincini oluşturabildiğini vurgulamaktadır (akt. Onay, 2006).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Özellikle Aydınlanma döneminden bu tarafa özne sosyal bilimler için çok önemli bir tartışma konusu olmuştur. Aydınlanma felsefesinde öznenin toplumdan tamamen bağımsız bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bunu Descartes'ın özneyi, düşünebilen ve kendilik imgesine sahip özgür bir birey ve Kant'ın duyarlılık ve düşünme yetisine sahip olan birey olarak tanımlama tarzlarında görmek mümkündür (Mansfield, 2006). 20. yy.'da özne anlayışında daha öncesine göre çok daha belirgin bir değişim görülür. Özellikle Freud, Althusser, Lacan ve Foucault gibi düşünürlerde özne toplumun ya da iktidarın bir ürünü olarak ele alınmaya başlanmıştır. Freud özneliğin, insanların karşılıklı etkileşimleri sonucunda ve yavaş yavaş inşa edildiğini ifade ederken Lacan da benzer bir şekilde kültürel inşa ve kodlamaya işaret etmektedir. Foucault da öznedeki bir direnme/özgürleşme potansiyeli görmekle birlikte özneliğin ilişkiler bağlamında gelişip inşa edildiğini ve aynı zamanda öznenin iktidar tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Ayrıca ona göre özne, iktidarın taşıyıcısı olarak onu yeniden üretir. Fakat daha önce de ifade edildiği gibi Foucault, direnme ve kaçınma ihtimalinin mümkün olduğu bir özne iktidar ilişkisinden söz etmektedir (2005). Foucault'da olduğu gibi Althusser'de de bir anlamda politik bir öznellik söz konusudur. O, bir yaşam pratiği olarak nitelendirdiği ideolojinin özneyi inşa ettiğini ve özneler için var olduğunu ama aynı zamanda öznenin de ideolojiyi ürettiğini vurgular. Dolayısıyla ona göre özne pasif değildir, kendiliğini inşa eder ve bilinç geliştirebilir (akt. Onay, 2006).

Görüldüğü üzere tüm bu tartışmalar toplumsal cinsiyetlendirilmemiş özneler üzerinden yürütülmüştür. Toplumsal cinsiyet üzerinden öznellik tartışmalarına Kristeva, Irigaray, Cixous ve Butler'ın görüşleri ile birlikte rastlamak mümkündür. Daha ziyade Freud'un çizgisinde bir öznellik anlayışı benimseyen Kristeva'ya göre toplum, sembolik bir düzenden oluşmakta ve bu sembolik düzen bütün yapıları oluşturduğu gibi özneyi de şekillendirmektedir (Özsoy, 2005). Kristeva'dan farklı olarak Lacan'ın düşünce çizgisinden ilerleyen Irigaray'a göre kadının özne olabilmesinin yolu onun eril dilden bağımsızlaşarak kendi dilini kurmasıdır. Çünkü ona göre mevcut kültürel yapı içerisinde erkekler özne olarak belirlenirken kadınlar ötekileştirilmektedir (feministatolye.org, 2012). Foucaultcu özne anlayışına daha yakın olan Butler'a göre iktidar, özne ve öteki

üzerinden yani bir anlamda toplumsal cinsiyet üzerinden işleyen bir olgudur ve varlığını devam ettirebilmek için bu ikiliğe ihtiyaç duymaktadır. Bir diğer ifadeyle iktidar/egemen olan eril sistemin üretilmesi ve yeniden üretilmesi için özne olarak belirlediği erkeğe ve nesne olarak ötekileştirdiği kadına ihtiyacı vardır. Burada Butler iktidarın öznelere ürettiği noktasından yola çıkarak bireylerin aslında hiçbir zaman tam anlamıyla özne olamayacağını belirtmektedir. Yani bir anlamda birey iktidar tarafından dayatılan şeyleri içselleştirerek var olabiliyorsa o zaman her zaman eksik olduğu söylenebilmektedir (boell.org, 2012).

Özneye ilişkin tüm bu tartışmalarda bu araştırma için en önemli nokta bireyin (bu araştırma özelinde de kadınların) toplumsal inşa karşısında bir özgürleşme, direnme, kaçma potansiyeline/imkanına yer açılıp açılmadığıdır. Bu araştırmada öznellik kapasitesi şeklinde kavramsallaştırılan bu durum sorgulamaya açılarak çocuğu olmayan ve üremeye yardımcı teknolojilerden yararlanan kadınların biyolojik yeniden üretimdeki rollerinin yarattığı toplumsal baskıyı nasıl deneyimlediklerinin öznellik kapasitesi bağlamında incelenmesi ve tartışılması amaçlanmıştır. Bir başka ifadeyle bu çalışmada kadınların öznellik kapasitesinden kastedilen şey toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş olana direnebilme, özgürleşme ve özgür özne olarak hareket edebilme imkânıdır. Dolayısıyla bu araştırmada, çocuk sahibi olmayan kadınların toplumsal (toplumsal baskıyı) deneyimlemelerinden hareketle, eril toplumsal yapının annelik üzerinden kadınlar için yarattığı öznellikler ve kadınların buna direnme kapasitesi sorgulanmıştır.

Ataerkil sistem kadını konumlandırırken annelik rolünü oldukça etkin bir biçimde kullanmaktadır. Ataerkil sistemin bu gücü çoğu zaman bireysel direnmelere karşı baskın bir hal almakta ve anneliğin idealize edilmiş kavramlarını pekiştirip yeniden üretimini sağlamaktadır (Benhabib vd., 2008). Eril ideoloji ve yapıda annelik kadınlar için doğal bir süreçtir, doğalarının bir sonucudur ve annelik içgüdüleri tarafından yönlendirilirler (Rosenau, 2004). Lawer da anneliğin 'içgüdüsel', 'doğal' ve 'evrensel' olarak tanımlaması ve bireylere aktarılması yoluyla kendisini yeniden ürettiğini belirtir (akt. Miller, 2010). Mülakatlar sırasında pek çok katılımcının ifadesinde bu görüşün ifade ettiği noktalara paralel izler tespit edilmiştir. Örneğin katılımcıların çoğu anneliğin bir içgüdü olduğunu ve kendilerinin de bu duyguyu hep

hissettiklerini belirtmişlerdir. Hatta bir kadının anne olmayı isteme ya da tercih etmesi gibi bir durumdan ziyade kaçınılmaz olarak bu içgüdünün varlığından söz etmek gerektiği vurgulanmıştır.

Katılımcıların paylaşımlarında da görüldüğü gibi anneliğe ilişkin algılarda ataerkil söylemler ve anlatılar ve bunların içselleştirilmesi oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlatılar çoğu zaman birbirine benzer gibi gözükse de sosyo-ekonomik duruma, sosyal sınıfa ya da farklı yaşam tecrübelerine bağlı olarak farklılıklar da göstermektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun ortak olarak paylaştığı en belirgin deneyimlerin başında anne olmaları konusunda toplumsal baskının güçlü bir etkiye sahip olması ve “tedavi” süreci ne kadar zorlu olsa da üremeye yardımcı teknolojilerden “olumlu” bir sonuç elde edilinceye kadar maddi-manevi her türlü zorluğun göze alınmasıdır.

Çocuk sahibi olmadan önce ve sonra kadınların öznellik konumlarının değişmesi bir anlamda öznelliklerinin yeniden tanımlanması anlamına gelir (Miller, 2010). Anne olmanın kutsandığı, çocuk sahibi olmayan kadının “eksik” olarak görüldüğü ve kadının varoluşunun anneliği üzerinden şekillendirildiği eril yapıda içselleştirmeler yoluyla kadınlar da anneliği ‘gerçek bir özne’ konumu olarak görmekte ve eylemleri de bu algı tarafından yönlendirilmektedir. Miller’in araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da çok az sayıda da olsa bazı kadınların (Miller’in araştırmasından farklı olarak bu çalışmada bu duruma daha nadir rastlanmıştır) anneliğin kadınlıkla özdeşleştirilmesine direnirken daha fazla sayıda olan diğerlerinin “kaçınılmaz bir özdeşlik” benimsedikleri görülmektedir. Dolayısıyla da söylemlerde ve eylemlerde ataerkil ideoloji bu şekilde yeniden üretilmektedir (Miller, 2010).

Yukarıda ifade edildiği gibi toplumsal ve kültürel olarak kurulan/inşa edilen öznelliklere karşı çıkan, direnen (ya da direnmeye çalışan) katılımcılar da azınlık olmakla birlikte vardır. Sisteme karşı bir direnç gösteren kadınların sistem içerisinde nesne olarak konumlanmasından kaynaklanan varoluşlarının sekteye uğraması durumu onları sistemi eleştirmeye yöneltilmektedir. Dolayısıyla bu durumda ataerkil sisteme direnenler bir özne olarak kuruluşlarına olanak sağlamak ve onların öznellik kapasitelerini geliştiren bir potansiyel taşıdıklarını da ortaya koymaktadırlar (Weeks, 2013). Butler, bireylerin sistemi eleştirmeleriyle öznellik kapasitelerinin genişleyeceğini

belirtmektedir (2010). Burada önemli noktalardan biri de Butler'a göre öznellik kapasitesi öznenin yeniden anlamlandırma sürecinin bir ürünü olmasına karşılık halen bir yeniden anlamlandırmaya da açık olan bir süreçtir. Dolayısıyla bu haliyle de bu yeniden anlamlandırma süreci iktidarın yeniden işleme ve kendini yeniden üretmesine olanak verdiği gibi öznellik kapasitesinin genişlemesine de olanak tanımaktadır. Yani öznenin inşa sürecinde aynı zamanda inşa edilmiş olanın yeniden inşa edilip anlamlandırılması söz konusudur. Her ne kadar Butler öznellik inşası sürecinde kültürün yerleşik bir konuma sahip olduğunu belirtse de özne olmaya ve öznellik potansiyeline dokulmaz bir alan olarak bakmaktadır (akt. Weeks, 2013). Bu bakış açısından hareket edildiğinde katılımcıların bazıları için bu durumun geçerli olduğu ve sisteme yönelttikleri eleştirilerle bir anlamda öznellik kapasitelerini genişlettikleri söylenebilir.

Katılımcıların mülakat sürecinde aktardıklarından yola çıkarak şu söylenebilir ki eril sisteme direnme noktası zaman içerisinde ve pratikler sonucu gerçekleşmiştir. Dolayısıyla direnme bir anlamda hem öznenin kurucusu anlamına gelirken hem de özne tarafından kurulmaktadır (Benhabib vd., 2008). Direnen bireyler aynı zamanda direnç noktalarını da eril sistem içerisinde oluşturmaktadırlar. Foucault'ya göre de eril sistemin özne üzerindeki tahakkümü özne olmanın bir koşulu haline gelmektedir. Özne ile eril sistem arasındaki böylesi bir ilişkinin anlamı şudur: bu ilişki bir taraftan tahakkümü içerirken diğer taraftan da özneye direnme/karşı çıkma olanağı sağlamakta yani öznellik kapasitesi oluşturmaktadır. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli noktalardan biri de şudur: Foucault'ya göre direnişin kökenleri tabii kılındığımız başka bir durum ya da deneyimden gelir (akt. Weeks, 2013). Mülakatlar sırasında görüşülen katılımcıların kendi öznelliklerini inşa etme söylemlerinin, toplumsal olarak kadın öznelliğinin annelik üzerinden inşa edilmesinin sınırları içerisinde kurulduğuna ilişkin tespitler söz konusudur. Bulguların değerlendirildiği bölümde bunun somut örneklerini özellikle direnç potansiyeli sergileyen ve eril tahakkümü eleştiren katılımcıların ifadelerinde görmek mümkündür.

Her ne kadar kimi düşünürler öznenin önceden var olduğunu ve kendini inşa eder nitelikte tanımlasa da kimileri toplumun bir yansıması olarak tanımlamaktadır. Araştırmalar (ve bu çalışma da) göstermektedir ki kadınlar her ne kadar biyolojik olarak anne olma istemlerinin arkasında kendi özgür iradelerinin olduğunu ifade etseler de

özne egemen eril sistemin hem birer üreticisi ve hem de onun ürünü olarak ele alındığında gerçekten artık bağımsız öznelliklerden söz edilip edilemeyeceği tartışmalı hale gelmektedir. Butler oldukça iddialı bir şekilde, eril sistemin yapısından ve üretim mekanizmalarından tamamen kendini yalıtmış ve gerçek özneliğini inşa eden bir öznenin söz konusu olamayacağını savunur (akt. Weeks, 2013). Bu tartışmalardan ve mülakatlardan hareketle kısaca ifade etmek gerekirse kadının özneliği ve öznellik kapasitesine ilişkin bir analizde kadının toplumsal konumlandırılışının yansımalarının izlerini sürmek oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akşit, E. E. (2009) “Teknoloji Ürünü Anneler mi?” *Amargi 3 Aylık Feminist Dergi*, s.15, ss. 32-33.
- Aktürk, F. S. (2006) *Türk Toplumunun Yardımcı Üreme Tekniklerine Bakışı*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Afyon.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2000) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık: Adapazar.
- Aras, G. (2008) “Héléné Cixous’un Güç Kavramı ve Becerikli Helen”, *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, s. 48, ss. 65-67.
- Aşçı, Ö. ve Kızılkaya Beji, N. (2012) “İnfertilite Danışmanlığı”, *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, c.20, s. 2, ss. 154-159.
- Badinter, E. (1992a) *Biri Ötekidir* (Çev. Ş. Tekeli), Afa Yayınları: İstanbul.
- Badinter, E. (1992b) *Annelik Sevgisi* (Çev. K. Çelik), Afa Yayınları: İstanbul.
- Beauvoir, S. (1970) *Kadın Genç Kızlık Çağı* (Çev. O. Asena), Payel Yayınevi: İstanbul.
- Beauvoir, S. (1976) *Kadın Evlilik Çağı* (Çev. B. Onaran) Payel Yayınevi: İstanbul.
- Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D. ve Faster, N. (2008) *Çatışan Feminizmler* (Çev. Sezer, E. F.) Metis Yayıncılık: İstanbul.
- Bora, A. (2005) *Kadınların Sınıfı*, İletişim Yayınları: İstanbul.

- Butler, J. (2010) *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Çev. B. Ertür), Metis Yayınları: İstanbul.
- Campbell, A. (2003) "Cutting Out Motherhood: Childfree, Sterilised Women", *Gender, Identity and Reproduction: Social Perspectives*, Drl: S. Earle ve G. Letherby, Palgrave, Macmillan: ss. 191-204.
- Çalışır, H. (2003) *İlk Kez Anne Olan Kadınların Annelik Rolü Başarımlarını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İzmir.
- Delaney, C. (2001) *Tohum ve Toprak* (Çev. S. Somuncuoğlu, A. Bora), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Demir, Z. (1997) *Modern ve Postmodern Femizim*, İz Yayınları: İstanbul.
- Demren, Ç. (2008) "Kadınlık Dolayımıyla Erkeklik Öznelliği", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 32, s. 1, ss.73-92.
- Dowling, C. (1988) *Sindrella Kompleksi Çağdaş Kadının Bağımsızlık Korkusu* (Çev. S. Budak), Öteki Yayınları: İstanbul.
- Elçik, G. ve Özenç, T. B. (2010) *Bedende Kıpırdanmalar*, Varlık Yayınları: İstanbul.
- Eliuz, Ü. (2011) *Cinsel Kimlik Paniği: Kadın Olmak*, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/905298714_17_%C3%BCIk%C3%BC_eliuz.pdf (Erişim yılı: 2013)
- Erdoğan, M. (2011) *Medyada Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkla Mücadelede Medya İzleme Grupları*, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü: Ankara.
- Fidan, F., İşçi, Ö. ve Yılmaz, T. (Erişim yılı: 2013) *Kadın Mesleği Kavramı: Anlamlılığı ve İçeriği*, <http://cws.emu.edu.tr>

- Foucault, M. (2002) *Kliniğin Doğuşu* (Çev. T. Keşoğlu,), Doruk Yayınları: İstanbul.
- Foucault, M. (2005) *Özne ve İktidar Seçme Yazılar-2* (Çev. I. Ergüden, O. Akinhay), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Gittins, D. (1985) *Aile Sorgulanıyor* (Çev. T. Erdem), Pencere Yayınları: İstanbul.
- Gündüzkalın, Ö. (2010) “Reklamlarda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Konumlandırılması: ‘Kinder’ Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 38, ss. 75-89.
- İlgaz Büyükbaykal, C. (2007) “Medyada Kadın Olgusu”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 28, ss. 19-30.
- Irigaray, L. (2006) *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru* (Çev. S. Büyükdüvenci, N. Tural) İmge Kitapevi Yayınları: Ankara.
- Işıklı, Ş. (2005) *Kadın ve Felsefe*, Emre Yayınları: İstanbul.
- Kar, A. ve İnceoğlu, Y. (2010) *Kadın ve Bedeni*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Karataş, Z. (2014) “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Karşılaştırma Araştırma Teknikleri Ders Ödevi*, s. 1-21.
- Kaylı, D. (2011) *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*, İlya Yayınevi: İzmir.
- Kazancı, M. (2003) “Althusser ile İdeoloji Üzerine Yapılamamış Bir Söyleşi”, *İletişim Araştırmaları Dergisi*, ss. 37-54.
- Kılıç, M., Ejder Apay, S. ve Kızılkaya Beji, N. (2011) “İnfertilite ve Kültür”, *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, c. 19, s. 2, ss. 109-115.
- Kızılkaya, N. (1987) *İnfertil Çiftlerin Bilgileri, Uygulamaları ve İnfertilitenin Psiko-Sosyal Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

- Kuş, E. (2012) *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*, Anı Yayıncılık: Ankara.
- Lefebvre, H. (2007) *Modern Dünyada Gündelik Hayat* (Çev. I. Gürbüz), Metis Yayınları: İstanbul.
- Malinowski, B. (1989) *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı* (Çev. H. Portakal), Kalbacı Yayınevi: İstanbul.
- Manisfield, N. (2006) *Öznellik/Freud'dan Haraway'e Kendilik Kuramları* (Çev. H. Çetinkaya ve R. Durmaz) Aralık Yayınları: İstanbul.
- Metin, A. (2012) "Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 2(1), ss. 74-92.
- Miller, T. (2010) *Annelik Duygusu, Mitler ve Deneyimler* (Çev. Tunçer, G.), İletişim Yayınları: İstanbul.
- Mitchel, J. ve Oakley, A. (1998) *Kadın ve Eşitlik* (Çev. F. Berktaş), Pencere Yayınları: İstanbul.
- Mutlu, B. (2009) "Kariyer de Yaparım, (Tüp) Bebek del!", *Amargi 3 Aylık Feminist Dergi*, s. 15, ss. 37-39.
- Onay, D. (2006) *Louis Althusser'de İdeoloji ve Bilinç İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Ökten, Ş. (2009) "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.8(2), ss. 302-312.
- Örnek, S. V. (1979) *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara.

- Özdemir, M. (2010) “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.11, s. 1, ss: 323-343.
- Özsoy, A. (2005) *Popüler Kültür Ürünü Olarak Durum Komedileri: “Çocuklar DuyMASın” Örneğinde Aile Söylemi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Öztopaloğlu, G. (2010) *Kariyer Kadınları ve Annelik*, <http://gozdeoztopaloglu.terapi.com/> (Erişim yılı: 2012)
- Reis, N. (2001) “Cinsel Olgunluk Dönemindeki Kadının Üreme Sağlığı”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, c. 4, s. 1, ss. 45-53.
- Rosenau, P. M. (2004) *Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri –İçe-Bakışlar, İçeri-Dalışlar, İçe-Saldırılar-* (Çev. T. Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Sancar, F. (Erişim yılı: 2013) *Sinemada ‘Kadın Filmleri’ İçinde ‘Özne Kadın’*, <http://sosyalistfeministkolektif.org/35-haberler/haberler/684-sinemada-kad-n-filmleri-icinde-oezne-kad-n.html>
- Sylvie Faure, P. (2009) “Kadında Çocuk İsteği Yalnızca Eksik Olan Penisin Bir İkamesi midir?”, *Psikanaliz Yazıları*, s. 19, ss. 23-34.
- Şafak, E. (2007) *Siyah Süt*, Metis Yayınları: İstanbul.
- Şen, E., Bulut, S. ve Şirin, A. (2014) “Primer Kadınlarda Eşler Arası Uyumun İncelenmesi”, *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* c. 22, s.1, ss. 17-24.
- Topdemir Koçyiğit, O. (2012) “İnfertilite ve Sosyo-kültürel Etkileri”, *İnsanbilim Dergisi*, s. 1(1), ss. 27-38.
- Tura, S. M. (2012) *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Kanat Kitap Yayınevi: İstanbul.

- Uçak, N. (2000) “Sosyal Bilimler ve Kütüphanecilik Alanında Nitel Araştırma Yöntemlerinin Kullanımı”, *Bilgi Dünyası*, s. 1(2), ss. 255-279.
- Ustabaş, S. (2009) “Bir Kadınlık Kategorisi Olarak ‘Annelik’”, *Amargi 3 Aylık Feminist Dergi*, s. 15, ss. 43.
- Uzun, S. ve Yolsal, Ü. H. (2010) *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları: İstanbul.
- Weeks, K. (2013) *Feminist Öznelerin Kuruluşu* (Çev. Özküralpli, İ.), Otonom Yayıncılık: İstanbul.
- Welldon, E. V. (2001) *Anne: Melek mi, Yosma mı* (Çev. S. Kunt Akbaş), Ayrıntı Yayınevi: İstanbul.
- www.feministatolye.org/index.php/biyografiler/221-luce-irigaray (Erişim yılı: 2013)
- www.m.sorularlailslamiyet.com/index.php?oku=13287 (Erişim yılı: 2012)
- www.tr.wikipedia.org/wiki/Hélène_cixous (Erişim yılı: 2013)
- www.www.felsefekibi.com/dergi2/s2_y6.html (Erişim yılı: 2014)
- www.mutlaktoz.wordpress.com/luce-irigaray/ (Erişim yılı: 2013)
- www.tr.boell.org/downloads/orada_kimse_var_mi_kitabi_tr.pdf (Erişim yılı: 2014)
- www.iudergi.com (Erişim yılı: 2012)
- Yağcı, G. (2009) *Fallusu Arayan Özne*, <http://ihlal.blogspot.com> (Erişim yılı: 2013)
- Yanikkerem, E., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (2008) “İnfertil Çiftlerin Yaşadıkları Sorunlar ve Hemşirelik Yaklaşımı”, *Ankara Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, s. 11, ss. 112-117.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

Yurttaş, H. (2005) “Kristeva Konferansı Ardından Diş Özne Üzerine”, *Amargi 3 Aylık Feminist Dergi*, s. 18, ss. 94-95.

Yuval-Davis, N. (2003) *Cinsiyet ve Millet* (Çev. A. Bektaş), İletişim Yayınları: İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : TUĞBA SARI

Doğum Yeri ve Tarihi : VAN / 22.02.1989

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl : Egem Açıköğretim Kurumları / 2011-2012

Bornova Belediyesi / 2012-2014

İletişim

E-posta Adresi : tuba.sari35@hotmail.com

Tarih : 17.06.2014